JACOBI FACCIOLATI

INSTITUTIONES

LOGICÆ

PERIPATETICÆ.

EDITIO ALTERA

RETRACTATIOR.

VENETIIS

Apud JO. BAPTISTAM ALBRITIUM HIER. FIL.

MDCCXXXVII.

SUPERIORUM PERMISSU AC PRIVILEGIO.

EPISTOLA PRÆMISSA

EDITIONI PRIMÆ

AD III. VIROS LITTERARIOS

GYMNASII PATAVINI.

EXacto jam sexennio, in quod mihi ad Logicam publice profitendam diploma dedistis, Viri amplissimi, studii mei atque industriæ vobis rationem reddo. Æquum est enim, id vos a nobis requirere, quod nos ab adolescentibus nostris requirere solemus. Etsi autem mihi in hac disciplina tradenda aliquid pro sæculi more li-

licere volui; numquam tamen jussa illa vestra oblitus sum, quibus me intra Peripateticos fines conclusistis. Non ignoro, esse multos, qui mirentur, cur in tanta philosophandi novitate ac varietate adhuc tamen Patavina Academia veteri tamquam scopulo adhæreat. At ego illis objicere soleo, quod Morhofius scriptum reliquit in Polyhistor. litter. lib. 2. cap. 2. §. 28. Non male suis rebus quædam Academiæ consuluerunt, quæ veteres philosophiæ Peripateticæ terminos moveri prudenti consilio prohibuerunt: quod etsi quibusdam asperum nimis & durum videtur, qui libertatem philosophicam crepant, sciant illi, publicam philosophandi formam necessariam esse. *Homines isti, qui se libere cogitare dicunt, idem fere faciunt, atque illi qui libera Religionis arbitria poscunt: vagantes in incertum, diversoria multa habent, domum nullam. Præterquamquod satis nobis compertum est, viam & rationem disputandi Aristotelicam, in qua una maxime vis ingenii valet, ab iis dumtaxat contemni,*

qui

qui memoriæ periculum facere malunt. Siquid est apud illos, quod probari debeat, ut est sane multum, sive ex hoc ipso fonte manarit, sive aliunde, non fuit nobis difficile, partim Rudimentis *anno superiore editis, partim* Institutionibus *istis aspergere. Non opus est pluribus, ut intelligatis, quid rei sit, quod vobis affertur! Ad modum & rationem quod attinet, habetis Opusculum ἐρωτηματικὸν, puris ac perspicuis verbis compositum, quale prorsus ingenia illa infirma, quibus scribo, postulare videntur. Haud aliter Cicero suas ad Marcum Filium* Partitiones *dedit, minutatim interrogando ac respondendo. Quid enim ad discendum & docendum tam naturale est, quam interrogare, & interroganti respondere? Itaque magnum illud Galliarum ingenium, Ludovicus Dupinus in Methodo studii Theol. c. 25.* Modus, *inquit*, exercendi juvenes & docendi dialogicus optimus & vetustissimus est. Hunc Philosophi antiqui, præcipue Socrates & Plato tenuerunt: hunc plures veteres Ecclesiæ Patres in operibus suis secuti sunt,

ubi vel Judæos & Hæreticos refutabant, vel Chriſtianos doctrina inſtruebant. Quin & a Monachis in Monaſteriis ad erudiendos inſtituendoſque ſuos adhibitus fuit. *Qui per magna volumina & quæſtiones perpetuas docere ſolent, in quibus alti receſſus magnæque latebræ ſunt, non probabunt genus hoc planum & expoſitum, quod ſeſe tam facile prodit. Sed illi quidem, ſive aliter nolint, ſive aliter nequeant, numquam probabunt niſi ſua. Ego in vos unos tota vita oculos conjiciam, quibus Deorum immortalium providentia litterarum noſtrarum judicia commiſſa ſunt.*

EX PATAVINA ACADEMIA

KALENDIS MAJIS MDCCXXIX.

AD LECTOREM.

QUicumque in eo a nobis dissentiunt, ut Aristotelis Logicam minime probent; in eo certe quidem dissentire non debent, ut ejus discendæ consuetudini non nihil concedatur. Nostri homines numquam in publicum prodire solent, gravius aliquid suscepturi, quin femoralia quædam sibi circumdent, superne crispata, inferne aperta, quæ neque hieme frigus arcent, neque æstate calorem: atque iis quidem ita oculos assuefecimus, ut quamvis plus incommodi, quam commodi ferant; attamen nescio quid auctoritatis ac dignitatis habere videantur, haud temere violandæ. Siquid est, quod tempore & usu sacrari potuerit, ea profecto est Aristotelis Logica, quam qui finibus coercet, ne disputandi libidine crescat in immensum, plane sapit; qui eam prorsus tollere conatur, is quæso de femoralibus cogitet. Accedit, quod nos in ea Civitate docemus, ubi qui velit Philosophiæ insignia referre, harum quoque rerum rationem reddere debet, & publicum examen subire. Proinde non decet in tanto discrimine miseros adolescentes deserere, fortunæque imparatos committere. Hinc Topica vix attingimus, quod hujus partis, ceteroquin non inutilis, nullum experimentum in nostris exercitationibus ad ingenia judicanda comparatis fieri soleat. Ceterum ex his pleraque in *Rudimentis* velut adumbravimus: nunc

fusius singula persequemur. Tametsi eum tenebimus modum, ut illi ipsi, qui ista fastidiunt, in tanta libelli exiguitate quiescere possint. Eorum potius offensionem metuo, qui Scholasticis studiis assueti, & multa & subtilia postulant. His ego Scholastici hominis judicium oppono. Ita enim scribit Fonseca lib. 8. Logic. Inst. c. 19. *Adeo inculta sunt, horrida, & ab usu remota, quæ superioris ætatis homines in hisce commenti sunt, ut nisi plurima rejiciantur, satius sit, ea potius non attingere.* Quemadmodum autem nobis eam veniam petimus, ut omittere istiusmodi scripta liceat, ita iis venia est concedenda, qui scripserunt. Tempora ita ferebant. Cum homines isti & ingenio valerent, & otio abundarent; nec ullum tamen præterea tenerent litterarum genus, in quo se jactarent, hoc tamquam orbe conclusi, meditationes meditationibus cumularunt, & in infinitas ambages abierunt. Siquis eorum volumina versare & cognoscere voluerit, non omnem prorsus operam perdet, sed cani similis erit, qui propter pauxillum cibi in magnis ossibus dentes fatigat. Nobis non tantum est otii. Vale.

TABULA SYNOPTICA
HARUM INSTITUTIONUM.
PROTHEORIA

De Operis nomine, ratione, atque ordine.

PARS I.
DE PRÆDICABILIBUS EX PORPHYRIO.

1. De Prædicabilibus in universum.
2. De Genere.
3. De Specie.
4. De Differentia.
5. De Proprio.
6. De Accidente.
7. De modo & ratione prædicandi.

PARS II.
DE CATEGORIIS, SEU PRÆDICAMENTIS.

PROTHEORIÆ,
VULGO
ANTEPRÆDICAMENTA.

1. De Categoriis, seu Prædicamentis in universum.
2. De Substantia.
3. De Quantitate.
4. De Qualitate.
5. De Relatione.
6. De Actione, & Passione.
7. De Ubi, Quando, Situ, Habitu.

HY-

HYPOTHEORIÆ,

VULGO

POSTPRÆDICAMENTA.

MANTISSA

De Platonicorum, & Stoicorum Categoriis.

PARS III.

DE ANALYTICIS POSTERIORIBUS.

PARS IV.
DE TOPICIS.

PARS V.
DE ELENCHIS SOPHISTICIS.

NOI RIFORMATORI

DELLO STUDIO DI PADOVA.

AVendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del P. F. Tommaso Maria Gennari Inquisitore nel Libro intitolato: *Jacobi Facciolati Institutiones Logicæ Peripateticæ. Editio altera retractatior*, non vi essere cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza a *Giambatista Albrizzi q. Girolamo Stampatore*, che possa essere stampato, osservando gli Ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 8. Maggio 1729.

(Gio: Francesco Morosini Kav. Rif.

(Andrea Soranzo Proc. Rif.

(Pietro Grimani Kav. Proc. Rif.

Agostino Gadaldini Segr.

LOGICÆ PERIPATETICÆ

PROTHEORIA

DE OPERIS NOMINE, RATIONE, ATQUE ORDINE.

QUID INTELLIGIS LOGICÆ PERIPATETICÆ *NOMINE?*

℟. EX more veterum Peripateticorum *Logicam* appello totam differendi artem; quamvis Aristoteles ad eam solam partem hoc nomen adhibeat, quæ disputat ex probabilibus. *Peripateticam* voco, ideſt Ariſtoteleam: nam qui ſunt ab Ariſtotele, *Peripatetici* dicuntur; quia olim (ut ſcribit Cicero in Academ. 1, c. 4.) diſputabant inambulantes in Lyceo. (1)

(1) Boethius in Topica Cicer. *Hæc eſt diſciplina quaſi diſſerendi quædam magiſtra, quam Logicam Peripatetici veteres appellaverunt. Hanc Cicero definiens diſſerendi diligentem rationem vocavit. Hæc vario modo a pleriſque tractata eſt, varioque etiam vocabulo nuncupata. Ut enim dictum eſt, a Peripateticis hæc ratio diligens diſſerendi Logica vocatur, continens in ſe inveniendi, judicandique peritiam. Stoici vero hanc eamdem rationem diſſerendi paullo anguſtius tractavere. Nihil enim de inventione laborantes, in ſola tantum judicatione conſiſtunt; de eoque præcepta multipliciter dantes, Dialecticam nuncupaverunt. Plato etiam Dialecticam vocat facultatem, quæ id, quod unum eſt, poſſit in plura partiri, velut ſolet genus per proprias differentias uſque ad ultimas ſpecies ſeparare; atque ea, quæ multa ſunt, in unum genus ratione colligere.*

Quinque Dialecticæ ſuæ partes Plato fecit, definitionem, diviſionem, reſolutionem, inductionem, ratiocinationem; de quibus vide Alcinoum de doctr. Plat. ca. 5.

Qua in re Logica Peripatetica versatur?

℟. Campus, in quo Logica Peripatetica versatur, est oratio quævis, per quam quæritur, quid de quo dicatur; uno verbo, quæstio omnis. Et quia in quæstione est *subjectum* de quo quæritur, & *prædicatum* quod quæritur, de utroque Logicus præcipit. Ex. g. cum quæro, num *anima sit immortalis*, dubito, num primæ voci ultima conveniat, idest num *immortalitas* de *anima* dici possit. Utraque igitur vox est cognoscenda. (2)

Quænam pars versatur in subjecto, *quænam in* prædicato?

℟. *Subjectum* est res omnis; quia de re omni quæri aliquid potest: ideoque de subjecto agitur in *Categoriis*, quæ omnia rerum genera, per simplices notiones distributa, complectuntur. *Prædicatum* ad *Topica* pertinet, quæ locos aperiunt inveniendi, quidquid de re aliqua dici potest. Topicis accedunt *Analytica*, & *Sophistica*, in quibus ostenditur, quomodo prædicata dijudicentur, & ad fidem vel bene, vel male faciendam accommodentur. Igitur a Categoriis incipere debemus, quæ erit Pars Prima harum Institutionum. (3)

(2) Res, de quibus, & per quas in controversia qualibet disputamus, sunt propriæ ejus artis ac disciplinæ, cujus est controversia ipsa; modus autem & ratio disputandi pertinet ad Logicam. Itaque Physici est ostendere, num *anima* conveniat *immortalitas*: at Logici est præscribere, qua via inveniri & construi argumenta possint ad recte ostendendum, fidemque parandam.

(3) Quidquid est, de quo quæri, aut pronunciari aliquid

Cur Categoriis præmittitur Porphyrii commentariolum de Prædicabilibus?

℞. *Prædicabilia* cum ſint aliud nihil, quam modi prædicandi, recte ab Ariſtotele explicantur in Topicis, ideſt in ea Logicæ parte, quæ prædicata complectitur. Attamen nos ab his exordimur, tum ſcholarum conſuetudine ducti, tum etiam ratione aliqua, ut mox apparebit. (4)

quid poſſit, eſt unum aliquid ex *prædicamentis*: quidquid eſt, quod quæri, aut pronunciari de re aliqua poſſit, eſt unum aliquid ex *prædicabilibus*.

(4) Porphyrius libellum ſcripſit de Prædicabilibus, cujus variæ feruntur inſcriptiones; ſed illa maxime Criticis probatur tamquam genuina, *εἰσαγωγὴ πρὸς χρυσαόριον*, *introductio ad Chryſaorium*. Hujus enim gratia ſcripta eſt, ut mox dicemus.

Audivit Porphyrius Longinum & Plotinum; floruitque Romæ ſæculo Chriſti tertio; ſed impietatis fama laboravit. Vitam ejus ſcripſit Lucas Holſtenius, quam vide in Græca Fabricii Bibliotheca lib. 4. cap. 27.

PARS PRIMA.

DE PRÆDICABILIBUS EX PORPHYRIO.

CAPUT PRIMUM.

DE PRÆDICABILIBUS IN UNIVERSUM.

QUID EST PRÆDICABILE?

℟. PRædicabile eſt, quod poteſt prædicari, hoc eſt, dici & enunciari de aliquo. Quo nomine ſignificantur communes quædam notiones & vocabula, quibus res quælibet continetur, & per ſuas partes explicatur; velut in Socrate prædicabilia ſunt, *eſſe animal*, *eſſe rationalem*, *eſſe hominem*, *eſſe ridendi & philoſophandi capacem*. Siquidem hæc de illo dicuntur, & ad ejus naturam aperiendam adhibentur. (1)

Quot ſunt Prædicabilia?

℟. Quinque ſunt Prædicabilia, *genus*, *ſpecies*, *differentia*, *proprium*, *& accidens*: cujus numeri ea ratio eſt, quam attulimus in Rudimentis Syntagm. 3. Par. 1. c. 3. (2)

Qui-

(1) Prædicabilia Stoici conſiderant, ut ſunt in rebus; ideoque νοήματα vocant, ideſt *notiones*. Peripatetici ea conſiderant, ut de rebus dicuntur; ideoque appellant κατηγορούμενα, *prædicata*. Philoponus vocat ἁπλᾶς φωνὰς, *ſimplices voces*: Græci alii πέντε φωνὰς, *quinque voces*.

(2) Quidam rem ita explicant: Prædicabile eſt notio uni-

Quinam est Predicabilium usus?

℟. Magnus est Prædicabilium usus in definiendo, dividendo, & argumentando. Sed ea præsertim *Categoriis* inserviunt; atque adeo in harum gratiam scripta sunt a Porphyrio, ut apparet ex ejus Præfatione. Cum enim Chrysaorius Patricius Romanus in Aristotelis *Categorias* incidisset, nec eas posset facile intelligere; obtinuit a Porphyrio præceptore suo, ut hanc sibi *Introductionem* componeret, collectis velut in unum corpus, quæ in tota Aristotelis Logica, maxime vero in Topicis & Metaphysicis dispersa sunt. (3)

Prædicabilia quomodo differunt a Prædicamentis?

℟. Categoriæ vulgo appellantur *Prædicamenta*. Differunt autem a *Prædicabilibus*, quia *Prædicabilia* sunt modi prædicandi; *Prædicamenta* sunt res, quæ prædicantur. Itaque *Prædicabilia* sunt secundæ notiones, per quas significantur, & explicantur primæ; primæ autem sunt ipsa *Prædicamenta*.

B *Præ-*

universalis, quæ convenit multis: convenire autem potest vel ut aliquid *insitum*, vel ut aliquid *assumtum*. *Insita* sunt *Genus*, *Differentia*, *Species*, *Proprium*. *Assumtum* est *Accidens*, quia extrinsecus advenit. Alii hoc modo: Quidquid est prædicabile, vel prædicatur *in quid ut pars*: & est *Genus*; vel *in quid ut totum*, & est *Species*; vel *in quale per essentiam*, & est *Differentia*; vel *in qnale necessario*, & est *Proprium*; vel *in quale fortuito*, & est *Accidens*. Duas has rationes oppugnat Vossius de natura Logicæ cap. 10. n. 19. Sed istiusmodi pugnæ numquam exitum invenient.

(3) Totam prædicabilium doctrinam ex Platonis dictis collegisse Porphyrium, Amonius scribit. Fuit ille quidem philosophus Platonicus; sed in hoc opusculo, ut

Prædicabilia nonne dicuntur universalia?

℞. Ita appellantur, quia sunt communia multis, & late patent. Nam *genus* dicitur de multis speciebus; *species* de multis individuis; *differentia*, & *proprium* de illis omnibus, de quibus dicitur *species*; *accidens* de multis rebus, quibus inest. (4)

Suntne omnia æque universalia?

℞. Singula enunciantur de multis, ut modo diximus; ideoque dici debent universalia. In hoc enim sita est natura universalis, ut una cum sit, multis tribui possit. Ceterum singula tribuuntur diverso modo: & hic modus constituit eorum discrimen. Ita prorsus ut circulus, & quadratum conveniunt in eo, quod sint figuræ; sed differunt modo, quia alterius figura est rotunda, alterius quadrata.

Quid est universale?

℞. Quid sit universale, & quomodo formetur, diximus in Rudimentis Syntagm. 3. Par. 1. c. 2. In scholis quadrifariam dividi solet. Primum dicitur universale *effectione*, & sunt ideæ archetypæ, per quas efficitur, quidquid efficitur. Secundum *repræsentatione*, & est notio communis, quæ multa repræsentat; tertium *significatione*, & est nomen commune, quod mul-

mihi videtur, magis Aristotelem, quam Platonem secutus est. Quamquam in eo certe Platonicus est, quod Dialecticam a Metaphysica non distrahit, sed sua hæc universalia modo definit per id, quod est, modo per id, quod prædicatur, modo per utrumque.

(4) Vocabulum *universale* valde displicet cultioribus Logicis, non tam ipsum per se, quam quod nimis multa & abstrusa de illo Scholastici scriptitarunt. Acerrime oppugnatur a Nizolio in lib. 1. de veris principiis, cap. 7. 8. & 9.

multa ſignificat; quartum *eſſentia* , & *prædicatione* , & eſt natura communis , quæ ineſt in multis , & de multis dicitur . Exemplum ſecundi, tertii , & quarti univerſalis poteſt eſſe *animal* ; quod quidem , ut *notio* univerſalis, multa repræſentat; ut *vox* univerſalis, multa ſignificat; ut *natura* univerſalis , in multis eſt; ut *attributio* univerſalis , de multis prædicatur . Primum dicitur univerſale *Platonicum* , ſecundum *Stoicum* & *Epicureum* , tertium *Nominale* , quartum *Peripateticum* . Nam Plato per ideas archetypas philoſophatur; Stoici & Epicurei per communes notiones; Nominales per nomina communia; Peripatetici per id, quod in multis eſt, & de multis prædicatur. (5)

Quid eſt igitur univerſale Peripateticum?

℟. Univerſale Peripateticum nihil eſt aliud , quam communis quædam notio, ex multarum rerum ſimilitudine collecta, & in unam formam efficta . Vulgo definitur *Unum aptum ineſſe multis ſecundum eamdem rationem:* vel *unum aptum prædicari de multis*. (6) Prima definitio eſt *Metaphyſica* , quia Metaphyſica conſiderat eſſentiam rerum; ſecunda *Logica* , quia Logica conſiderat prædicandi modum. (7)

B 2 *Cur*

(5) Ideæ archetypæ ſunt univerſalia quædam rerum ſimulacra & exemplaria, per quæ Plato omnia fieri putabat, & omnia cognoſci; de quibus poſtea dicemus.

(6) Univerſale dicitur *unum* , ideſt natura quædam ſimplex; quæ de multis quidem ſingularibus prædicatur, & in multis eſt, ſed concipitur per modum *unius*, *unitate* quadem eſſentiæ, non numeri , ut Scholaſtici loquuntur .

(7) Diſtinctio hæc non habet locum apud Platonicos : quia Plato eam partem Metaphyſici ſtudii , quam noſtri Ontologiam dicunt , Dialecticæ nomine nuncupat , ut apparet ex lib. 7. de Rep. ex *Politico* , & ex *Parmenide*.

Cur Logici non disputant potius de singulari, quam de universali?

℞. Quia compendia laboris quærunt. Itaque cum singularia sint innumera, res omnes in classes universales conjiciunt pro varia earum natura & cognatione: quas classes postea contemplantur, & quæcumque in illis cognoscunt, ad singularia ejusdem rationis, cum opus est, facile transferunt. Ita qui naturam hominis universe cognoscit, singulos homines cognoscit. (8)

Quid sunt Platonis ideæ?

℞. Rem magnam petis, sed loco petis. Cum Plato ea tantum vere ac proprie esse existimaret, quæ a sensu remota, animo & ratione continentur; quippe quæ nec oriuntur, nec intereunt, ut sensibilia solent; cum hæc, inquam, sola esse existimaret, ideas posuit, idest simulacra quædam & spe-

Hinc ex Platonis doctrina Clemens Alexandrinus l. 1. Strom. c. 28. *Dialectica est facultas, quæ res in sua genera dividit, descendens usque ad maxime peculiaria, & unamquamque rem puram, ut est in se, intuendam exhibens. Quocirca ea sola veluti manuducit ad sapientiam, quæ divina quædam facultas est, entia cognoscens, quatenus entia sunt.* Adde Alcinoum de doctrina Platonis c. 5. & Plotinum Ennead. 1. l. 3. c. 4. cujus hic titulus est ex editione Ficini: *Dialectica, idest Metaphysica, totam entium latitudinem contemplatur*, &c.

(8) Qui subtilius philosophantur, ajunt sola universalia proprie esse, quia sunt immutabilia; ideoque ea sola sciri. Ex hoc philosophiæ genere scribit Pindarus Nemeor. od. 6. *Homines nihil esse.* Vide quæ sequuntur de ideis Platonicis, & Sex. Empiricum lib. 2. adversus Logic. c. 1. n. 7.

species rerum omnium : quas species mentibus hominum ex divinitate delibatis insitas dixit. (9) In quo Platonis ideæ similes sunt notionibus & formis, quas Peripatetici & Epicurei per impulsionem rerum externarum in animo gigni dicunt. Nam ex horum Philosophorum doctrina per has formas & notiones de rebus omnibus judicamus, & alias ab aliis distinguimus.

Nonne ideas quasdam posuit a rebus omnibus separatas?

℟. Posuit enimvero ideas quasdam per se constantes, & a rebus omnibus separatas, ex quibus ideæ aliæ sunt expressæ, quas nos animo complectimur. Et quemadmodum per illas & ad illas omnia gignuntur & formantur; ita per has omnia a nobis cognoscuntur. Sed ideas separatas Aristoteles labefactavit. (10)

(9) In has quoque ideas videntur Ciceronis verba convenire, quæ hic apponam; quamquam magis proprie ad separatas pertinent. In Orator. c. 3. *Has rerum formas appellat ideas ille non intelligendi solum, sed etiam dicendi gravissimus auctor & magister Plato: easque gigni negat, & ait semper esse, ac ratione & intelligentia contineri: cetera nasci, occidere, fluere, labi; nec diutius esse uno & eodem statu.*

(10) Seneca epist. 58. *Tertium genus est eorum, quæ propria sunt. Innumerabilia hæc sunt, sed extra nostrum posita conspectum. Quæ sint, interrogas? Propria Platoni supellex est. Ideas vocat, ex quibus omnia, quæcumque videmus, fiunt; & ad quas cuncta formantur. Hæ immortales, immutabiles, inviolabiles sunt. Quid sit idea, idest quid Platoni esse videatur, audi: Idea est eorum, quæ natura fiunt,*

Nonne etiam in mente divina eas posuit?

℞. Posuit formas istas in mente divina, tamquam in fonte suo, ut essent illi exemplaria rerum omnium condendarum. (11)

Nihilne insuper de universalibus doces?

℞. Nihil aliud necessarium duco, atque adeo ne utile quidem nisi otiosis ad fallendum tempus. Qui plura cupit, Scholasticos adeat, qui hac in parte copiosissimi sunt, *eas quoque quæstiones* (ut scribit Canus de loc. Theol. l. 9. c. 7.) *latissime persequentes, quibus Porphyrius abstinuit, homo impius, sed in hac re prudens tamen, ut Platonis Aristotelisque discipulum cognoscere possis.*

C A-

exemplar æternum. Adde ejusdem epist. 65. & Tertullianum de anim. cap. 18. *Vult Plato esse quasdam substantias invisibiles, incorporeas, supermundiales, divinas, & æternas; quas appellat ideas.*

(11) Vide Plutarchum de Placitis Philosoph. l. 1. c. 3 Auctorem Operis de divin. nominibus, & Platonem ipsum in Hippia.

CAPUT II.

DE GENERE.

QUID EST GENUS?

℟. GEnus eſt notio maxime communis, quæ alias notiones minus communes ab ſe propagatas comprehendit, deque illis enunciatur. A Porphyrio dicitur *notio univerſalis, quæ de pluribus prædicatur ſpecie differentibus, cum, quid ſint, quæritur.* ex. gr. Animal, hominis & equi genus eſt, quia notionem utrique communem deſignat; & afferri ſolet ab eo, qui reſpondet interroganti, quid homo, quid equus ſit. (1)

(1) Cicero lib. 1. de Orat. c. 42. *Genus id eſt, quod ſui ſimiles communione quadam, ſpecie autem differentes, duas pluresve complectitur partes.* Idem in Topic. c. 7. *Genus eſt notio ad plures differentias pertinens.* Seneca ep. 58. *Homo ſpecies eſt, ut Ariſtoteles ait, equus ſpecies eſt, canis ſpecies; ergo commune aliquod quærendum eſt his omnibus vinculum, quod illa complectatur, & ſub ſe habeat. Hoc quid eſt? Animal. Ergo genus eſſe cœpit omnium horum, quæ modo retuli, Animal. Sed ſunt quædam, quæ animam habent, nec ſunt animalia. Placet enim ſatis & arbuſtis animam ineſſe: itaque & vivere illa & mori dicimus. Quædam anima carent, ut ſaxa: itaque aliquid erit animantibus antiquius, ſcilicet corpus. Hoc ſic dividam, ut dicam, corpora omnia aut animata eſſe, aut inanimantia. Etiamnum eſt aliquid ſuperius, quam corpus; dicimus enim quædam corporalia eſſe, quædam incorporalia. Quid ergo erit, ex quo deducantur hæc? Illud cui nomen modo parum proprium impo-*

Estne plena & perfecta generis definitio modo tradita?

℟. Est sane. Nam complectitur partem generis communem & propriam. Quatenus enim dicitur *notio universalis, quæ de pluribus enunciatur*, convenit cum aliis Prædicabilibus: per reliqua verba ab iis differt. Nam *species* quidem prædicatur de pluribus differentibus numero: *differentia*, *proprium*, & *accidens* prædicantur in *quale*, ut Scholastici loquuntur, idest cum, *qualis* res sit, quæritur. (2)

Quid significat differre specie?

℟. Ea *specie differunt*, quæ sub eodem genere collocantur, & in eo conveniunt, sed tamen essentia & definitione discrepant; ut *homo*, & *equus*. Hic porro *essentia* dicitur, quodcumque sit illud, unde est insigne rei discrimen, & propria cujusque definitio. Ea vero *differunt numero*, quæ sunt indi-

fuimus, QUOD EST. Vide Arborem Porphyrianam in Rudimentis Syntagm. 3. P. 1. c. 3.

(2) Plerique Scholastici in definitione generis collocant adverbium *incomplete*, quod genus non comprehendat totam naturam, de qua enunciatur. Nam *animal* ex. grat. totum hominem non comprehendit. Sed frustra laborant. Cum enim genus dicitur prædicari de *pluribus specie differentibus*, satis dicitur ad ejus imperfectionem significandam. Neque vero de *pluribus specie differentibus* enunciari posset, si naturam aliquam totam complecteretur: Ex. gr. *animal* de equo dici non posset, si totam hominis naturam contineret.

dividua ejuſdem ſpeciei; & per ea diſcrepant, quæ numerum quidem variant, ſed eſſentiam & definitionem non variant, ut *Petrus* & *Paulus*. (3)

Quid eſt prædicari in quid & in quale?

℞. Quidam Prædicabilia per has formulas definiunt. Ajunt autem, genus & ſpeciem predicari *in quid*, reliqua *in quale*. Ratio eorum eſt ab ipſis Porphyrii verbis ſumta. Nam ſciſcitanti ex. gr. quid ſit *Petrus*, reſpondemus per ſpeciem *homo*. Ruſus urgenti, *quid* ſit *homo*, reſpondemus per genus *animal*. Tum quærenti, *quale animal* ſit, reſpondemus per differentiam, vel per proprium, vel per accidens, v. g. eſt *rationale*, eſt *riſibile*, eſt *album*. (4)

Quotuplex eſt genus?

℞. Duplex, *ſummum*, & *medium*. Ac *ſummum* quidem occupat faſtigium, nullique ſubjicitur; ut *Subſtantia* in arbore Porphyriana. *Medium*, ſeu *interjectum*, ut alii appellant, ita eſt genus, ut poſſit eſſe ſpecies. Nam cum medium locum teneat, ſi cum ſuperiori comparetur, eſt ſpecies; ſi cum inferiori, eſt

(3) Etiam genus prædicatur de pluribus differentibus numero, cum quilibet homo poſſit dici animal: ſed hæc eſt prædicatio remota, cujus ratio haberi non debet. Neceſſe eſt enim gradatim progredi, ut dictum eſt in Rudimentis ad regulas diviſionis.

(4) Quidam ajunt, differentiam prædicari in *quale quid*, quod in Græco Porphyrii ſit ἐν τῷ ὁποῖον τί ἐστι: ſed Græca particula τί additur ad elegantiam, non ad diſcrimen aliquod ſignificandum. Quare Porphyrius eadem formula utitur, tum loquens de accidenti, tum loquens de differentia in cap. 2. de Genere.

est genus. Hujusmodi est *corpus*, *vivens*, *animal*. Postremum hoc, quia speciem proxime attingit, appellatur etiam genus ultimum. (5)

Rursus genus vel est *remotum*, vel *proximum*. Genus *proximum* est, quod proxime adhæret speciei, ut *animal*, quod statim consequitur *homo*: *remotum*, quod longius abest, nec speciem attingit, nisi per aliud genus, ut *substantia*, *corpus*, *vivens*, quæ per *animal* attingunt *hominem*. (6)

Estne aliquid supra genus summum?

℞. Sunt quædam vocabula, quæ *vaga* & *transcendentia* dicuntur; quod genus quodlibet exsuperent in omni Categoria. Hujusmodi sunt *ens*, *aliquid*, *res*, *unum*, *verum*, *bonum*. Nam ex. gr. & substantia est aliquid, & qualitas, & quantitas &c.

CA-

(5) Vulgo Scholastici dicunt *Genus generalissimum*, *subalternum*, & *specialissimum*. Verba sibi formarunt ex hoc Laertii loco: γενικώτατόν ἐστι, ὃ γένος ὂν, γένος οὐκ ἔχει. εἰδικώτατον δὲ ἐστὶν, ὃ εἶδος ὂν, εἶδος οὐκ ἔχει. Seneca ep. 58. QUOD EST, *aut corporale est*, *aut incorporale*. *Hoc ergo genus est primum & antiquissimum*, &, *ut ita dicam*, *generale*: *cetera genera quidem sunt*, *sed specialia*. Loquitur ex doctrina Stoicorum.

(6) Latini scriptores sæpe utuntur voce *generis* pro *specie*. Ita Cicero 2. de Fin. c. 9 *Tria genera cupiditatum*. In 5. Tuscul. c. 13. *Natura quidquid genuit*, *in suo quodque genere perfectum esse voluit* In 1. de Leg. c. 7. *Ex tot animantium generibus atque naturis*. Ita de offic. *Justitia genera duo*; *genera quatuor officii*; *duplex jocorum genus*, &c. Nam quidquid habet rationem universalis multa comprehendentis, etiam ab Aristotele in Topicis *genus* dicitur.

CAPUT III.

DE SPECIE.

QUID EST SPECIES?

R. SPecies, quo ſenſu a Dialecticis accipitur, tribus modis definiri poſſe videtur ex Porphyrii doctrina. Primo *ſpecies eſt id, quod generi ſubjicitur*; cujuſmodi eſt *homo*, qui ſubjicitur *animali*. Secundo *ſpecies eſt id, de quo genus reſpondetur ſciſcitanti, quid ſit:* nam ſciſcitanti, *quid ſit homo*, reſpondetur *animal*. Tertio *ſpecies eſt univerſalis notio, quæ de pluribus dicitur numero differentibus; cum, quid res ſit, quæritur*; ut *homo*, qui enunciatur de Petro, de Paulo, & aliis humanæ naturæ individuis. Duæ priores definitiones ſpeciebus omnibus conveniunt tum mediis, tum infimis; tertia infimis tantum, quæ individua attingunt. (1)

Quid

(1) Cicero in voce *ſpecies* duos caſus non probat, *ſpecierum*, & *ſpeciebus*. Itaque in Topic. c. 7. *Noſtri* (inquit) *ſpecies appellant, non peſſime id quidem, ſed inutiliter ad mutandos caſus in dicendo. Nolim enim, ne ſi Latine quidem dici poſſit, ſpecierum & ſpeciebus dicere; & ſæpe his caſibus utendum eſt: at formis & formarum velim. Cum autem utroque verbo idem ſignificetur, commoditatem in dicendo non arbitror negligendam*. Speciem definit ibidem: *Forma eſt notio, cujus differentia ad Caput generis & quaſi fontem referri poteſt*. Et paullo poſt: *Formæ ſunt hæ, in quas genus ſine ullius præter-*

Quid est species media & infima?

℞. Species *media* idem est ac genus *medium*, seu *interjectum*, de quo in superiori capite dictum est; videlicet quæ ita est species, ut possit esse genus. Nam si comparetur cum superiori, species est; si cum inferiori, est genus. Ex. gr. *Animal*, si referatur ad *corpus*, species est; si ad *hominem*, est genus. Species *infima* ita est species, ut non possit esse genus: proxime enim attingit individua, ut *homo*; ac proinde necessario prædicatur de pluribus differentibus numero. (2)

Quid significat prædicari de pluribus differentibus numero?

℞. Significat, speciem esse nomen commune pluribus individuis, quæ solo numero differunt. Ex. gr. *homo* communis appellatio est Socratis, Democriti, Platonis, & aliorum; qui scilicet eamdem hominis rationem habent, & homines æque dicuntur, sed per quasdam individuas proprie-

termissione dividitur. Nam ex. gr. prudentia, justitia, temperantia, fortitudo dicuntur esse *species* virtutis; quia virtus, quod *genus* est, in eas dividitur.

(2) Species *infima* a Græcis dicitur εἶδος εἰδικώτατον, a Scholasticis *species specialissima*. Hæc una vere ac proprie species est: nam *media* quidem non est hujusmodi, nisi comparatione quadam. Igitur notio quælibet communis, quæ continet alias communes, proprie *genus* est; notio communis, quæ continet alias singulares, proprie est *species*.

prietates numerum diversum faciunt. Et quia, si ab iis hominis rationem tollas, non simplicem affectionem tollis, sed essentiam ipsam & naturam; ex hoc fit, ut quæstio instituatur per *quid*, non per *quale*, quoties de specie quærimus, *quid est Socrates? quid Democritus?* &c. (3)

Quid est individuum?

℞. Individuum, ut ex nomine ipso patet, est id, quod in plura talia, quale ipsum est, dividi nequit, ut *Petrus*, qui dividi non potest in plures *Petros*. Bifariam definiri posse videtur. Primo *individuum est id, quod de uno tantum enunciatur*. Secundo *individuum est id, quod proprietatibus quibusdam constat, quæ omnes eædem convenire alii nullo modo possunt*. Proprietates istæ carmine comprehenduntur memoriæ caussa: *Forma, figura, locus, stirps, nomen, patria, tempus*. (4)

Quotuplex est individuum?

℞. Triplex: *definitum*, quod exprimitur nomine proprio, vel demonstratur per pronomen *hic*, ut *Petrus*, *hic homo*: *vagum*, quod effertur per nomen particulare Syncategorematicum, ut *quidam homo*:

(3) Scholastici ajunt, quæstionem speciei fieri per *quid*, quia species constituitur per prædicata *essentialia*; quod eodem recidit.

(4) Per has describitur Cacus ab Ovidio Fastor. l.1.vers.551.

Cacus Aventinæ timor atque infamia silvæ,
Non leve finitimis hospitibusque malum.
Dira viro facies, vires pro corpore, corpus
Grande; pater monstri Mulciber hujus erat.

homo : *ex hypothesi* , *per antonomasiam* , aut *per periphrasim* , ut cum singulare aliquid certis signis describitur; ex. gr. cum dico *Romanæ eloquentiæ principem* , *Filium Sophronisci* , & similia , quæ certas personas designant. (5)

Quid est, quod efficit rem aliquam singularem & individuam ?

℟. Ejus existentia . Sola enim singularia & individua existunt . Itaque cujuslibet rei existentia dici potest *individuationis principium* , ut scholarum verbis utamur . Proprietates porro illæ , quas paullo ante memoravimus, individuum non faciunt, sed manifestant . Hinc collige , quidquid existit , esse individuum ; sive per se , sive per aliud existat ; sive natura , sive arte sit factum . Ab his porro individuis recte perceptis mens imaginem quamdam ducit , & informat , quam speciem dicimus : & in hac quidem omnia conveniunt , & per hanc singula cognoscuntur. (5)

Species

(5) Lib. 12. Dig. tit. 1. l. 6. *Podius libro primo de Stipulationibus nihil referre ait , proprio nomine res appelletur , an digito ostendatur , an vocabulis quibusdam demonstretur.*

(6) *Species* pro *individuo* usurpatur a Lucretio l. 2. 364. *Nec vitulorum aliæ species* &c. Loquitur de vacca , quæ amisso vitulo uno, ita dolet , ut per alios curam levare non possit. Ceterum Individuum definitur a Volfio in Philos. Ration. p. 1. sect. 2. c. 3. n. 74. *Ens omnimode determinatum* : principium autem individuationis definitur n. 75. *Omnimoda determinatio eorum, quę rebus insunt.*

Species potestne constare uno individuo, & genus specie una?

℟. Nihil prohibet, quominus tota speciei natura uno individuo comprehendatur, ex. gr. tota hominis natura sit in *Socrate*; qui & *animal*, & *rationale* est. Nihil item prohibet, quominus tota generis ratio sit in unica specie, ex. gr. tota ratio *animalis* in *homine*. Neque vero necesse est, ut genus, & species de multis reipsa enuncientur: satis est, si enunciari possint. Ratio siquidem universalis & prædicabilis non in actu, sed in potestate posita est.

Quid docent Scholastici de specie subjicibili, & prædicabili?

℟. Quia species subjicitur generi, & præest individuis, de quibus enunciatur, illam duplici nomine appellare, ac distinguere solent; nam ut species subest generi, vocant *subjicibilem*; ut præest individuis, appellant *prædicabilem*. Primo modo non est quid universale, quia respicit unum tantum, cui subjicitur; & habet rationem partis: altero inter universalia locum habet, quia enunciatur de pluribus, & habet vim rationemque totius. (7)

Quo-

(7) Species prædicabilis dicitur *genus* a Seneca epist. 58. *Homo genus est. Habet enim in se nationum species, Græcos, Romanos, Parthos; habet singulos, Catonem, Ciceronem, Lucretium. Itaque quæ multa continet, in genus cadit; quæ sub alio est, in speciem.*

Quomodo subeunt animum notiones generis, speciei, & individui?

℟. Ita prorsus. Si videam procul venientem Pamphilum, ea forma oculis oblata, continuo generis notionem in animo informat, tum speciei, postremo individui. Primum enim *corpus* esse intelligo; deinde ut propius accedit, agnosco esse *animal*; tum esse *hominem*; denique *Pamphilum*. Sed individua quidem sensibus; genera, & species cogitatione percipio. Itaque illa dici solent in scholis *entia naturæ*, hæc *entia rationis*. (8)

CA-

(8) Dialectici Scholastici tria hæc, *universale*, *secundam intentionem*, & *ens rationis* pro uno eodemque habent; idque in plura cogitata dividunt, & per varias quæstiones agitant.

CAPUT IV.

DE DIFFERENTIA.

QUOT MODIS ACCIPITUR A PORPHYRIO DIFFERENTIA?

℞. TRibus. Alia eſt enim differentia *communis*, alia *propria*, alia *maxime propria*. *Communis* eſt, qua res una differt ab alia, aut a ſeipſa per communem aliquam affectionem; quomodo homo ſcribens, differt a ſe ipſo, & ab alio non ſcribente. *Propria* eſt, qua unum ab alio differt per affectionem rei propriam, quomodo latrans differt a non latrante. *Maxime propria* eſt illud ipſum prædicabile, de quo diſputamus; ideſt id, quod generi junctum ſpeciem conſtituit; ex. gr. *ratio*, quæ addita *animali*, efficit *hominem*, hoc eſt animal quoddam a reliquis omnibus diſtinctum. (1)

In quo conveniunt differentiæ iſtæ, & in quo differunt?

℞. In eo conveniunt, quia ſingulæ varietatem tribuunt. At multis rebus differunt. Primum differentiæ *communes*, & *propriæ* adveniunt rei jam conſtitutæ; faciuntque *alteram*, ut in ſcholis dicitur,

C hoc

(1) Per differentiam communem Tigellius dicitur ab Horatio lib. 1. ſat. 3. *impar ſibi*, quod alia alio tempore vellet, & faceret.

hoc est diversam : differentia *maxime propria* rem constituit, facitque *aliam*, hoc est natura & essentia a rebus aliis discrepantem . Deinde differentia hæc vulgo *specifica* appellatur, quia speciem facit ; illæ dicuntur *accidentales*, quia sunt adventitiæ, nec essentiam attingunt . Tum differentia *maxime propria* genus in species dividit, & ad accurate definiendum valet : illæ autem ad rudes & imperfectas descriptiones dumtaxat appositæ sunt.

Quomodo definitur differentia maxime propria?

℟. Multæ afferuntur a Porphyrio definitiones. Primo *differentia est, qua species genus excedit*. Nam per *rationale* ex. gr. quæ hominis differentia est, homo excedit *animal*. Secundo *differentia est ea pars rei, quæ ejus naturam explet, & ab aliis distinguit*. Tertio *differentia est notio universalis, quæ de pluribus dicitur specie, vel numero differentibus, cum quæritur, qualis sit alicujus rei essentia*. Hæc maxime ad rem præsentem facit. (1)

Cur dicitur specie, vel numero differentibus?

℟. Quia differentia duplex est : altera ducitur a genere, altera a specie. Prima, uti genus ipsum, enunciatur *de pluribus specie differentibus*. Hujusmodi est ex. gr. *sensus* in homine, per quem differt ab iis viventibus, quæ non sentiunt. Secunda, uti species

(1) *Differentia* exprimitur per modum adjectivi; *genus*, & *species* per modum substantivi. Proinde non est mirum, si duo hæc prædicantur *in quid*, illa *in quale*.

cies ipsa, enunciatur de *pluribus numero differentibus*, ideſt de individuis. Hanc Scholaſtici appellant differentiam *ſpecificam*, illam *genericam*.

Quomodo differentia dicitur notio univerſalis?

℟. Dicitur univerſalis ratione individuorum, de quibus per ſpeciem enunciatur. Ceterum ſi referatur ad genus, quod dividit, vel ad ſpeciem, quam conſtituit, dici nequit univerſalis. Nam genus quidem unum quid eſt, ipſaque differentia diffuſius; ſpecies item eſt notio una, tamque diffuſa, quam differentia ipſa: univerſale autem debet eſſe aliquid late patens, quod de pluribus enuncietur ipſi ſubjectis.

Quomodo differentia genus dividit, & ſpeciem conſtituit?

℟. *Genus dividit* ſecando in ſpecies illi ſubjectas. Ita *rationale* ſecat *animal* in *hominem*, & *brutum*. *Speciem conſtituit*; quia differentia eſt pars rei maxime propria, quæ partem communem contrahit per modum formæ, & in certam naturam compellit. Nam genus, ex. gr. *animal*, eſt veluti materia vaga & communis, quæ per *rationem* coercetur, unde *homo* extat. (3)

C 2 *dif-*

(3) Cum differentia ſpeciem conſtituat, apparet cur de illis omnibus prædicetur, de quibus ſpecies; hoc eſt de pluribus differentibus numero. Prædicatur autem non per ſe, ſed per ſpeciem; quia ſola ſubſtantiva, quippe res completæ, prædicantur per ſe.

Differentiæ, quæ genus dividunt, sunt ne unius rationis?

℞. Minime. Aliæ enim sunt *diversæ*, aliæ *opposi-tæ*. *Diversæ* sunt ex. gr. *rotundum*, & *planum*, quæ figuram dividunt; & quamvis inter se differant, non tamen pugnant. *Oppositæ* sunt, quæ aliquo modo inter se pugnant, ut *rationale*, & *irrationale*, quæ dividunt *animal*; *sensus particeps*, & *sensus expers*, quæ dividunt *vivens*. (4)

Sufficitne differentia una ad quamlibet speciem constituendam, ac distinguendam?

℞. Si internas rerum naturas cognoscere possemus, fortasse in qualibet specie differentiam unam deprehenderemus, per quam constituitur, & ab aliis rebus distinguitur. Sed quia hebetioris aciei sumus, nec omnia pervadere mente possumus, quasdam rerum species per unam differentiam aperimus, alias per plures. Nam si *circulum* definire velim, aut *triangulum*, video unam illam differentiam, per quam utriusque natura constituitur: at si mihi *adamas* sit describendus, cogor multas ejus affectiones & proprietates congerere; quia intimam ejus naturam & ra-

(4) Quæ differentiæ a nobis *diversæ* dicuntur, vulgo in scholis vocantur *disparatæ*. Sed vox hæc illis potius tribui debet, quæ a nobis *oppositæ* sunt appellatæ. Siquidem Cicero in lib. 1. de Invent. c. 28. ea utitur ad significanda contradicentia; qualia sunt *rationale*, & *non rationale*; *sensus particeps*, & *non particeps*.

& rationem non video, per quam ab aliis *gemmis* diſtinguitur. (5)

CAPUT V.

DE PROPRIO.

PROPRIUM QUOT MODIS DICITUR APUD PORPHYRIUM?

℟. QUatuor dicitur modis. Primo proprium eſt, quod *ſoli ſpeciei* accidit, ſed non *toti*; ut eſſe medicum accidit ſoli homini, neque tamen quilibet homo medicus eſt. Secundo proprium eſt e converſo, quod *toti ſpeciei* accidit, ſed non *ſoli*; ut eſſe bipedem convenit quidem omnibus hominibus, non tamen ſolis. Tertio proprium eſt, quod *ſoli*, & *toti* ſpeciei accidit, ſed non *ſemper*; ut caneſcere convenit quidem omnibus hominibus, & ſolis hominibus, non tamen quavis ætate. Quarto proprium eſt, quod *ſoli*, & *toti* ſpeciei, & *ſemper* accidit. Hoc modo convenit homini eſſe riſibile, quod ejus naturam conſequitur, tamquam proprietas neceſſaria; & cum ea reciprocatur: nam quidquid eſt ra-

(5) Tanta eſt differentiarum ignoratio, & vocabulorum inopia ad eas explicandas, ut interdum ſpecies ſui generis nomine appelletur. Ita Cæſar initio lib. 1. Bel. Gal. dividit *Gallos* in tres ſpecies, quarum primam appellat *Belgas*; alterám *Aquitanos*, tertiam *Gallos*, adhibito generis nomine ob inopiam proprii. Idem ſæpe accidit in Phyſicis rebus.

tionale, est risibile; quidquid est risibile, est rationale. (1)

Quodnam ex his est quartum Prædicabile ad hunc locum pertinens?

℟. Postremum; quod proinde definiri potest, *Notio universalis, quæ speciei naturam jam constitutam necessario consequitur, & per eam prædicatur de pluribus differentibus numero.* Discrepat a *differentia*, quia illa speciem constituit; ab *accidente*, quia *accidens* rei naturam sequitur, tamquam aliquid adventitium.

Quodnam judicium ferendum est de exemplis a Porphyrio allatis?

℟. Homines contentionum studiosi cum Porphyrii doctrinam oppugnare non possent, in exempla stilum exacuerunt. Nos ne tempus sine caussa teramus, dicimus exempla adhiberi ad manifestandam veritatem, neque opus esse, ut ipsa vera sint. Qui hæc non probat, alia reponat, sed pergat porro sine litibus. (2)

C A-

(1) Proprium a Lucretio dicitur *Conjunctum* lib. 1. v. 452.
Conjunctum est id, quod numquam sine perniciali
Discidio potis est sejungi, seque gregari,
Pondus uti saxis, calor ignibus, liquor aquai.

CAPUT VI.

DE ACCIDENTE.

QUOTUPLEX EST ACCIDENS?

℞. ANtequam Porphyrii divisiones afferam, animadverto, accidens in toto genere sumtum, vel esse *Categoricum*, vel *Prædicabile*. Illud est, quod Categoriam constituit substantiæ oppositam; ideoque per se consistere nequit, ut figura, & modus quilibet. De eo disputabitur in Categoriis. *Prædicabile* est attributio quædam Logica, quæ rei advenit, per essentiam & intimas proprietates jam constitutæ, sive sit aliquid per se consistens, sive non sit; ut *vestis*, quæ quamvis substantia sit, alteri ta-

(1) Hæc maxime referri volumus ad *facultatem ridendi*, de qua ita Lactantius in lib. de ira Dei, cap. 7. *Risus homini proprius est, & tamen videmus in aliis quoque animalibus signa quædam lætitiæ, cum ad lusum gestiunt, aures demulcent, rictum contrahunt, frontem serenant, oculos in lasciviam resolvunt*. Hinc Lucianus in Sectar. Auction. ridet Peripateticos, qui faciunt *hominem risibilem*, *asinum non risibilem*. Si quis velit aliquid exempli loco ponere, quod careat controversia, dicat hominis *propriam* esse *veri inveniendi & honesti conservandi rationem*. Id habet Cicero offic. lib. 1. cap. 4. *In primis hominis est propria veri inquisitio atque investigatio*. Et paullo post. *Nec vero illa parva vis naturæ est rationisque, quod unum hoc animal sentit, quid sit ordo; quid sit, quod deceat; in factis dictisque quis modus*.

men substantiæ adjecta, convenit illi ut accidens. Hoc igitur quintum Prædicabile dicitur, esse togatum, esse doctum, esse album. (1)

Quomodo definitur?

℟. Notio universalis, quæ pluribus adesse & abesse potest, incolumi eorum natura; deque iis prædicari, ut esse armatum, esse coloratum. (2)

Accidens nonne dividitur a Porphyrio in separabile, & inseparabile?

℟. Ita videlicet, nisi nos nova nomina offendunt, quæ sunt ab interpretibus. Sed nomine accidentis *inseparabilis* id intelligit Porphyrius, quod reipsa separari nequit; per mentem tamen separatur, quoties cogitamus, adventitium quid esse, reique naturam sine illo consistere. Hujusmodi est color niger in corvo, albus in cycno. (3)

Nonne hoc modo etiam Proprium separatur?

℟. Proprium separari cogitando potest, non tamen negari de ea re, cujus est proprium. Si enim negaretur, periret ejus essentia, cum qua reciprocatur. At accidens & separari, & negari potest, incolu-

(1) Vox Accidens scholastica est, quam tamen usurpavit Seneca ep. 117. A Lucretio lib. 1. v. 457. dicitur *Eventum*; ab eodem lib. 1. v. 448. Accidens prædicabile dicitur, *cujus adventu manet incolumis natura abituque*.

(2) Cum dicitur Accidens *adesse*, & *abesse*, particula & disjunctionem significat, & ponitur pro *vel*. Potest enim Accidens non simul adesse, & abesse, sed modo adesse, modo abesse. Porro definitio hæc, simul Logica, & Metaphysica est. Metaphysicus enim considerat Accidentis essentiam, Logicus prædicationem.

(3) Ne quis hæreat in exemplis, moneo ad littora Tigris, quæ Persidem aspiciunt, inveniri corvos albos, ut referunt juniores quidam rerum naturalium Scriptores.

columi rei eſſentia, cujus eſt accidens, ex. gr. *nigror* & ſeparari a corvo poteſt, & negari, ſalva corvi natura, quia eſt accidens: at *crocitandi facultas* negari de corvo non poteſt, quia eſt proprietas, quæ neceſſario eſſentiam ejus conſequitur, & cum ea reciprocatur.

Cedo mihi alias accidentis diviſiones.

℟. Accidens vel eſt *externum*, vel *internum*. *Externum* eſt, quod rem extrinſecus denominat; quomodo laus dicitur accidens ejus, qui laudatur. *Internum* dicitur, quod eſt in re ipſa, ad quam pertinet: idque vel eſt *Phyſicum*, vel *Metaphyſicum*. *Phyſicum* rem vere ac naturaliter afficit, ut *motus*: *Metaphyſicum* rem dumtaxat denominat, ut *relatio*, *oppoſitio*, & ſimilia. Solet etiam accidens dividi in *abſolutum*, & *relatum*. Illud eſt, quod rem afficit ab omni alia ſolutam, & in ipſa natura ſua conſideratam, ut *figura*; hoc relationem & comparationem exprimit unius rei ad aliam, ut *æqualitas*. (2)

Qua ratione dicitur univerſale & prædicabile?

℟. Quia eſt totum logicum, quod ineſt variis ſubjectis, & prædicatur de illis. Prædicatur autem in *quale fortuito*, ut formula ſcholarum eſt. (3)

CA-

(2) Tota hæc diviſio transferri poteſt etiam ad accidens categoricum. Nam hoc ipſum comprehenditur in prædicabili.

(3) Accidens, quatenus accidens, prædicatur de ſubjectis, in quæ ſpargitur. Cum prædicatur de formis ſuis, ut *figura* de *quadrata*, & *rotunda*, generis rationem induit.

CAPUT VII.

DE MODO ET RATIONE PRÆDICANDI.

ANTEQUAM PRÆDICABILIA DIMITTAS, DIC ALIQUID DE MODO PRÆDICANDI?

℟. Modus prædicandi, cujus gratia tam multa de Prædicabilibus, & Prædicamentis Logici disputant, dicitur ab iis *Prædicatio*, ideſt enunciatio unius rei de alia: ut cum dico, *Avaritia eſt vitium*, prædico & enuncio *vitium* de *avaritia*, ideſt genus de ſua ſpecie. (1)

Quotuplex eſt prædicandi Modus?

℟. Duplex: *Proprius*, & *Figuratus*. Diſcrimen non in ſententia, ſed in vocibus poſitum eſt. Nam modus prædicandi *proprius* effertur vocibus uſitatis, nihilque a naturali ſignificatione recedentibus; ut cum dico *Pratum floret*. Figuratus tranſlato & minus proprio ſermone conſtat; ut cum dico *Pratum ridet*. Alter hic ad Rhetoras pertinet, ideoque a nobis dimittitur.

Quo-

(1) Prædicatio revera non cadit in res, ſed in notiones, ut explicant acutiſſimi Stoici. Itaque rei cujuſque notio, quatenus in mente eſt, dicitur ἔννοιμα; quatenus prædicari poteſt, dicitur λεκτὸν; quatenus prædicatur, dicitur κατηγόρημα.

Quotuplex est proprius?

℞. Triplex: primus dicitur *ordinatus*, secundus *præter ordinem*, tertius *contra ordinem*. *Ordinatus* est, cum naturalis ordo servatur, ut magis universale prædicetur de eo, quod angustius est, minusque diffusum; uno verbo cum prædicatum latius patet, quam subjectum; ut cum dico, *justitia est virtus*: vel cum prædicatum, & subjectum reciprocantur; ut cum definitio dicitur de re definita, verbigrat. *justitia est virtus, quæ tribuit cuique suum*. *Præter ordinem* dicitur, cum inter prædicatum, & subjectum nullus est ordo. Tunc autem nullus est ordo, cum idem de eodem enunciatur, ut si dicam, *homo est homo*; (2) vel cum ea copulantur, quæ sunt alterius ordinis, ut si dicam *album est dulce*. Denique modus prædicandi *contra ordinem* est, qui fit ordine præpostero. Est autem ordo præposterus, cum subjectum latius patet & funditur, quam prædicatum; ut si dicam, *virtus est justitia*.

Or-

(2) Hujusmodi prædicationes, quæ vulgo *identicæ* vocantur, placuere Scholasticis quibusdam. Revera nugatoriæ sunt, quia per eas mens nihil discit. A Græcis dicuntur ταυτολογίαι. Fieri interdum potest, ut in familiari sermone habeant aliquam urbanitatem; cujusmodi sunt illæ apud Plautum in Curcul. a. 4. sc. 4. *Quoi homini Dii sunt propitii, ei non esse iratos puto*. Et in Sticho a. 1. sc. 2. *E malis multis, malum quod minimum est, id minimum est malum*.

Ordinatus quomodo dividitur a Scholasticis?

℟. Scholastici, qui nullum dividendi finem faciunt, dividere solent *ordinatum* prædicandi modum in *internum* & *externum*, in *essentialem* & *accidentalem*, in *usitatum* & *inusitatum*, in *necessarium* & *contingentem*, in *possibilem* & *impossibilem*, *in quid* & *in quale*: quæ quidem omnia divisionum genera ex ipsis vocibus, quibus efferuntur, manifesta sunt; siquidem quale est prædicatum, talis dicitur prædicandi modus. (3)

PAR-

(3) Si quis dividere velit ordinatum prædicandi modum in *proximum*, & *remotum*, non inepte dividet ad tollendas difficultates, quæ contra prædicabilium definitiones afferri solent. Nam *genus* ex. gr. *proxime* prædicatur de pluribus differentibus specie, *remote* de pluribus differentibus numero.

PARTIS SECUNDÆ PROTHEORIÆ,

VULGO

ANTEPRÆDICAMENTA.

QUID SUNT ANTEPRÆDICAMENTA, ET QUO SPECTANT?

℟. POst modum prædicandi, ordine ſequitur id, quod prædicatur. Explicandæ ſunt igitur nobis Categoriæ, quæ vulgo dicuntur *Prædicamenta*; ideſt claſſes rerum, quæ poſſunt prædicari. Id ut commode fiat, præmittuntur ab Ariſtotele Protheoriæ, quæ in ſcholis *Antepradicamenta* vocantur. Sunt autem prænotiones quædam neceſſariæ ad intelligenda *Prædicamenta*. Continentur tribus *definitionibus*, duabus *diviſionibus*, & *regulis* item duabus. (1)

Quæ-

(1) Idem Porphyrius, a quo ſumſimus ſuperiorem *Prædicabilium* doctrinam, Ariſtotelis *Prædicamenta* expoſuit exiguo libello, cui titulus: Εἰς τὰς Ἀριστοτέλους κατηγορίας ἐξήγησις κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν. ideſt, *In Ariſtotelis Categorias expoſitio per interrogationem & reſponſionem*. Eadem ipſa expoſitione *Antepradicamentorum* doctrina comprehenditur. Nos tamen hic Porphyrio dimiſſo, Ariſtotelem ipſum aggredimur ad explicandum.

Quænam sunt definitiones?

℟. Prima est *Homonymorum*. *Homonyma*, seu *Ambigua*, sunt ea, quorum nomen commune est, sed notio & natura, quæ nomine significatur, plane diversa; ut *aries*, quæ vox modo *belluam* significat, modo *signum cæleste*, modo *bellicam machinam*. Hæc in Scholis dicuntur *Æquivoca*, de quibus vide plura in Rudimentis Dialect. Par. 1. cap. 4. Secunda definitio est *Synonymorum*. *Synonyma* autem sunt, quorum nomen, & ratio, quæ nomine significatur, est eadem; ut *animal*, quæ vox æque *hominem*, ac *belluam* significat. Hæc a Scholasticis dicuntur *Univoca*, a Cicerone *Cognominata*. Tertia est *Paronymorum*. *Paronyma* sunt nomina concreta, quæ denominantur ab ea forma, a qua oriuntur; ut *justus*, quod oritur a *justitia*; *fortis*, quod a *fortitudine* ducitur. Ab Aristotele dicuntur ea, *quæ ab aliquo, a quo casu differunt, appellationem habent*; a Latinis Grammaticis vocantur *Denominativa*, a Cicerone *Conjugata*. (2)

Habent ne omnia locum in Categoriis?

℟. Sola Synonyma in Categoriis locum habent, quia hæc sola unius rationis sunt, & una classe coerceri possunt.

Quot

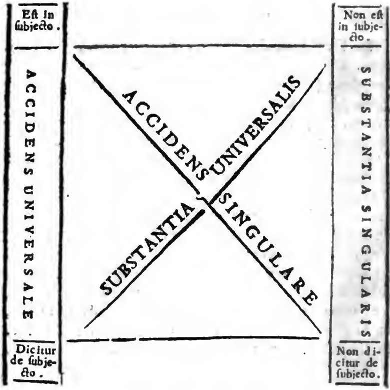
(2) Cicer. Topic. c. 3. *Conjugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis ejusdem. Ejusdem autem generis verba sunt, quæ orta ab uno varie commutantur, ut sapiens, sapienter, sapientia.* Ex quo genere sæpe argumentari solemus, ut idem Cicero l. 3. de Nat. Deor. c.12. *Si omnis cera commutabilis esset, nihil esset cereum, quod commutari non posset.*

Quot sunt divisiones?

℞. Duæ sunt divisiones, prima *vocum*, altera *rerum*. Divisio *vocum* est hujusmodi. Voces aliæ sunt *complexæ* (κατὰ συμπλοκὴν) quæ plura significant, ut *figura plana*: aliæ *simplices* (ἄνευ συμπλοκῆς) quæ rem unam, aut modum unum exprimunt, ut *figura*. Solæ voces *simplices* locum habent in Categoriis.

Divisio *rerum* hæc est. Quæcumque in rerum natura sunt, vel *de subjecto dicuntur*, sed *in subjecto non sunt*, ut substantiæ universales, homo, animal, &c. *Vel in subjecto* quidem *sunt*, sed *de subjecto non dicuntur*, ut accidentia singularia, hic calor, hic color, &c. Vel *de subjecto dicuntur*, & *in subjecto sunt*, ut accidentia universalia, v. gr. color, qui semper est in aliqua substantia, & de multis colorum formis enunciatur. Vel *neque in subjecto sunt*, *neque de subjecto dicuntur*, ut singulares substantiæ, Petrus, Socrates, &c. Res in subjecto schemate clarior apparebit.

Est

Subjectum quot modis dicitur?

℞. Subjectum aliud est *prædicationis*, aliud *inhæsionis*. Primum est, de quo aliquid prædicatur; secundum est, in quo aliquid inhæret. Ex. gr. *homo* habet subjectum *prædicationis*; estque Socrates, Aristoteles, & quodlibet humanæ naturæ individuum, de quo *homo* enunciatur: *figura* habet subjectum *inhæsionis*; estque cera, lignum, marmor, & alia, quibus *figura* inhærere solet.

Quo

Quo ſpectant hæc?

℟. Eo nempe ut intelligamus, quidquid eſt, vel eſſe *ſubſtantiam*, vel *accidens*. Hoc habet ſubjectum *inhæſionis*, & *in ſubjecto eſſe* dicitur; quia per ſe conſiſtere nequit: illa non item. Præterea ut intelligamus, tum ſubſtantiarum, tum accidentium alia eſſe *univerſalia*, alia *ſingularia*. Illa habent ſubjectum *prædicationis*, & *de ſubjecto dicuntur*, quia enunciantur de multis: hæc non item.

Quænam ſunt Regulæ?

℟. Prima regula eſt, *Cum quippiam de quopiam dicitur, quæ de prædicato enunciantur, ea poſſunt etiam de ſubjecto enunciari*: ex. gr. quia *Grammatica* dicitur *ars*, quæcumque *arti* tribuuntur, etiam *Grammaticæ* tribui poſſunt. Itaque quoniam *ars* dicitur *habitus*, etiam *Grammatica habitus* eſt. (1) Secunda regula duas habet partes. Prima eſt, *Omnium generum, quorum nec alterum ſub altero poſitum eſt, nec ambo ſub eodem tertio, differentiæ ſingulæ prorſus diſſident*: ut *animalis*, & *ſcientiæ* differentiæ nullam affinitatem habent, quia *animal* ſubeſt ſubſtantiæ, *ſcientia* accidenti. Secunda pars hujus regulæ eſt, *Eorum generum, quorum*

(1) Ratio regulæ eſt, quia in enunciatione ajente prædicatum debet omnino ſubjecto convenire, in negante debet omnino diſcrepare; ne fallaciæ locus ſit. Porro ſi quid prædicato conveniat, non proprie & per ſe, ſed fortuito, id non debet de ſubjecto enunciari: v. gr. *Ars* dicitur genus; non tamen iccirco *Grammatica* dici genus debet. Vide *fallaciam accidentis* in Elench. Sophiſt.

rum alterum ſub altero collocatur, *vel ambo ſub eodem tertio*, *quædam ſunt communes differentiæ*: ut *planta*, & *animal* conveniunt in differentia *corporea*, quia utrumque *corpori* ſubeſt. Ratio eſt, quia natura ſuperioris continetur in inferiori, eique attribuitur, ſi rectus ſit prædicandi modus; veluti cum dico, *planta eſt corpus*, *animal eſt corpus*. (2)

PARS

(2) Quidam excipiunt *Corpus* & *Spiritum*; quæ cum ſint ſub eodem genere *Subſtantiæ*, in nulla tamen differentia conveniunt.

Porro autem quæ nos *Antepræ dicamentorum* nomine complexi ſumus, ea Ariſtoteles explicuit in capite primo, ſecundo, & tertio Categoriarum. Ex quo fit, ut quod proxime ſequitur, & a nobis primum dicitur, in Ariſtotelico Organo quartum ſit. Eumdem ordinem ſequentes, ſex poſtrema Categoriarum capita uno nomine comprehendemus, & *Poſtprædicamenta* vocabimus ex inveterato ſcholarum more.

PARS II.

DE CATEGORIIS seu PRÆDICAMENTIS

CAPUT PRIMUM.

DE CATEGORIIS IN UNIVERSUM. (1)

QUID EST CATEGORIA?

℟. Quid sit Categoria, satis notum est ex *Rudimentis*. (2) Et numerum Categoriarum, & nomen ipsum quidam referunt ad Archytam Tarentinum: quia de re nobis laborandum non est, modo sciamus, hæc esse summa rerum omnium genera, quorum cognitio Dialectico necessaria est ad disputandum,

D 3 dum,

(1) Inscriptio hæc non est Aristotelis ipsius, ideoque sæpe variata est. Nam (ut scribit Simplicius in Prolegom. Categor.) ab aliis *Ante Topica* liber inscriptus est; ab aliis *De Generibus entis*; ab aliis *De decem Generibus*; ab aliis *Categoriæ decem*; ab aliis *Categoriæ*. Porro *Ante Topica* inscripsit Adrastus Aphrodisæus, quia iis Topica subjecit.

(2) *Categoria* dicta est a verbo Græco κατηγορεῖσθαι, *enunciari*, *prædicari*. Hinc Categoriæ, vulgo *Prædicamenta* dicuntur; a Quinctiliano *vocabulorum elementa*; ab Alexandro Aphrodisiensi πρῶτα τῆς Φιλοσοφίας, *principia Philosophiæ*. Sunt enim classes rerum omnium, quibus natura coercetur. Classis porro quæque dividitur in sua genera, species, atque individua; nihilque est in Categoriis, quod non uno aliquo ex iis nominibus appelletur, quæ *Prædicabilia* diximus. Ex quo apparet, quomodo *Prędicabilia* ad *Prędicamenta* pertineant, & qua ratione ab iis differant: qua de re satis diximus in *Rudimentis* Par. 1. cap. 3.

dum, ne substantias cum modis earum, aut modos ipsos inter se, aut relata cum absolutis confundat. (3)

Quænam conditiones comitari debent voces & notiones Categoricas?

℟. Quod in Categoria aliqua recte collocatur, primo debet esse *verum ens*; qua ratione excluduntur entia rationis, privationes, & negationes. (4) Deinde debet esse *ens per se unum*, non ex pluribus conflatum; qua ratione excluduntur voces complexæ, & concreta quælibet. Tum debet esse *ens completum*, perfectumque; qua conditione excluduntur entia omnia, quæ partis rationem habent. Hinc habes, cur *differentiæ* in arbore Porphyriana non collocentur in recta Categoriæ classe, sed latera teneant; quia scilicet non tota quædam, sed partes sunt. Postea debet esse *ens synonymum*, hoc est unius nominis & rationis: qua conditione excluduntur *homonyma*, & *paro-*

(3) Boethius in Præfat. lib. 1. Prædicam. *Archytas etiam duos composuit libros, quorum in primo hęc decem prędicamenta disposuit. Unde posteriores quidam, non esse Aristotelem hujus divisionis inventorem, suspicati sunt, quod Pythagoricus vir eadem scripsisset; in qua sententia Jamblicus Philosophus est non ignobilis; cui non consentit Themistius, neque concedit, cum fuisse Archytam, qui Pythagoricus Tarentinusque esset, quique cum Platone aliquantulum vixisset, sed Peripateticum aliquem Archytam, qui novo operi auctoritatem vetustate nominis conderet.* Vide Vossium de natura Art. l. 4. c. 8. §. 3.

(4) Per *entia rationis* hoc loco significantur notiones illæ, quibus nihil in natura respondet, ut Centaurus, Chimæra, & similia.

paronyma. Poſtremo debet eſſe *ens certæ ac definitæ naturæ*, non vagæ: qua conditione excluduntur entia illa, quæ dicuntur tranſcendentia, quod vagentur per omnes Categorias; ex. gr. *bonum*, *unum*, *totum*, *cauſa*, & id genus plurima.

Quot ſunt voces, quæ ſignificant capita rerum his omnibus conditionibus prædita?

℟. Decem, ut placet Ariſtoteli. Prima ſignificat *ſubſtantiam*. Secunda *quantitatem*. Tertia *qualitatem*. Quarta *relationem*. Quinta *actionem*. Sexta *paſſionem*. Septima *ubi*. Octava *quando*. Nona *ſitum*. Decima *habitum*. De quo numero habes plura in *Rudimentis* Par. 1. cap. 3. (5)

(5) Non ſolum hic, ſed etiam in 1. Topic. in 1. Poſter. in 5. Phyſic. & in 4. Metaphyſ. recenſet Ariſtoteles Categoriarum numerum, ſed alibi alias omittit. Id certum ubique apud illum, firmumque dici poteſt, quatuor eſſe capita, ad quæ Categorica omnia referantur, *ſubſtantiam*, *quantitatem*, *qualitatem*, *relationem*. Nam quidquid eſt, vel eſt per ſe, vel per accidens: ſi per ſe, conſtituit *ſubſtantiam*; ſi per accidens, vel eſt abſolutum, vel relatum; ſi abſolutum, vel fluit a materia, & conſtituit *quantitatem*; vel a forma, & conſtituit *qualitatem*; ſi relatum, conſtituit *relationem*; ad quam, tamquam ad genus referuntur reliquæ Categoriæ. Nam *agere* & *pati* nihil eſt aliud, quam relatio inter agentem & patientem; *ubi* relatio inter locum, & rem, quæ in loco eſt, &c.

CAPUT II

DE SUBSTANTIA.

QUID EST SUBSTANTIA?

℟. Substantia, seu *Res*, eſt id, quod per ſe conſtat. Dici etiam poteſt id, quod ſuſtinet accidentia. Prima definitio explicat primam ſubſtantiæ vim in eo poſitam, ut nullius auxilio indigeat ad conſiſtendum; altera ſecundam ſignificat, per quam omnia, quæ ipſi accidunt, ſuſtinet ac tuetur. A ſagaci quodam hujus ſæculi Philoſopho definitur ſubſtantia *ſubjectum quoddam nobis ignotum, in quo ſunt affectiones, & proprietates nobis notæ*. Ab Ariſtotele definitur Categor. cap. 5. *id, quod non eſt in alio, tamquam in ſubjecto*. Eſſe autem in ſubjecto, eſt inhærere alteri, & ab eo pendere: quomodo ſola accidentia ſunt in ſubjecto. (1)

Quid eſt accidens?

℟. *Accidens* (quo nomine ſignificantur apud Peripateticos reliquæ novem Categoriæ) eſt id, quod per ſe

(1) Ariſtotelica definitio fit per negationem; quia cum ſubſtantiæ natura nota non ſit, explicatio ſumitur ab eo, quod eſt notum. Ecce, quomodo ex veteri hac definitione juniorum Philoſophorum definitio nata ſit.

ſe non conſtat; vel quod eſt in alio tamquam in ſubjecto; uno verbo *Accidens* eſt id, quod non eſt ſubſtantia, ſed ſubſtantiæ inhæret.

Nonne etiam pars rei eſt in re?

℞. Pars non eſt in ſubjecto, ſed componit ſubjectum. Itaque anima hominis ex. gr. non eſt in homine, ſed eſt pars hominis, eumque componit.

Quomodo dividitur ſubſtantia hoc loco ab Ariſtotele?

℞. Dividitur in primam, & ſecundam.

Quid eſt ſubſtantia prima?

℞. Eſt ſingularis ſubſtantia, & individuum quodlibet, ut *Plato, hic liber*. Græci dicunt ατομον, vel καθέκαστον. Definitur autem ab Ariſtotele, quod *neque in ſubjecto eſt, nec de ſubjecto dicitur*. Per primam conditionem diſtinguitur ab accidente; quod eſt in ſubjecto, ideſt alteri inhæret. Per ſecundam diſtinguitur a ſubſtantiis univerſalibus, quæ de ſubjecto dicuntur, ideſt de aliis multis enunciantur. (2)

Quid eſt ſubſtantia ſecunda?

℞. Subſtantia univerſalis, ut genus, & ſpecies, vocatur ab Ariſtotele *ſubſtantia ſecunda*, quia pendet a pri-

D 4

(2) Quidam non probarunt definitionem hanc, quia non reputarunt eſſe loicam.

a prima. Univerſalia enim ipſa per ſe nihil ſunt, ſed a ſingularibus cogitando eliciuntur. Ex quo fit ut ſubſtantia prima dicatur ab Ariſtotele *princeps*, & *maxime ſubſtantia*, πρώτως καὶ μάλιστα λεγομένη οὐσία. Et quia *ſpecies* propinquior eſt ſingularibus, quam *genus*, ea dicitur *magis ſubſtantia*. Definiri igitur poteſt ſubſtantia ſecunda per ipſa Ariſtotelis verba, *quod in ſubjecto non eſt, ſed de ſubjecto dicitur*.

Quænam ſunt ſubſtantiæ proprietates?

℟. Multæ numerantur ab Ariſtotele, quarum quidem aliquæ communes ſunt aliis Categoriis, aliquæ vero nullius pæne uſus, ſi credimus ætatis noſtræ Dialecticis.

Quænam eſt prima?

℟. Subſtantia de omnibus ſibi ſubjectis enunciatur συνωνύμως, ideſt *univoce*, ut verbo ſcholarum utar. Convenit enim unicuique ſecundum unam eamdemque rationem. Proprietas hæc non cadit niſi in ſubſtantiam ſecundam; nam prima non dicitur de ſubjecto. Itaque *homo* eodem modo prædicatur de *Petro* & de *Paulo*: *Petrus* non dicitur niſi de *Petro*.

Cedo mihi proprietatem ſecundam.

℟. Subſtantia prima ſignificat τόδε τι, *hocce*, ideſt rem certam, ſingularem, per ſe conſtantem, quæ veluti digito oſtendi poteſt. Subſtantia ſecunda ſignificat

cat

cat ποιόν τι, *quale aliquid*, ideſt univerſale quid, quod de ſingularibus enunciatur, atque iis veluti adjicitur, tamquam prædicatum commune. Hinc apparet, quare ſubſtantia prima dicatur ab Ariſtotele *maxime ſubſtantia*. Secunda enim prædicatur per modum accidentis (3).

Cedo tertiam.

℟. Subſtantia per ſe, & ratione ſuæ naturæ nihil habet contrarium. Neque enim ſubſtantia opponitur ſubſtantiæ niſi ratione qualitatum, quibus afficitur. Probari poteſt ex definitione contrariorum, quorum ea ratio & natura eſt, ut ſe expellant a ſubjecto: atqui ſubſtantia non eſt in ſubjecto: non habet igitur contrarium. Quare ignis contrarius eſt aquæ, non qua ignis, ſed qua calidus, & ſiccus; Ariſtoteles diſſidet a Democrito, non qua homo, ſed qua Philoſophus. (4)

Cedo quartam.

℟. Subſtantia neque intenditur, neque remittitur. Extendi tamen poteſt, quod fit per quantitatem. Itaque unus equus non eſt *magis* equus, quam alius, ſed *major*. Scholæ dicunt ſuſcipere *magis*, *& minus*.

Cedo quintam.

℟. Subſtantiæ maxime proprium eſt, ut una eadem-

(3) Doctrina hæc contra Heraclitum, & Platonem eſt, qui ajebant, ſolas ideas eſſe, hoc eſt univerſalia.

(4) Ovidius lib. 1. Metamorph.

Frigida pugnabant calidis, humentia ſiccis,
Mollia cum duris.

demque permanens, suscipiat contrarias qualitates. Nam eadem manus ex. gr. modo calida est, modo frigida. (5)

Nonne quidam sex faciunt substantiæ proprietates?

℞. Faciunt enimvero, quia numerant inter substantiæ proprietates *esse subjectum accidentium*. Verum hæc non proprietas dici debet, sed ratio & natura substantiæ. Nam quidquid in natura est, vel est subjectum, vel est in subjecto: substantia est subjectum, accidens est in subjecto.

Cedo mihi gradus omnes substantiæ Categoricæ.

℞. Habes ex Arbore Porphyriana in Rudimentis Par. 1. cap. 3. Eam seriem quidam exordiuntur ab *ente*, quod dividunt in *substantiam*, & *accidens*. Placuit nobis incipere a *substantia*, quia sola substantia *est*: *accidens* autem vocatur modus ejus, & dicitur non *esse*, sed *inesse*. (6)

Deus continetur ne in Categoria substantiæ?

℞. Divina natura nimis excedit humanæ mentis aciem. Attamen de ea quærentibus non desunt Dialecti-

(5) Sæpe inculcat Aristoteles ἓν καὶ ταὐτὸ ἀριθμῷ ὄν, *unum idemque numero permanens*: quia hoc quoque contra Heraclitum, & Platonem est, qui docebant singulares substantias omnino non esse, ob perpetuas mutationes ex contrariis ortas.

(6) Quod ego *Substantiam* dico, Seneca appellat *quod est*, τὸ ὄν, epist. 58. *Illud genus QUOD EST generale, supra se nihil habet; initium rerum est; omnia sub illo sunt*. Et paullo post. *QUOD EST, in has species divido, ut sint corporalia, aut incorporalia. Nibil tertium est. Corpus quomodo divido? Ut dicam, aut animantia sunt, aut inanimantia.*

lectici, qui cælum terramque misceant. De his Prudentius in Apotheosi Præfat. 2.

Statum lacessunt omnipollentis Dei
Calumniosis litibus:
Fidem minutis dissecant ambagibus,
Ut quisque lingua nequior:
Solvunt, ligantque quæstionum vincula
Per syllogismos plectiles.

Nobis optime locutus videtur D.Dionysius,qui Deum ait esse ὑπερούσιον, idest *supra substantiam*. Ipse unus vere ac proprie est, quia nihil est, nisi per illum: attamen quid sit, explicari non potest. Nugatur igitur, si quis ejus naturam & essentiam aperire definiendo conatur (7). Nos tamen, ne nihil dicamus, audemus eam per effecta quædam nobis nota describere hoc ferme pacto: Mens a se & per se constans, ab omni concretione rerum segregata, infinita vi ac virtute prædita, omnia regens, & per omnia sine ulla mensura diffusa (8).

CA-

(7) A Proclo l. 2. Platon. Theol. c. 11. Deus dicitur *omni silentio longe inexplicabilior, & substantia omni longe ig notior*. Alludit autem, nisi fallor, ad Oracula Zoroastris n. 41. ubi mens divina dicitur *silentium*.

(8) Cicero l. 1. de nat. Deor. c. 22. *Roges me, quid, aut quale sit Deus. Auctore utar Simonide, de quo cum quæsisset hoc idem Tyrannus Hiero, deliberandi caussa sibi unum diem postulavit. Cum idem ex eo postridie quæreret, biduum petivit. Cum sæpius duplicaret numerum dierum, admiransque Hiero requireret, cur ita faceret; quia quanto, inquit, diutius considero, tanto mihi res videtur obscurior.* Quod Cicero Simonidi tribuit, Tertullianus in Apol. c. 46. tribuit Thaleti, quem facit de re hac interrogatum a Crœso Lydorum rege.

CAPUT III.

DE QUANTITATE.

QUANTITAS QUOT MODIS SUMITUR?

℞. DUobus. Vel enim ſignificat extenſionem molis, vel extenſionem virtutis. Prima pertinet ad res corporeas, ſecunda ad incorporeas. Hic non agemus niſi de quantitate molis.

Quid eſt igitur quantitas hoc modo ſumta?

℞. Eſt modus, & menſura ſubſtantiæ; hoc eſt id, per quod ſubſtantia eſt extenſa, & menſurari poteſt. Ex quantitate igitur manat rerum dimenſio ac dinumeratio.

Quotuplex eſt quantitas?

℞. Duplex: *Continua*, & *Diſcreta*. *Continua* dicitur, cujus partes continuantur, id eſt communi nexu copulantur, atque una cohærent; ut *linea*, & *magnitudo* quælibet (1). *Diſcreta* dicitur, cujus partes disjunguntur: quia nullum habent nexum ipſis inter ſe communem, per quem ſimul coaleſcant; ut *numerus*, & *multitudo* quævis.

Conti-

(1) Seneca natur. quæſt. l. 2. c. 2. *Continuatio eſt partium inter ſe non intermiſſa conjunctio*. Igitur *contigua* dici poſſunt ea, inter quæ nihil eſt; *continua*, quorum eſt pars communis: ut in linea hac A BC D partes AC, & BD *continuæ* ſunt; partes BC *contiguæ*.

Continua esine unius rationis?

℞. Minime vero. Alia enim est *Permanens*, alia *Fluens*. Illa dicitur *Permanens*, cujus partes sunt simul; ut *linea*, *superficies*, *corpus*. *Linea* sola longitudine constat: *superficies* constat longitudine, & latitudine: *corpus* longitudine, latitudine, & profunditate. *Fluens* est, cujus partes in successione quadam positæ sunt; & magis fieri, quam esse dicuntur, ut *tempus*, & *motus*. (2)

Quid intelligit Aristoteles nomine communis nexus?

℞. Intelligit individuum quid, quod pars rei non est, sed partes nectit tamquam finis unius, & principium alterius. Hujusmodi esse putat *puncta* in linea, *momenta* in tempore. (3)

Quo-

(2) Ad *lineam* refertur omne mensuræ genus, in quo nihil spectatur præter longitudinem; ut *stadium*. *Superficies* complectitur ea mensuræ genera, per quæ longitudo, & latitudo indicatur; ut *jugerum*. *Corpori* subjiciuntur illa omnia, in quibus ratio triplex mensuræ consideratur, longitudo, latitudo, crassitudo; ut *cubus*.

(3) Empiricus lib. 1. adver. Log. n.99. *Fluente puncto, lineam imaginamur, quę est longitudo carens latitudine. Fluente linea, fingimus superficiem, quę est longitudo, & latitudo sine profunditate. Fluente superficie, gignitur corpus solidum.* Macrobius in somn. Scip. l. 2. c. 2. *Dicunt punctum corpus esse individuum, in quo neque longitudo, neque latitudo, neque altitudo deprehendatur; quippe quod in nullas partes dividi possit. Hoc protractum efficit lineam, &c.*

Quomodo corpus censetur inter species quantitatis?

℟. Corpus in schola Peripatetica vel *Physicum* est, idest compositum quoddam ex materia, & forma; & pertinet ad *substantiam*: vel *Mathematicum*, idest tergemina rei extensio, qua res corporeas metimur; & pertinet ad quantitatem. (4)

Nonne etiam locus species quantitatis est?

℟. Aristoteles etiam locum recenset inter species quantitatis continuæ, secutus opinionem illorum, qui putant locum esse spatium quoddam inane, quod a corpore occupetur. Ceterum revera locus in schola Peripatetica ad superficiem revocatur. (5)

Nonne quidam excludunt tempus?

℟. Excludunt sane, sed injuria. Nam tempus est modus quidam rei durantis ab ea distinctus, ac veluti externa

(4) Corpus Mathematicum solet etiam interdum appellari *solidum*, *vel corpus solidum*. Macrobius in Somn. Scip. l. 2. c. 2. *Omne corpus solidum trina dimensione distenditur: habet enim longitudinem, latitudinem, profunditatem.* In hac tergemina dimensione naturam & essentiam corporis Physici ponit Cartesius Princip. Philos. P. 1. §. 53.

(5) Lucretius lib. 1. iterum ac sæpius miscet *locum*, *spatium*, *& inane* tamquam voces synonymas. In libello, qui tribuitur Archytæ Tarent. γραμμὰ δὲ, ϗ χώριον, ϗ τόπος, συνεχὲς, *linea autem, & spatium, & locus, continua sunt.*

externa ejus mensura. Describitur a Cicerone lib. 1. de Invent. cap. 26. *Tempus est pars quædam æternitatis cum alicujus annui, menstrui, diurni, nocturnive spatii certa significatione*. Sed de natura temporis Physici certent: Logico satis est, esse notiones aliquas, per quas responderi possit interroganti per quando. (6)

Quomodo oratio refertur ab Aristotele ad quantitatem discretam?

℟. Quia constat partibus per intervalla distinctis, quæ numerum faciunt; nullusque est inter ipsas nexus individuus & necessarius. Ceterum si sonum spectemus, oratio ad qualitatem referenda est. (7)

Re-

(6) D. Augustinus l. 11. Confess. c. 14. *Tempus quid sit, si nemo ex me quærat, scio; si quærenti explicare velim, nescio.* Platonici collocant tempus inter ea *quæ quasi sunt*, teste Seneca ep. 58. & Apulejo de doct. Plat. Epicurei tempus nihil esse putant distinctum a rebus, quæ tempore mensurantur. Lucretius lib. 1. v. 460.

Tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis
Consequitur sensus, transactum quid sit in ævo;
Tum quæ res instet; quid porro deinde sequatur.

(7) In oratione duplex est numerus: alter oritur ex intervallis, quibus ejus partes disjunguntur, qui a Græcis ἀριθμὸς dicitur: alter est in sono, & ad modulandi rationem refertur, qui a Græcis vocatur ῥυθμός. Hinc & ligata numeris, & soluta oratio dici solet, prout accidit ad aures, in quibus insidet hoc judicium. Prioris numeri partes sunt commata, cola, periodi; posterioris sunt jambus, dactylus, spondæus, ceterique pedes, pedumquæ syllabæ aut longæ, aut breves.

Restat mihi jam quantitatis proprietates.

℞. Tres sunt. Prima, quantitas quantitati non est contraria: nam *magnum*, & *parvum* relata sunt, non contraria. (8) Secunda, quantitas secundum suam naturam & essentiam neque intenditur, neque remittitur; tametsi secundum suas partes dicatur maior, & minor. Itaque *linea* una est *maior altera*, non tamen est *magis linea*. Tertia, res per quantitatem dicuntur æquales, vel inæquales; pares, vel impares. (9)

C A-

(8) *Linea curva*, & *linea recta* non sunt contrariæ, ut quidam putant; sed differunt specie. Nam *curvum*, & *rectum* sunt formæ quædam ipsius lineæ.

(9) Hæc ex Aristotele. Alia quædam proprietas addi posse videtur, qua res per quantitatem in partes secari possunt. Nam siquid est quantum, statim sequitur ut sit dividuum.

CAPUT IV.

DE QUALITATE.

QUID EST QUALITAS?

℟. Est affectio quædam, vis, & ratio, per quam intelligitur, *qualis* res ſit; ut calor, color, &c. (1)

Nonne juniores Philoſophi vocem hanc tamquam inanem rejiciunt?

℟. Perperam Scholaſtici diſputatores utuntur hac voce compendii gratia, ad multa naturæ opera ſignificanda & explicanda, quorum clara & diſtincta notio afferri poteſt. At perperam item ab junioribus quibuſdam tamquam inepta condemnatur & excluditur;

(1) Vox hæc Latino ſermoni a Cicerone tradita eſt. *Qualitates* (inquit Academ. 1. cap. 7.) *appellavi, quas* ποιότητας *Græci vocant; quod ipſum apud Græcos non eſt vulgi verbum, ſed Philoſophorum.*

Definitio, quam tradit Ariſtoteles, ποιότητα λέγω, καθ' ἣν ποιοί τινες εἶναι λέγονται, *qualitatem dico, qua aliqui dicuntur quales*, reprehendi ſolet ab junioribus Dialecticis, qui non reputant, conjugata ita ſe habere, ut concretum valeat ad definiendum abſtractum, quia notius eſt. Itaque Ariſtoteles in lib. 2. Poſter. c. 13. docet ex viris *magnanimis* cognoſcendam eſſe naturam & rationem *magnanimitatis* ad definiendum.

ditur; cum disputanti commoda sit atque opportuna ad tolerabilem aliquam eorum effectorum explicationem, quæ clare distincteque manifestare nequimus. Logico certe necessaria est, qui respondere debet interroganti per *quale*.

Quot sunt qualitatis species?

℟. Quatuor veluti paria recenset Aristoteles. Primum est ***habitus***, & ***dispositio***. Secundum naturalis ***potentia***, & ***impotentia***. Tertium ***passio***, & ***patibilis qualitas***. Quartum *forma*, & *figura*. (2)

Explica mibi primam qualitatis speciem.

℟. ***Habitus*** est firma quædam facilitas agendi aliquid, longo usu comparata; cujusmodi est ars quælibet. ***Dispositio*** est progressio ad habitum, idest expedita quædam animi, aut corporis ad aliquid faciendum commoditas & proclivitas. Differunt, non natura, sed gradu; quemadmodum paria duo, quæ sequuntur. Igitur ***habitus*** est qualitas firma & permanens; ***dispositio*** mobilis & infirma. Hæc assiduo usu & exercitatione in illum migrat. (3) Ex-

(2) Ab Aristotele dicuntur, ἕξις ϗ διάθεσις, δύναμις φυσικὴ ϗ ἀδυναμία, παθητικὴ ποιότης ϗ πάθος, σχῆμα ϗ μορφή. quibus fideliter respondent quatuor usitatæ formulæ a nobis allatæ. Ab eo, qui Latine loqui velit, primum par dici potest *habitus, perfectus & imperfectus*, ut ars quælibet absoluta, vel inchoata; secundum *naturalis vis*, & *imbecillitas*, ut facultas tum animi tum corporis firma, vel infirma; tertium *affectio diuturna*, & *fortuita*, ut pallor naturalis, vel pallor ex metu; tertium ut supra.

(3) Utraque hæc qualitas vel est animi, vel corporis; vel bona, vel mala: qua de re Morales Philosophi docent. Habitus porro definitur a Cicerone lib. 1. de Invent. cap. 25. *Constans & absoluta animi, aut corporis aliqua in re perfectio, non natura data, sed studio industriaque parta.* Ab eodem in Tuscul. 4. cap. 13. habitus dicitur *affectio manens*.

Explica mibi ſpeciem alteram.

℞. *Naturalis potentia* eſt virtus quædam a natura inſita & confirmata ad agendum, aut reſiſtendum; cujuſmodi eſt firmitas laterum, & totius corporis agilitas ad luctandum. *Impotentia* eſt eadem virtus diminuta & infirma.

Explica tertiam.

℞. *Patibilis qualitas* eſt firma quædam ac diuturna rei vis, quæ ſenſum afficit, ut calor, color, frigus, ſapor, & cetera, quæ vulgo dicuntur ſenſuum objecta. Quod ſi cito diffluat, ut pallor ex metu, rubor ex pudore, dicitur *paſſio*. Ajunt, qualitates hujuſmodi habere locum etiam in animo. Proinde inveteratum odium appellant *patibilem qualitatem*, brevem iram vocant *paſſionem*. (4).

Explica quartam.

℞. *Figura* eſt externus rei terminus, qui eam metatur & circumſcribit. Ex hac res dicuntur rectæ, curvæ, quadratæ, aut alio quopiam modo figuratæ. (5) *Forma* eſt qualitas ex varia partium magnitudi-

(4) *Patibilis qualitas* ita dicitur, quia facit hominem *qualem*: nam ex firmo & conſtanti rubore aliquis ruber dici ſolet. At *paſſio* non facit hominem *qualem*. Neque enim ſiquis rubeat verecundia, denominatur ruber. Ita docet Ariſtoteles ipſe c. 8. n. 12.

(5) Ex hac figuræ definitione apparet, cur figuræ Geometricæ dicantur *metæ* a Perſio Sat. 1. ver. 131.

ne, collocatione, proportione, & colore orta; ut forma hominis. Itaque *figura* (ut Boethius monet) fere ad res artefactas pertinet, *forma* ad naturales. (6)

Nonne etiam rarum, *&* densum, asperum, *&* læve *sunt species qualitatis?*

℞. Movet difficultatem hanc Aristoteles; sibique ipse respondet, *rarum*, & *densum*, *asperum*, & *læve* pertinere ad Categoriam situs, cum variam partium positionem significent. (7)

Quænam sunt qualitatis proprietates?

℞. Tres recensentur qualitatis proprietates. Prima, qualitas qualitati contraria est: nam calor ex. gr. pugnat cum frigore. Hæc tamen proprietas non pertinet ad quartam speciem; quia nec *figura figuræ*, nec *forma formæ* adversatur. Secunda, qualitas intendi, ac remitti potest. Recte enim dicitur calor intensus, & remissus, magis intensus, & magis remissus. Ne ista quidem proprietas convenit quartæ speciei. Neque enim unum triangulum est magis triangulum, quam alterum; quamvis possit esse majus, idest magis exten-

(6) Forma, & figura a Latinis Scriptoribus promiscue usurpantur. Livius l. 25. c. 31. *Archimedes intentus formis, quas in pulvere descripserat*. Cicero de offic. l. 1. c. 35. *Natura formam nostram, reliquamque figuram, in qua esset species honesta, eam posuit in promtu*. Idem Cicero dixit *formæ figuram* in lib. 1. de Nat. Deorum, c. 32.

(7) Attamen affectiones illæ, quas in nobis excitant *asperum*, & *læve*, ad qualitatem referuntur; non secus atque illæ, quas excitant ignis, & aqua.

tensum. Tertia, per qualitatem res dicuntur *similes*, & *dissimiles*; quemadmodum per quantitatem dicuntur *æquales*, & *inæquales*. Itaque duo equi si sint ejusdem coloris, dicuntur similes; si sint ejusdem molis, dicuntur æquales. (8)

Quid est qualitas occulta, quam sæpe memorant Physici Peripatetici?

℞. Ex nomine ipso patet, esse affectionem, cujus ratio & natura nobis ignota est. Nihil est, quod magis rideatur ab hujus ætatis Philosophis; qui tamen cum de iisdem rebus interrogantur, plerumque verba similia reddunt. Nos qualitatis occultæ nomen accipimus libenter a Peripateticis, non explicationis, sed ingenuæ confessionis loco. Quamquam hoc non Logici, sed Physici negotii est.

Quid Rhetores de qualitate?

℞. Rhetores qualitatis nomine omnes rerum civilium modos intelligunt, de quibus controversia est. Itaque primum de facto quovis quærunt, *an sit*, & *quid sit*; tum quæstiones reliquas movent per *quale sit*. Hinc triplex apud eos status, *conjecturæ*, *finitionis*, & *qualitatis*.

(8) Hæc ex Aristotele. Illud vero etiam inter proprietates qualitatis numerari posse videtur, quod res per qualitates inter se agunt. Neque enim substantia ipsa per se agendi, aut patiendi vim habet; sed eatenus agit, aut patitur, quatenus est qualitatibus prædita.

CAPUT V.

DE RELATIONE.

QUID EST RELATIO?

℟. RElatio est ordo & affectio quædam rei ad rem. Itaque relata dicuntur a Græcis τὰ πρός τι, *quæ sunt ad aliquid*, ideſt quorum tota ratio & natura eſt referri ad aliquid. Nomen ipſum relationis magis intelligi, quam explicari poteſt. Quanto autem paucioribus indiget, tanto plura de eo commenti ſunt acuti quidam & otio abundantes diſputatores. Nos pro modulo noſtro Ariſtotelem ſecuti, dabimus pauca. (1)

Quotuplex eſt relatio?

℟. Alii alias diviſiones afferunt. Placet nobis relationem eſſe duplicem. alteram *rationis*, alteram *rei*. Relatio *rationis* eſt, quæ vulgo *ſecundum dici* ſolet appellari; ideſt quæ a nobis formatur inter ea, quæ natura ſua relata non ſunt, & explicari abſque ulla comparatione poſſunt. Hoc modo pes, & manus relata dicuntur; quia alterum cum altero interdum confertur, quamvis etiam ſine collatione cognoſci poſſit. Relatio *rei* eſt, quæ *ſecundum eſſe* in ſcholis vocatur; ideſt quæ datur in rerum natura citra cogitationem no-

(1) Scholaſtici *relativa* dicunt: Cicero, & Quinctilianus modo *collata*, modo *comparata*, modo *affecta*, modo *quæ inter ſe conferuntur*, modo *quæ ſub eamdem rationem cadunt*. His opponuntur *abſoluta*, h. e. ea, quæ per ſe conſtant, propriamque vim, & naturam habent.

noſtram; ut relatio inter patrem, & filium, inter dominum, & ſervum, inter ſimilia, inter æqualia, &c. Hæc enim ſunt hujuſmodi, ut eorum tota vis atque natura ſit alterius ad alterum affectio. (2)

Ordo hic, quem appellas relationem, nonne vagatur per omnes Categorias?

℞. In omnibus Categoriis locum habere poteſt relatio rationis. Nam & quælibet ſubſtantia, & quodlibet accidens aliquo modo refertur ad aliud. Ex quo factum eſt, ut quidam relationem accipere noluerint tamquam ens Categoricum, peculiari claſſe concluſum. Nos dicimus relationem *rei* non vagari, ſed ſuam ſibi conſtituere Categoriam.

Quænam ſunt præcipue ſpectanda in relatione?

℞. Quatuor. Primo ſubjectum, quod dicitur *relatum*, ex. gr. *pater*. Secundo terminus, quod dicitur a Scholaſticis *correlatum*, cujuſmodi eſt *filius*. Tertio fundamentum relationis, qualis eſt *generatio*. Quarto relatio ipſa, quæ eſt *mutua affectio* inter patrem, & filium ex generatione orta.

Quot ſunt relatorum proprietates?

℞. Quinque admodum recenſentur ab Ariſtotele. Prima eſt, Relata ſibi inter ſe opponuntur; ideſt

E 4 ſibi

(2) Hæc diſtinctio potius, quam diviſio dici debet. Re vera enim ſola relatio *rei* hoc nomen meretur, & Categoriam conſtituit. Relata *rei* Grammatici appellant nomina *ad aliquid*, relata rationis *quaſi ad aliquid*.

sibi e regione respondent: quæ quidem oppositio minima est omnium. Secunda, Relata, quæ oriuntur a qualitate, intendi possunt ac remitti, ut *similia*, *& dissimilia*. Tertia, Relata, per quamdam reciprocationem de se mutuo dicuntur, vel genitivo casu, ut *dominus est servi dominus*, *servus est domini servus*; vel quovis alio, ut *majus est minore majus*, *par est pari par*, *sensibile est sensu sensibile*. Quarta, Relata sunt simul tempore, & natura. Nam uno posito, ponitur & alterum; sublato uno, tollitur alterum quoque. Seque invicem argumentando consequuntur (3). Quinta, Relata sunt simul cognitione; idest alterum per alterum definitur & cognoscitur. Servus enim est, qui habet dominum; dominus, qui habet servum; nec fieri potest, ut alter sine alterius mentione in aperto ponatur. Itaque qui unum relatum cognoscit, statim cognoscit & alterum: verbigratia qui scit, Ciceronem esse maritum Terentiæ, scit etiam Terentiam esse Ciceronis uxorem. (4)

CA-

(3) Hæc proprietas tanti momenti est, ut per eam quidam relata definire voluerint. Auctor Dialecticæ, quæ d. Augustino tribuitur, de decem Categ. c. 11. *Si proprie hanc Categoriam, quæ* ad aliquid *dicitur*, *volumus definire*, *ut ab aliis separetur*, *alio modo eam definire debemus*, *ne semper parum considerantibus error oriatur*. *Tunc ergo*, *& vere*, *& proprie* ad aliquid *dicitur*, *cum sub uno ortu*, *atque occasu*, *& id*, *quod jungitur*, *& id*, *cui jungitur*, *invenitur*; *ut puta servus*, *& dominus*; *utrumque simul est*, *vel simul non est*.

(4) Seneca l. 5. de Benef. c. 10. *Quod comparatur*, *sine altero non intelligitur*.

CAPUT VI.

DE ACTIONE, ET PASSIONE.

QUID EST ACTIO?

℟. Est motus quidam, per quem vis & facultas agentis sese exerit in patientem. In hac Categoria continentur verba omnia, quæ actionem significant.

Quid est passio?

℟. Est motus qui oritur ab agente, & patientis substantiam mutat. Categoria hæc verba omnia complectitur, quæ significant passionem. Sed voces istæ per se claræ atque omnibus notæ, definiendo obscurantur. (1)

Quotuplex est actio?

℟. Duplex, *immanens*, & *transiens*. *Immanens* est, quæ in eo manet, a quo oritur; ut contemplatio, quæ manet in contemplante. *Transiens* pergit alio; ut calefactio, quæ manat a calefaciente in id, quod calefit,

(1) *Actio* igitur & *passio* est unus idemque motus, qui ut exit ab agente, dicitur *actio*; ut suscipitur a patiente, *passio* vocatur.

lesit, eique formam aliquam impertitur, idest calorem. (2)

Quænam sunt harum Categoriarum proprietates?

℟. Duæ prorsus referuntur ab Aristotele. Prima est, actio, & passio habent contrarium. Secunda, utraque intendi potest, ac remitti. Nam calefacere, & frigefacere, itemque calefieri, & frigefieri sibi inter se opponuntur. Jam vero potest aliquid magis, & minus calefacere; magis, & minus calefieri. Utraque proprietas oritur ex qualitate, per quam substantia quælibet agit, & patitur.

CA-

(2) Multæ præterea esse possunt actionis divisiones: nam aliæ sunt corporis, aliæ animi; aliæ liberæ, aliæ necessariæ, &c. Sed ad nostram hanc disciplinam non pertinent; quamvis eas Dialectici multi augendi voluminis studio complexi sint.

CAPUT VII.

DE UBI, QUANDO, SITU, HABITU.

QUID DE QUATUOR HIS CATEGORIIS DOCET ARISTOTELES?

℟. PAullo plus, quam dictum est a nobis in Rudimentis Logic. Par. 1. cap. 3. Illud in primis animadvertendum est, vocibus istis non significari res ipsas, sed ordinem quemdam, modum, & affectionem ad res. Nam *ubi* est affectio rei, prout est in loco; *quando*, prout est in tempore; *situs*, prout collocatur; *habitus*, prout vestitur & ornatur.

Suntne in loco res omnes eodem modo?

℟. Ajunt Scholastici sua quadam lingua, corpora esse in loco *circumscriptive*, spiritus *definitive*, Deum *repletive*. Esse in loco *circumscriptive*, ut ipsi explicant, est ita locum occupare, ut totum toti, & pars parti respondeat; quo modo est in hac schola quilibet nostrum. Esse *definitive*, est ita in loco esse, & ab eo definiri, ut tamen totum sit in toto loco, & totum in qualibet parte. Esse *repletive*, est loca omnia pervadere ac replere, ea ratione, qua Deum descripsimus in fine cap. 2.

PAR-

PARTIS SECUNDÆ HYPOTHEORIÆ, VULGO POSTPRÆDICAMENTA.

QUID SUNT POSTPRÆDICAMENTA?

℟. ITa appellantur in ſcholis hypotheoriæ quædam, quas Ariſtoteles ſubjicit Prædicamentis.

Quot ſunt Poſtprædicamenta?

℟. Quinque ſunt, *oppoſita*, *prius*, *ſimul*, *motus*, *habere*. Harum vocum explicatio videtur neceſſaria ad ea penitus intelligenda, quæ dicta ſunt in Categoriis; quia ſignificant modos quoſdam generales, qui Categorias conſequuntur, ortos ex illarum inter ſe comparatione.

Quænam ſunt oppoſita?

℟. Quatuor afferuntur ab Ariſtotele oppoſitorum genera; *relata*, ut duplum, & dimidium; *contraria*, ut bonum, & malum; *privantia*, ut cæcitas, & viſus; *contradicentia*, ut ſedet, non ſedet. Agitur autem

autem hic, non de enunciationum, sed de vocum simplicium oppositione. (1)

Quænam sunt Relata?

℟. Relata sunt ea, quæ ex sua natura sese mutuo respiciunt, ut *dominus*, & *servus*. Dicuntur autem opposita, quia velut e regione posita sunt. In hoc unum oppositorum genus cadit reciprocatio:quia alterum per alterum est, & cognoscitur. (2)

Quænam sunt Contraria?

℟. Contraria (quæ a Cicerone in Topic. cap. 11. *adversa* vocantur, a Græcis ἐναντία) sunt ea, quæ sub eodem genere posita, maxime inter se diffident. Contrariorum porro alia medio carent, ut *par*, & *impar* in numero; eaque ita se habent, ut alterutrum semper subjecto insit: alia medium habent, eaque sunt ejusmodi, ut utrumque abesse possit a subjecto, ut *nigror*, & *albor*. Neque enim necesse est,

res

(1) Pergit Aristoteles in *Oppositis* recensendis gradatim a minima ad maximam oppositionem. Nam *Relata* quæ prima sunt, non pugnant inter se, sed sibi e regione, respondent. Gravior est Oppositio *Contrariorum*, quæ se invicem oppugnant, & expellunt a subjecto. Superat hanc oppositio *Privantium:* nam Contraria abire, & redire possunt ad idem subjectum; at a privatione ad habitum non datur regressus v. gr. ab interitu ad vitam. Omnium maxime pugnant *Contradicentia* per particulam *non*, quæ partem adversam penitus tollit.

(2) De his Cicero in Top. c. 11. *Alia quoque sunt contrariorum genera, velut ea, quæ cum aliquo conferuntur; ut duplum, simplum; multa, pauca; longum, breve; majus, minus.*

res omnes esse albas, aut nigras, cum multæ medio quodam colore tingantur. Porro medium aliud dicitur per participationem utriusque extremi, ut *color fuscus*; aliud per negationem utriusque, ut *virtus*, quæ medium *vitiorum* est, sed *utrimque reductum*, ut ait Horatius lib. 1. epist. 18. (3)

Quot sunt conditiones Contrariorum?

℞. Quinque conditiones Contrariis tribuit Aristoteles. Et prima quidem duabus partibus constat, quæ sunt hujusmodi: *Bono contrarium est malum dumtaxat*; *malo contrarium est tum bonum tum malum*. Nam virtuti opponitur vitium; vitio autem opponitur non solum virtus, sed vitium ipsum. Exemplum sit *avaritia*, cui adversatur & *liberalitas*, & *prodigentia*. (4) Secunda conditio est: *Uno contrario posito*, *non*

(3) Cicero ibid. *Contrariorum genera sunt plura. Unum eorum, quæ in eodem genere plurimum differunt, ut sapientia, stultitia. Eodem autem genere dicuntur, quibus propositis occurrunt tamquam e regione quædam contraria: ut celeritati tarditas, non debilitas.* Porro *contraria* in eo differunt a *privantibus*, & *contradicentibus*, quod *contraria* sunt res, *privantia* res & rei privatio, *contradicentia* res & rei negatio. Ex. gr. *humanitas*, & *inhumanitas* sunt contraria, si *inhumanitas* significet affectionem, quæ dicitur feritas & rusticitas; sunt privantia, si *inhumanitas* significet privationem humanitatis in eo, qui potest esse humanus, hoc est in homine crudeli; sunt contradicentia, si *inhumanitas* significet negationem humanitatis in eo, qui humanus esse non potest, idest in leone.

(4) *Bonum* si nimium sit, adversatur *bono*; quia sumit rationem mali. Ita Martialis de nimia Tuccæ felicitate lib. 10. epigr. 13.

Vis dicam, male sit cur tibi, Tucca? Bene est.

non necesse est poni alterum. Nam ex. gr. si animalia omnia sint sana, erit *sanitas*, non *morbus*. (5) Tertia conditio: *Contraria, quæ medio carent, nequeunt simul eidem inesse*. Neque enim idem numerus potest esse par, & impar (6). Quarta conditio: *Contraria subjectum habent aliquando idem genere, aliquando idem specie*. Ita *morbus*, & *sanitas*, quæ sunt in homine & in bellua, habent subjectum idem genere; *virtus*, & *vitium*, quæ sunt in homine dumtaxat, habent subjectum idem specie. Quinta: Contraria omnia aut eodem genere constant, ut *candor*, & *nigror*, quæ colori tamquam generi subjiciuntur: aut diversa genera respiciunt, ut *justitia*, & *injustitia*, quarum altera ad virtutem refertur, altera ad vitium: aut ipsa sunt genera, ut *virtus*, & *vitium*. Quintæ hujus conditionis doctrina vera est, si considerentur genera proxima. At in genere remoto verbi gr. in *qualitate*, contraria omnia conveniunt.

Quænam sunt Privantia?

℞. Privantia (Græce στερητικὰ) sunt forma, & ejus privatio in subjecto utriusque capaci, ut *visus*, & *cæcitas*. Si subjectum alterius capax non sit, dicitur negatio

(5) Id fieri non posse contendit Gellius Noct. Attic. l. 6. c. 1. *quia contraria adverso nisu fulta consistunt*. Sed conditionem hanc recensuit Aristoteles, ut oppositionem contrariorum distingueret ab ea, quæ est inter relata. Siquidem, relato uno posito, ponitur necessario alterum.

(6) Alterutrum tamen horum semper esse oportet. Quo ex loco ita concludit Cicero in Philipp. 8. cap. 1. *Cum inter bellum, & pacem medium nihil sit, necesse est tumultum, si belli non sit, pacis esse*.

gatio, non privatio; ut *cæcitas* in animali dicitur privatio visus, in lapide negatio. (7)

Quænam sunt Contradicentia? (8)

℟. Contradicentia (Græce ἀντιφατικά) sunt, quæ invicem pugnant ajendo & negando, ut *sapit*, *non sapit*. Et quia hic agitur de contradictione simplicis vocis, non enunciationis, oppositio contradicens dici potest *eadem vox ajens*, *& negans*. (9)

Prioris *modi quot sunt?*

℟. Quinque modis aliquid dicitur *prius*. Primo aliquid est prius *tempore*, hoc est vetustius; ut Socrates est prior Aristotele. Secundo aliquid est prius *natura*; ut quod ratiocinando infertur ex alio, est prius illo. Ita genus est prius specie, quia posita specie infertur genus, non contra. Nam si dicas, est

(7) Vim istiusmodi negationis describit Cicero Tuscul. 1. cap. 36. *Cum non habeas, quod tibi nec usu, nec natura sit aptum, non careas, etiam si sentias, te non habere.* Idem de privantibus Topic. c. 11. *Sunt alia contraria, quæ privantia licet appellemus Latine, Græce appellantur στερητικά. Præpositio enim IN privat verbum ea vi, quam haberet si IN præpositum non fuisset; ut dignitas, indignitas, &c.*

(8) Vulgo *Contradictoria* dicuntur. A Cicerone vocantur *disparata* in lib. 1. de Invent. cap. 28. *Disparatum est id, quod ab aliqua re per oppositionem negationis separatur, hoc modo sapere, & non sapere.* In Topicis dicuntur *negantia*. Sic enim scribit cap. 11. *Sunt etiam illa valde contraria, quæ appellantur negantia. Ea ἀποφατικά Græci, contraria ajentibus: ut, si hoc est, illud non est.*

(9) Oportet, ut non modo eadem sit vox, sed etiam eadem vocis significatio, non ambigua. In quo lusit Martialis l. 8. epigr. 20.

Cum facias versus nulla non luce ducentos,
Vare, nihil recitas. Non sapis, atque sapis.

est *platanus*, recte infers, *ergo arbor*: si dicas, *est arbor*, non potes inferre, *ergo platanus*. Tertio aliquid est prius *ordine*, ut in oratione exordium est prius narratione. Quarto aliquid est prius *dignitate*, ut rex populo, dux milite. Quinto aliquid est prius *caussa*, idest quod efficit, ut alterum sit. Hoc modo veritas rei est prior veritate orationis; quia hæc oritur ab illa. Distticho memoriæ caussa rem totam comprehendo:

Dicitur esse prius natura, tempore, honore,
Ordine *cum* caussa *dicitur esse prius*.

Quinam sunt modi, quibus dicitur Simul?

℟. Tribus modis aliqua dicuntur esse *simul*. Primo *tempore* ea sunt simul, quorum ortus eodem tempore est, cujusmodi sunt *gemelli*. Secundo *natura* ea sunt simul, quorum unum necesse est esse, si alterum sit, sed neutrum est caussa alterius; ut *duplum*, & *dimidium*. Nam si *duplum* est, *dimidium* quoque est, & contra. Tertio *divisione* ea sunt simul, quæ ejusdem generis partes sunt; ut *homo*, & *bellua*, quæ *animal* dividunt in duas species. (10)

Cur tradit Aristoteles doctrinam hanc de modis Prioris, *&* Simul?

℟. Tradit in gratiam relatorum, quæ dixerat esse

F simul

(10) Sunt etiam quædam simul *loco*, simul *motu*, &c. Sed Aristoteles non sibi proposuit distinguendos nisi modos illos, qui ad rem suam facerent.

ſimul natura & cognitione. Porro ex modis *Prioris*, colligi etiam poſſunt modi *Poſterioris*. Siquidem contrariorum contraria eſt ratio.

Quot ſunt ſpecies motus?

℞. Sex omnino. *Ortus*, *interitus*, *auctio*, *diminutio*, *immutatio*, *tranſlatio*, quarum explicatio ad Phyſicum pertinet. Hic recenſentur, quatenus per eas Logicus reſpondet interroganti de qualibet affectione rei, quæ movetur. Atque *ortus* quidem, & *interitus* ſubſtantiæ ſunt; *auctio*, & *diminutio* quantitatis; *immutatio* qualitatis; *translatio* loci. (9)

Cur numerat hic ſpecies motus *Ariſtoteles*?

℞. Scilicet quia actio, & paſſio fiunt, ac definiuntur per motum. Itaque omnis naturæ actio, & paſſio in his ſex motibus ſpectatur, & per eos cognoſcitur. Adde quod ſinguli pertinent ad peculiarem aliquam categoriam, quæ ab iis lucem capit.

Quot modis uſurpatur verbum habere?

℞. Octo ſunt modi apud Ariſtotelem, quibus aliqua haberi dicuntur. Primo haberi dicitur *qualitas*, ut

(9) Quæ a nobis *immutatio* dicitur, vulgo in Scholis Peripateticis vocari ſolet *alteratio*, a græca voce Ἀλλοίωσις. Porro nutritionem non memorat Ariſtoteles, quia refertur ad generationem, & eodem modo ſubſtantiam mutat: ideoque eadem ratione reſpondetur interroganti de illa.

ut ſcientia. Secundo *quantitas*, ut magnitudo bipedalis. Tertio ea, *quæ circa corpus ſunt*, ut gladius. Quarto ea, *quæ in parte corporis ſunt*, ut annulus in digito. Quinto *pars* haberi dicitur, ut pes. Sexto id, quod in alio *continetur*, haberi dicitur ab illo, ut vinum a dolio. Septimo *res poſſeſſa*, ut domus. Octavo *uxor* haberi dicitur, qui modus eſt maxime improprius. (10)

Cur recenſentur ſignificationes hujus verbi?

℞. Ut liberetur ab ambiguitate Categoria *Habitus*, & cognoſcatur germana ejus ratio: tum etiam ut lux accedat reliquis Categoriis, quarum eſt *habere*, & *haberi*. (11)

F 2 PAR-

(10) Huc pertinet illud, quod eſt apud Lactantium lib. 3. c. 15. *Ariſtippo Cyrenaicorum magiſtro, cum Laide nobili ſcorto fuit conſuetudo: quod flagitium gravis ille philoſophiæ doctor ſic defendebat, ut diceret, multum inter ſe, & ceteros Laidis amatores intereſſe, quod ipſe haberet Laidem, alii vero a Laide haberentur.*

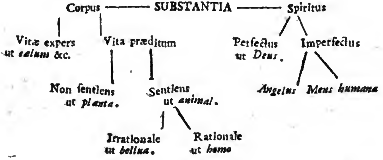
(11) Si proprie loquamur, ſoli ſubſtantiæ convenit *habere*, reliquis *haberi*.

PARTIS SECUNDÆ MANTISSA

DE PLATONICORUM, ET STOICORUM CATEGORIIS.

Quænam sunt Platonicorum Categoriæ?

℟. Septem sunt, quæ multis ætatis nostræ Dialecticis supra Aristotelicas placuerunt; *spiritus*, *corpus*, *quantitas*, *figura*, *motus*, *quies*, *situs*. Atque duæ quidem primæ ad substantiam referuntur, reliquæ ad substantiæ modos seu affectiones. (1)

Ex-

(1) Alcinous in Institut. ad doctrin. Platon. c. 5. scribit, Platonem in Parmenide & in aliis Dialogis decem Categorias, quas hactenus ex Aristotelis doctrina explicuimus, quasi adumbrasse. Plotinus in libro de generibus entis quinque constituit ex Platonis sententia Categorias, *essentiam*, *substantiam*, *motum*, *statum*, *quietem*.

Explica mihi singulas, earumque gradus.

℟. Substantia apud Platonicos vel est cogitans, & dicitur *mens*, seu *spiritus*; vel extensa, & dicitur *materia*, seu *corpus*. *Spiritus* vel est summe perfectus, & dicitur *Deus*; vel imperfectus, isque duplex; vel corpori adjunctus, ut *mens humana*, vel a corpore liber, ut *Angelus*. *Corpus* vel est vitæ expers, ut *cælum*, & *elementa*; vel vita præditum, non tamen sensu, ut *planta*; vel vita, & sensu, ut *bellua*; vel vita, sensu, & ratione, ut *homo*.

Quinam sunt substantiæ modi apud Platonicos?

℟. Ad modos quod attinet, alii sunt modi substantiæ spiritalis, alii corporeæ. Priores sunt *perceptiones mentis*, & *voluntatis inclinationes*. Posteriores quinque admodum numerantur, qui reliquas constituunt Categorias. Primus est *quantitas*, hoc est certa quædam corporis mensura & magnitudo, quæ mutari potest, minime mutata rei substantia. Secundus *figura*, hoc est exterior configuratio, quæ item incolumi corporis essentia variari potest. Tertius est *motus*, hoc est transitus corporis a loco in locum, qui minime variat corpus ipsum. Quarto *quies*, hoc est immotus corporis status in eodem loco; ex quo tamen sine sui interitu excitari ad motum potest.

Quintus eſt *ſitus*, hoc eſt certa quædam partium collocatio, eademque externa, neque ad naturam & eſſentiam rei pertinens. (2)

Quænam ſunt Stoicorum Categoriæ?

℞. Stoici ſtatuebant *Aliquid* tamquam princeps & ſummum genus rerum omnium. Hoc dividebant primo quidem in *Corporalia*, & *Incorporalia*; ideſt in ea, quæ ſunt, & quæ non ſunt: ſiquidem ſola corpora eſſe putabant; reliqua imaginem quamdam in mente noſtra habere dicebant, non ſubſtantiam. Deinde primum illud genus enucleatius evolventes, faciebant capita quatuor, *ſubjecta*, *qualia*, *quodammodo ſe habentia*, *ad aliquid quodammodo ſe habentia*. (3)

Quod-

(2) Apud Senecam ep. 58. ſex numerantur Platonis Categoriæ. *QUOD EST*, inquit, *ſex modis a Platone dici*, *amicus noſter homo eruditiſſimus hodierno die dicebat*. Vide ibi reliqua, quibus ſex iſti modi comprehenduntur, *ens cogitabile*, ut ſubſtantia; *ens per excellentiam*, hoc eſt Deus; *quod proprie eſt*, ideſt idea poſita extra res omnes, & ante res omnes; *forma ab idea ſumta*, & *operibus impoſita*, ideſt Idos; *quæ communiter ſunt & ſenſibus ſubjiciuntur*, ut corpora quælibet; *quæ quaſi ſunt*, ut tempus & inane. Apulejus de doctr. Plat. τὸ ὂν dividit in duo ſumma capita, quibus ſex illa modo memorata continentur.

(3) Seneca ep. 58. *Primum genus Stoicis quibuſdam videtur Aliquid. Sed quare videatur, ſubjiciam. In rerum, inquiunt, natura quædam ſunt, quædam non ſunt: ex his autem, quæ non ſunt, rerum natura complectitur quæ animo ſuccurrunt, tamquam Centauri, Gygantes, & quidquid aliud falſa cogitatione formatum, habere aliquam imaginem cœpit, quamvis non habeat ſubſtantiam*. Simplicius in Ariſtotelis Categ. *Ex his Stoici, qui diligentiores videntur, quadrifariam diſtribuerunt, in ſubjecta, qualia, quodammodo ſe habentia, & ad aliquid quodammodo ſe habentia*. Conſule etiam Plotinum lib. 1. de gener. entis.

Quodnam judicium ferendum est de Stoicorum Categoriis?

℟. Stoicorum Categoriæ, atque adeo tota illorum differendi ars olim dominata in scholis est. Quo tempore Peripateticos ipsos, a quibus optima quæque Stoici sumserant, conticescere coegerunt; nomenque commune ita sibi fecere proprium, ut soli per quamdam excellentiam Dialectici vocarentur. Itaque & Cicero hac in parte fere totus Stoicus est, & ipsi quoque nobilissimi Academici Arcesilas & Carneades a Stoicis, tametsi adversariis suis, Dialecticam didicerunt. Nunc Stoicus differendi modus penitus intercidit. (4)

(4) Cicero audivit a puero Diodorum, & postea familiarem habuit Possidonium, utrumque Stoicum. Arcesilas auditor fuit Diodori, Carneades Diogenis Stoici. Non est autem mirum, Stoicos tantopere excoluisse Dialecticam, quia (ut scribit Alexander Aphrodis. ad lib. 1. Topic.) *proprium philosophi existimabant bene differere, idque perfectissimæ esse philosophiæ jactabant: ideoque ex illorum sententia philosophus non erat, nisi Dialecticus.*

PARS III.

DE ANALYTICIS POSTERIORIBUS.

EGo in hac Organi Aristotelici parte aliquantum & mihi & sæculo indulsi. Itaque *textus*, ut appellant, suis notis signavi; nequis Aristotelis studiosus inter aliena Aristotelem quærat. Tum ipsam quoque Aristotelis doctrinam alia quadam via & ratione distribui, quæ mihi ad docendum & discendum commodior visa est. Ceterum moneo, in Posterioribus Analyticis principia contineri totius Peripateticæ Philosophiæ. Hæc, nisi fallor, adversus Academicos ea tempestate late dominantes scripta est; quorum alii plane Socratici nihil sciri posse dicebant, alii πλατωνίζοντες scientiam omnem ad quamdam reminiscentiam referebant. Qui, quod dico, mature perpendet, totumque Aristotelis institutum ad hanc amussim exiget; mirari desinet, cur magnus hic Philosophus notionibus Metaphysicis, quæ solæ clarissimæ & inexpugnabiles sunt, ideoque ad demonstrandum idoneæ, in ipsa quoque Physica usus sit.

CA-

CAPUT I.

DE OPERIS RATIONE ET MATERIA.

QUID EST ANALYSIS APUD LOGICOS?

℞. Analyſis eſt quæſtionis, aut ſyllogiſmi in ſua principia reſolutio. (1)

Quotuplex eſt Analyſis?

℞. Duplex, una quæ dicitur *conſequentiæ*, altera *conſequentis*. *Conſequentia* porro eſt notionum atque enunciationum inter ſe colligatio ad perfectum ſyllogiſmum componendum. *Conſequens* ſunt notiones ipſæ & enunciationes perfectum ſyllogiſmum componentes. Illa reſpicit formam, hoc materiam. Reſolvimus igitur ſyllogiſmum per *analyſim conſequentiæ*, cum, forma ejus per partes ſingulas diligenter excuſſa, firmum eſſe oſtendimus; propterea quod notionibus atque enunciationibus conſtet, ex arte connexis ad *modorum* & *figurarum* leges. Eumdem autem reſolvimus per *analy-ſim*

(1) Eſt a Græco ἀναλύω, *reſolvo*. Et quia iſtiuſmodi *reſolutio* adhibetur fere ad ea expendenda & judicanda, quæ reſolvuntur, iccirco etiam *Critice* appellari ſolet. Analyſis lib. 3. Ethic. c. 3. dicitur *cauſſarum ex cauſſis continuata eo uſque perſequutio, donec ad prima ejus rei, de qua quæritur, elementa perveniamus*.

ſim conſequentis, cum, ejus materia eodem modo excuſſa, firmum eſſe oſtendimus; propterea quod notionibus atque enunciationibus conſtet veris ac neceſſàriis, ex quibus tamquam cauſſis oriatur concluſio, & ex concluſione ſcientia. Hinc *Analytici* Ariſtotelis libri *Priores* ac *Poſteriores*. In *Prioribus* agitur de *analyſi conſequentiæ*, in *Poſterioribus* autem de *analyſi conſequentis*: quia *conſequentia* eſt prior & latius fuſa, quam *conſequens*; cum illa ad omnem ſyllogiſmum pertineat, hoc dumtaxat ad demonſtrativum & neceſſarium. *Priorum* doctrinam in tertia Rudimentorum parte concluſimus; nunc de *Poſterioribus*. (2)

Quænam eſt Poſteriorum Analyticorum materia?

℟. Nobiliſſima ſyllogiſmi ſpecies, ideſt Demonſtratio. Et in primo quidem libro de natura & ratione Demonſtrationis agitur; in altero de Definitione, quatenus Demonſtrationis medium & inſtrumentum eſt. (3)

Qui-

(2) *Priorum* & *Poſteriorum* titulus increbuit ætate Galeni. Ceterum Ariſtoteles cum *Priorum* meminit, libros *de ſyllogiſmo* dicit; cum *Poſteriores* nominat, libros de *Demonſtratione* vocat.

(3) *Demonſtrationis* nomen plerumque refertur ad materiam, nomen *ſyllogiſmi* plerumque ad formam. Ex utroque fit *ſyllogiſmus Demonſtrativus*. Porro *demonſtrare* eſt rem veluti digito oſtendere; quia enunciata,ex quibus *demonſtratio* conſtat, ita debent eſſe perſpicua, ut nulla probatione nulloque teſtimonio indigeant. A Græcis dicitur ἀπόδειξις, a Cicerone *argumenti concluſio* in Acad. 4. c. 8. *Argumenti concluſio, quæ eſt Græce ἀπόδειξις, ita definitur: ratio, quæ ex rebus perceptis ad id, quod non percipiebatur, adducit.*

Quinam est horum librorum finis?

℞. Tota hæc Aristotelis doctrina eo spectat, ut denique efficiatur adversus Academicos dari scientiam per demonstrationem acquisitam. (4)

CA-

(4) *Analytica* doctrina ita propria Aristotelis est, ut ipsum quoque *Analyseos* vocabulum primus ad Dialecticos traduxerit, cum antea Geometricum esset.

CAPUT II.

DE PRÆNOTIONIBUS DEMONSTRATIONIS.

QUÆNAM SUNT ANTE DEMONSTRATIONEM COGNOSCENDA?

℟. DEmonſtrare volenti tenendæ ſunt *prænotiones* quædam, & *præcognita*, quæ concluſionem partim regunt, partim efficiunt. Huc enim pertinet illud Ariſtotelis, (†) *Scientiam omnem, quæ ratiocinando comparatur, ex anticipata cognitione fieri*. (1) Ex quo apparet, ea quæ hoc modo addiſcuntur, (††) etiam ante concluſionem quodammodo ſciri; quia virtute & poteſtate quadam continentur in præcognitis. (2)

Quid

† *L. 1. t. 1.*
†† *L. 1. t. 6. & 7.*

(1) Hoc ipſum ſcribit in l. 6. Ethic. c. 3. Quia demonſtrare eſt rem ignotam & obſcuram patefacere: quod fieri nequit, niſi præluceant anticipatæ quædam cognitiones tamquam faces. Ibi autem *præcognita* vocat communes notiones & axiomata univerſalia, ex quibus fit ſyllogiſmus ad cognoſcendum id, quod quæritur.

(2) Per hanc doctrinam ſolvitur ſophiſma Menonis apud Platonem, quod erat hujuſmodi: *Quod quæris ad cognoſcendum, vel ſcis, vel neſcis; ſi ſcis, fruſtra quæris; ſi neſcis, etiam cum invenies, non agnoſces*. Reſpondendum eſt, quod quæritur, partim ſciri, quia continetur in præcognitis; partim neſciri, quia nondum per demonſtrationem erutum ex illis eſt. Scholaſtici ajunt, ſciri cognitione confuſa; neſciri cognitione diſtincta. Id totum oritur ex vi concludendi. Eſt autem concludere nihil aliud, quam ex toto, quod principii rationem habet, partem aliquam ratiocinando decerpere. Porro quis non videt, ab eo, qui totum tenet, partem quoq. ipſam aliquo modo teneri?

Quid & quotuplex est Prænotio?

℟. Prænotio est anticipata cognitio. Duæ autem sunt prænotiones, *an sit*, & *quid sit*. Utraque bifariam dividitur. Nam *quid sit* modo nomen rei significat, modo rei essentiam. Hinc formulæ apud Scholasticos *quid nominis*, & *quid rei*. Ita *an sit* modo refertur ad rei existentiam, modo ad veritatem. Nam si res sit una & simplex, de ea prænoscitur, *an sit* in rerum natura; ut an sit eclipsis. Sin autem sit complexa, cujusmodi est enunciatum quodlibet, de ea prænoscitur, *an sit* vera.

Cedo mihi rationem aliquam hujus divisionis.

℟. Cum omnis prænotio referatur ad quæstionem, tot possunt prænosci, quot possunt quæri. (3) At de re qualibet vel quæri potest existentia, idest *an sit*; vel essentia, idest *quid sit*; vel affectio, idest *qualis sit*, & *cur talis sit*. Si quæratur existentia, prænosci debet nomen; quia ante existentiam nihil est nisi nomen. Si quæratur essentia, prænosci debet *an sit*, idest existen-

(3) Ad quæstionem solvendam in ea ipsa inveniendum est aliquid, quod nobis sit notum; ut ex eo perspicuum faciamus, quod nobis est ignotum. Si resoluta quæstione in elementa sua, nihil est ex illis, quod prænoscamus, caremus instrumento ad aperiendum quod quæritur: velut si cæcus quæstionem de coloribus resolvat & examinet.

ſtentia. Si quæratur affectio, prænoſci debet *quid ſit*, ideſt eſſentia. (4)

Quænam ſunt Præcognita)

℟. Quemadmodum *prænotiones* ſunt modi prænoſcendi, ita *præcognita* ſunt res, quæ prænoſcuntur. († † †) Tria autem in qualibet ratiocinatione ſunt præcognita: *Subjectum* concluſionis; *Prædicatum* ejus; & *Principia*, ex quibus aliquid concludendo efficitur; quæ uno nomine dicuntur *antecedens*. De *principiis* prænoſcere oportet, *an ſint vera*, quia ſunt enunciata. (5) De *prædicato* prænoſcere oportet *quid ſit*. De *ſubjecto* prænoſcere oportet, *quid ſit*, & *an ſit*. (6)

C A-

††† *L. 1. t. 76.*

(4) Hæc ex ſententia Themiſtii; quo uno nemo felicius Analyticam doctrinam ex Interpretibus Græcis explicuit. Ceterum de ordine prænotionum, & quæſtionum inter ſe alii aliter. Illud animadvertendum eſt, nominis cognitionem ita eſſe prænotionem, ut numquam poſſit eſſe quæſtio; quia nihil illam præcedit, per quod ſolvatur: quæſtionem *cur ſit* ita eſſe quæſtionem, ut numquam poſſit eſſe prænotio; quia nihil illam conſequitur.

(5) Hæc ſunt præcognita, quæ a Cicerone vocantur *perſpicua* lib. 4. de Fin. c. 4. *Jam argumenti ratione concluſi caput eſſe faciunt ea, quæ perſpicua dicunt*. In his tamquam ſeminibus latent cetera, quæ cognoſcuntur diſputando.

(6) Ex. gr. ſit quæſtio, *num materia cogitet*. Regitur hoc principio: *Quod extenſum eſt, cogitare nequit*. De hoc prænoſcere oportet, *an ſit verum*. Subjectum eſt *materia*, de qua prænoſci debet, *an ſit*, & *quid ſit*. Prædicatum eſt *cogitatio*, de qua ſatis eſt prænoſcere, *quid ſit*. Nam *an ſit* in materia, debet apparere per ipſam demonſtrationem. Porro cum prædicatum ſit ſemper affectio aliqua, ut poſtea apparebit, idem eſt de ea quærere *an ſit*, ut nos dicimus; atque *an inſit*, ut quidam dicere malunt.

CAPUT III

DE PLATONIS, EPICURI, & STOICORUM PRÆNOTIONIBUS.

PLATO ADMITTIT NE PRÆNOTIONES?

℟. CUm Platonis ſcientia nihil ſit aliud, quam reminiſcentia, ut poſtea dicemus, non indiget prænotionibus, ſed notionibus. Admittit igitur Plato in hominum animis notiones rerum omnium, quas ἐννοίας vocat; eaſque in illis conſignatas fuiſſe putat, antequam in corpora migrarent. Ex quo apparet diſcrimen ſcientiæ Platonicæ, & Ariſtoteleæ. Nam mens, ut Platoni videtur, non cognoſcit ratiocinando ignotum per notum, nec efficit unum ex alio; ſed quaſi admonita per hæc ſenſibilia, ſeſe colligit; & agnoſcit reminiſcendo, quæ in corpus attulerat.

Quænam ſunt Epicuri prænotiones?

℟. Epicurus totam Dialecticam ſuam paucis regu-

lis

lis complexus est, quos Canonas dixit. (1) Ex his quosdam refert ad simpticem perceptionem, quosdam ad ratiocinationem. Qui ad ratiocinationem pertinent, prænotiones complectuntur; quia nemo potest nisi ex præcognitis ratiocinari. Prænotio igitur, Græce πρόληψις, ex doctrina Epicuri est species quædam animo comprehensa, & quasi monumentum ejus rei, quæ sensibus nostris aliquando objecta est, aut ope sensuum a nobis formata; ut ex illa rem quamlibet individuam generis ejusdem cognoscere, nominare, distinguere, judicare possimus. (2) *Cedo*

(1) Neque enim contemsit Epicurus Dialecticam omnem, sed Stoicam dumtaxat, tamquam Sophisticam & coptiosam. Sex. Empiricns l. 1. advers. Logic. n. 14. φασὶ, μὴ κοινῶς αὐτὸν τὴν λογικὴν παρῃτῆσθαι, μόνην δὲ τὴν τῶν Στωικῶν. Attamen Diogenes Laert. in Vita Epic. scribit, Dialecticam artem ab epicureis tamquam supervacaneam fuisse rejectam. Coacti tamen ea uti ad recte disputandum, ne leves viderentur, nomen mutarunt, & Physicæ partem fecerunt. Seneca epist. 89. *Deinde cum rebus ipsis cogerentur ambigua secernere, falsa sub specie latentia veri coarguere, ipsi quoque locum, quem de judicio, & nomine apeliant, Rationalem induxerunt: sed eam accessionem esse naturalis partis existimant.*

(2) *Notitia* dicitur a Cicerone in Acad. 4. c. 7. *Quo e genere nobis notitiæ rerum imprimuntur, sine quibus nec intelligi quicquam, nec quæri aut disputari potest. Quod si essent falsæ notitiæ* (ἐννοίας *enim notitias appellare tu videbare*) *si igitur essent hæ falsæ, aut ejusmodi visis impressæ, qualia visa a falsis discerni non possent, quo tandem his modo uteremur?* Admisit etiam Epicurus πρόληψιν Deorum, quæ esset a natura, non ab exercitatione sensuum, si Vellejo credimus apud Ciceronem l. 1. de nat. Deor. c. 16. *Solus vidit primum esse Deos, quod in omnium animis eorum notionem impressisset ipsa natura. Quæ est enim gens, aut quod genus hominum, quod non habeat sine doctrina anticipationem quamdam Deorum? quam appellat* πρόληψιν *Epicurus, idest antecepṫam animo rei quamdam informationem, sine qua nec intelligi quidquam, nec quæri, nec disputari potest.*

Cedo mihi quomodo gignatur in nobis hæc forma.

℟. Quatuor gignitur modis, *incursione*, *proportione*, *similitudine*, *compositione*. Atque *incursione* quidem tunc gignitur, cum res externa incurrit in sensus nostros; & ex ea imaginem ducimus, ductamque in nobis recondimus. Hujusmodi est imago hominis, hausta ex homine coram spectato, imago equi hausta ex equo, imago canis hausta ex cane. *Proportione* gignitur, cum imago ita comprehensa amplificatur, aut minuitur; ut siquis hominis formam in Gigantem deformet, aut Pygmæum. *Similitudine*, cum imaginis instar jam perceptæ aliam effingimus. *Compositione*, cum quas duarum aut plurium rerum distinctas notiones habemus, in unam componimus. (3) Porro non singularum modo rerum formas effingimus animo, sed ex his communes notiones, & communia axiomata nobis formamus, per quæ definimus, & ratiocinamur. (4)

(3) Exemplum compositionis potest esse monstrum descriptum ab Horatio initio Epistolæ ad Pisones.

Humano capiti cervicem pictor equinam
Jungere si velit, & varias inducere formas,
Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa superne.

(4) Cicero Acad. 4. c. 10. *Mens alia visa sic arripit, ut his statim utatur; aliqua recondit, e quibus memoria oritur; cetera autem similitudinibus constituit, ex quibus efficiuntur notitiæ rerum, quas Græci cum ἐννοίας, tum προλήψεις vocant.*

Stoici utunturne Prænotionibus?

℞. Stoicorum prænotiones sunt sensuum visa, visorum comprehensio, & quæ hinc gignuntur in animis notiones. (5)

Evolve formulas istas.

℞. *Visum* est impulsio rerum externarum in sensus nostros. (6) *Comprehensio* est mentis operatio visum capientis ac tenentis; quod apparet ex ipsa voce, quæ a Græcis dicitur κατάληψις. *Notio* est forma quædam hinc effecta, & animo consignata, ita prorsus, ut diximus de notionibus Epicureis. (7)

CA-

(5) Hinc D. Augustinus ex sententia Stoicorum scribit l. 8. de Civ. Dei c. 7. animum a sensibus concipere notiones, ex quibus propagatur tota docendi discendique ratio. Et Cicero de sensibus loquens in Acad. 1. c. 11. *Natura quasi normam scientiæ, & principium sui dedit; unde postea notiones rerum in animis imprimerentur, e quibus non principia solum, sed latiores quædam ad rationem inveniendam viæ aperiuntur.*

(6) Ex impulsione hac fieri dicunt Stoici impressionem in principe animæ parte, cujus est assentiri: Sed quomodo fiat impressio hæc, dissident Cleanthes, & Chrysippus, ejus scholæ principes. Habes illorum opiniones apud Sex. Empir. l. 1. adversus Log. n. 228. & 372, & lib. 2. n. 400.

(7) Visum, ex doctrina Stoicorum apud Sex. Empiricum l. 1. adv. Logic. n. 245. & seqq. vel oritur ab eo, *quod est*, & illud fideliter repræsentat: vel oritur ab eo, *quod non est*; illudque repræsentat; cujusmodi sunt visa somniantium & delirantium: vel oritur ab eo, *quod est*, sed repræsentat id, *quod non est*; cujusmodi erat visum Orestis apud Euripidem, quod oriebatur ab Electra, sed Furiam repræsentabat. Primum dumtaxat est illud, unde oritur scientia; & vim habet prænotionis.

CAPUT IV.

DE PRINCIPIIS.

PRINCIPIA SUNTNE UNIUS ET EJUSDEM RATIONIS?

℟. PRincipia in cap. 2. libri primi dividuntur in *Thesim*, & *Axioma*. (†) *Thesis* rursus dividitur in *Hypothesim*, & *Definitionem*. *Axioma* est principium per se notum, quod nec demonstrari, nec declarari debet aut potest; ut hoc, *Totum est majus qualibet sui parte*. (1) *Hypothesis*, & *Definitio* non demonstrantur, in quo conveniunt cum *Axiomate*; possunt tamen, & interdum etiam debent declarari, in quo ab eo differunt. Est autem *Hypothesis*, quæ ponit aliquam rem esse, vel non esse; ut *esse motum*, *non esse vacuum*. (††) *Definitio* est, quæ ponit, quid res sit; ut *quid sit motus*, *quid vacuum*. (†††) His in capite decimo addit Aristoteles *Postulatum*, quod parum differt ab *Hypothesi*. Idem enim principium si facile admittitur, & verum videtur tum docenti, tum discenti, dicitur *Hypothesis*: si verum discenti non videtur, ap-

G 2 pel-

† *L*. 1. *t*. 14. & 15.
†† *L*. 2. *t*. 44. 46.
††† *L*. 1. *t*. 77. 78. 79. 80.

(1) Axioma hoc demonstrari posse videtur Malebranchio in lib. 4. de inq. ver. c. 11. per aliud axioma longe certius & simplicius. Idem demonstratur per definitionem *majoris* ab Hobbes in Philos. prima Par. 2. c. 8. Hinc sequitur, solam definitionem verum esse demonstrandi principium, ut dicemus in cap. 24. quia illa nihil est prius, per qnod demonstretur.

pellatur *Postulatum*; quod Magister veluti postulet, ut admittatur. Ponuntur porro principia hæc ante disputationem, præsertim a Mathematicis, qui se perspicue disputare profitentur. (2)

Cur dixisti axiomata demonstrari non posse?

℞. Quia nihil est ante illa, quod anticipatæ cognitionis locum teneat, sine qua nulla esse demonstratio potest. (††††) Itaque *cognitionis principia* dicuntur. (3)

CA-

†††† *L.* 1. *t.* 73.

(2) *Thesis* in lib. 1. Topic. c. 11. accipitur pro specie quadam problematis, quod adversatur opinioni communi consensu probatæ; interdum etiam pro quovis problemate sumitur.

(3) *Axioma* est communis sententia, a Græco ἀξιόω *judico*, *dignum censeo*; ideoque quidam *dignitatem* dicunt, seu *honorariam sententiam*: qua de re vide Muretum var. lect. l. 6. c. 2. Stoici quamlibet enunciationem *axioma* vocabant, ut est apud Gellium lib. 16. c. 8. apud Ciceronem de Fato c. 10. & in Acad. 4. c. 29. Id faciebant, opinor, quia omnis Dialectica enunciatio *judicium* continet.

CAPUT V.

DE MODO COGNOSCENDI PRINCIPIA.

QUOMODO PRINCIPIA COGNOSCUNTUR?

℟. PRincipia neque innata dici debent, ut putant Platonici: (†) nam si innata essent, infantes quoque ea tenerent (1). Neque ratiocinando acquisita: nam cognitio, quæ hoc modo comparatur, ex anticipata notitia fit; nihil autem est ante principia notum. Inductione igitur quadam & experientia rerum singularum formatur intelligentia principiorum. Nam sensus singularia percipit, & memoriæ committit; deinde ratio ea componit & comparat; unde oritur universale illud, quod axioma & commune cognoscendi principium dicitur. (2)

Quomodo a sensu, qui belluis communis est, talia ducis?

℟. Tres sunt animalium gradus. (††) Primus est

 eo-

† *L.* 2. *t.* 101. 102.

†† *L.* 2. *t.* 103. 104.

(1) Totum hoc Joannes Lokius sumsit ab Aristotele, & ingeniose amplificavit in l. 1. de humana intelligentia c. 1.

(2) Principia syllogismi, quia sunt universalia, cognoscuntur inductione; principia inductionis, quia sunt singularia, cognoscuntur sensu. Hinc Aristoteles lib. 6. Ethic. c. 3. scribit, *universale esse ex inductione, syllogismum ex universali.*

eorum, quæ ſenſum habent, non memoriam; ideſt quæ præſentia ſentiunt, ſed præterita non tenent; cujuſmodi ſunt inſecta. Secundus eſt eorum, quæ non præſentia modo ſentiunt, ſed & præterita recordantur, ut bruta reliqua. Tertius eſt eorum, quæ præter ſenſum rerum præſentium, & memoriam præteritarum, habent nobiliorem quamdam facultatem, ideſt rationem, quæ res perceptas comparans & expendens, inde principia univerſalia deducit.

Nonne ſaltem notiones quædam ſunt innatæ?

℟. Plato, & qui Platonis philoſophiam hac ætate inſtaurarunt, ideas quaſdam mentibus noſtris conſignatas exiſtimant, quæ ſint veluti rudimenta omnis cognitionis ac ſcientiæ. Nos ratum habemus Ariſtotelicum illud, *Nihil eſt in intellectu, quin prius fuerit in ſenſu*: ac proinde notiones omnes, cujuſcumque ſint generis, per ſenſum & experientiam acquiri dicimus. Cum enim natura dederit nobis facultates ac vires ad quamlibet notionem comparandam; ægre admodum intelligi poteſt, quomodo notiones ipſas in animis noſtris inſculpſerit: quaſi vero, datis oculis ad colores videndos, aliquas inſuper colorum formas indiderit. Ex hoc ipſo colligimus, cognitionis principia & axiomata non eſſe in nobis a natura informata. Nam ubi non ſunt notiones, ne ipſa quidem poſſunt eſſe principia, quæ ex iis conſtant; quemadmodum non poteſt eſſe exercitus, ubi non ſunt milites.

Quid

Quid cum Sacri Scriptores innata quædam esse dicunt?

℞. Reverentia Sacris Scriptoribus debita poscit, ut quoties innata quædam dicunt ad cognoscendum vel agendum, ex æquo & bono illorum verba interpretemur. Interdum enim rationis & ingenii lumen, quod revera innatum est, capiunt pro notionibus & veritatibus illis, quæ maxime huic lumini consentaneæ sunt. Hinc fit, ut non aliquas modo noionest, sed etiam axiomata interdum vocent innata quod naturæ in primis conformia sint, quod omnibus nota & perspicua, quod ipso pæne cum lacte a teneris unguiculis arrepta, & memoriæ consignata. (3)

Cur Platonici ideas innatas admittunt?

℞. Cur Plato & veteres illi a Platone, ideas innatas admitterent, facile intelligitur; quia cum sibi persuaderent, animas hominum ante corpora conditas fuisse, & in mundo quodam intelligibili collocatas, oportebat eas intelligendo & contemplando viguisse. At non apparet, cur nostri, qui fatentur quamlibet animam in suo corpore condi, notiones quasdam illi affigant, divinitus consignatas; quibus nullus homo

 uta-

(3) Sacrorum Scriptorum verba de Dei notione nobis innata, referri etiam possunt ad naturale quoddam & ingenitum caussarum cognoscendarum desiderium; ex quo fit, ut mundum aspicere non possimus, quin de ejus causa cogitemus. De hoc desiderio multa multis locis D.Thomas.

utatur, nisi cum ad eam ætatem pervenit, in qua eas ipsas notiones suis viribus sibi comparare potest. (3)

CA-

(3) D.Augustinus, ut Platonis reminiscentiam ideasque nnatas cum religionis veritate conciliaret, ita scripsit lib.1.Retract.c.8.*In libro de Anima quantitate quod dixi, omnes artes animam secum attulisse mihi videri, nec aliud quidquam esse, id quod dicitur discere, quam reminisci ac recordari, non sic accipiendum est, quasi ex hoc approbetur, animam vel hic in alio corpore, vel alibi, sive in corpore, sive extra corpus, aliquando vixisse; & ea, quæ interrogata respondet, cum hic non didicerit, in alia vita ante didicisse. Fieri enim potest, sicut jam in hoc Opere supra diximus, ut hoc ideo possit, quia natura intelligibilis est, & connectitur non solum intelligibilibus, verum etiam immutabilibus rebus; eo ordine facta, ut cum se ad eas res movet, quibus connexa est, vel ad se ipsam, in quantum eas videt, in tantum de his vera respondeat.*

CAPUT VI.

DE PRÆJUDICIIS.

CUR HIC DE PRÆJUDICIIS AGIS?

℟. Quia multi loco principiorum adhibent præjudicia: & quia conclusiones principiis respondent, pro scientia germana & firma fallaces opiniones disputando colligunt.

Quid est præjudicium?

℟. Est judicium ante judicium, προκατάγνωσις, idest opinio quædam temere præcepta, penitusque insita, per quam judicia de rebus nostra fere depravantur. Quemadmodum enim oculi eum in rebus omnibus colorem vident, quo ipsi sunt imbuti; ita mens, sicuti affecta est, ita judicat. Opiniones istiusmodi anticipatæ oriri solent primum quidem ex consuetudine sermonis a teneris contracta; deinde ex ignava quadam erga eos reverentia, in quorum disciplinam nos dedimus; tum ex frequenti lectione deteriorum; postremo, ex usu vivendi cum populo, & temere pronunciandi de re quavis. (1)

Omnia

(1) Præjudicatas hominum opiniones earumque caussas describit Cicero in lib. 3. Tuscul. quæst.c. 1. *Simul atque editi in lucem & suscepti sumus, in omni continuo pravitate, & in summa opinionum perversitate versamur, ut pæne cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. Cum vero parentibus red-*

Omnia præjudicia suntne inter errores referenda?

℞. Præjudicium non semper dici debet error; sed interdum est cognitio quædam non plane certa & Philosopho digna. Duo igitur facio præjudiciorum genera: primum est eorum, quæ ita falsa sunt, ut eorum falsitas demonstrari possit, cujusmodi est vulgaris persuasio, *solem esse pedalem*: alterum est eorum, quæ sunt incerta, nec ulla ratione fieri certa possunt, cujusmodi est illud, *in luna esse montes*. Qui recte philosophari cupit, posteriora hæc deponere non debet, sed eo ferri, ut assensum sustineat: at prima illa statim sunt abjicienda; tum quia ipsa per se errant; tum quia alios errores pariunt.

Qua ratione cognoscere præjudicia possumus, & abjicere?

℞. Ita videlicet, si ad philosophandum accedentes non solum statuamus nihil in posterum admittere, quod non sit evidens ac perspicuum; sed illa quoque ipsa examini subjiciamus, quæ anteactæ vitæ consuetudine temere arripuimus tamquam certa: uno verbo si dubitando philosophemur.

CA-

diti, demum magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmata natura ipsa cedat. Accedunt etiam Poetæ; qui cum magnam speciem doctrinæ sapientiæque præ se tulerunt, audiuntur, leguntur, ediscuntur, & inhærescunt penitus in mentibus. Cum vero accedit eodem quasi maximus quidam magister populus, atque omnis undique ad vitia consentiens multitudo, tum plane inficimur opinionum pravitate, a naturaque desciscimus.

CAPUT VII.

DE DUBITATIONE.

QUID EST DUBITATIO?

℟. Est cogitatio quædam fluctuans, qua mens in re aliqua hæret, nec videt, quo sit inclinandum; tamdiuque se revocat & assensum sustinet, donec instaurato sæpius examine, veritas illucescat.

Philosophus debet ne de rebus omnibus dubitare?

℟. Quidam de rebus omnibus dubitant, & undique rationes dubitandi quærunt; ut lucem rebus eripiant, noctemque offundant: unde *Aporetici* dicti sunt a Græco ἀπορέω. Sed horum institutum jam obsolevit. Alii de rebus omnibus sibi dubitandum putant, ut præjudicia tollant; profitentes se initio dubitare, ut tandem aliquando dubitare desinant. Atque isti quidem qui hodie multis in scholis regnant, videntur nobis similes Medicis illis, qui ut humores noxios ab humano corpore expellant, animam expellunt. Nos quidem primum dicimus, non esse dubitandum nisi de rebus illis, quas nos per nos ipsos cognoscere volumus. Nam si quis de re aliqua sibi imperavit credere alteri, is in ea minime debet esse dubius. Proinde stulte facit Christianus, qui de suæ religionis arcanis dubitat; cum jam constituerit in sacrarum lit-

litterarum teſtimonio conquieſcere. Deinde dicimus, ſiqua ſunt evidentiſſima, de iis dubitari neque debere, neque omnino poſſe. Quis enim dubitare poteſt, num ſit, num vivat, num cogitet? Poſtremo dicimus, utiliſſimum eſſe, atque adeo neceſſarium philoſophari volenti, illa omnia in dubium revocare, quæ nondum perſpicue cognoſcit. Philoſophi enim eſt ſcire, non credere. (1)

CA-

(1) Uſum & utilitatem dubitationis ad recte philoſophandum explicat Ariſtoteles in cap. 1. lib. 3. Metaphyſ. quod inſcribitur, Ἀπορίας χρῆσις, καὶ περὶ ὧν ἀπορῆσαι δεῖ πρῶτον. *Dubitationis uſus, & quibus de rebus primum dubitare oporteat.*

CAPUT VIII.

DE AUCTORITATE.

NONNE QUIDAM AUCTORITATEM PRINCIPII LOCO HABENT?

℟. QUidam alienis oculis credere malunt, quam suis. Itaque se alicui emancipantes, quem in philosophando sequantur, ejus auctoritatem principii loco habent. Hujusmodi fuere vetustissimis temporibus Pythagorei, postea vero ipsi quoque Peripatetici, qui quasi sacramento adacti nihilo plus quærebant in qualibet controversia, quam quid magister sensisset. (1)

Quid igitur sentis de auctoritate?

℟. Auctoritas principii loco est, quoties de rebus agitur ad religionem pertinentibus; quæ quidem non ratione, sed testimonio nituntur. At cum res in controversiam veniunt, quæ sunt a ratione haurien-dæ,

(1) Plato & Platonici aliam viam inibant. Clemens Alexandr. l. 1. Strom. p. m. 290, Ὁ φιλαλήθης Πλάτων, οἷον θεοφορούμενος, ἐγὼ τοιοῦτος, φησιν, ὁποῖος οὐδενὶ ἄλλῳ, ἢ τῷ λόγῳ πείθεσθαι, ὃς ἄν μοι σκοπουμένῳ βέλτιστος φαίνοιτο. *Veritatis studiosus Plato, tamquam a Deo concitatus, ego, inquit, ita comparatus sum, ut nulli credam nisi rationi, quæ mihi consideranti optima videatur.*

dæ, nihil eſt obtuſius, quam ſolas auctoritates quærere, & pro hominibus pugnare. (1)

C A-

(2) Cicero l.1. de nat. Deor. c. 5. *Qui requirunt, quid quaque de re ipſi ſentiamus, curioſius id faciunt, quam neceſſe eſt. Non enim tam auctores in diſputando, quam rationis momenta quærenda ſunt. Quin etiam obeſt plerumque iis, qui diſcere volunt, auctoritas eorum, qui ſe docere profitentur. Deſinunt enim ſuum judicium adhibere. Id habent ratum, quod ab eo, quem probant, judicatum vident. Nec vero probare ſoleo id, quod de Pythagoreis accepimus: quos ferunt, ſiquid affirmarent in diſputando, cum ex eis quæreretur, quare ita eſſet, reſpondere ſolitos, ipſe dixit. Ipſe autem erat Pythagoras. Tantum opinio præjudicata poterat, ut etiam ſine ratione valeret auctoritas.*

CAPUT IX.

DE DEMONSTRATIONIS NATURA ET RATIONE.

QUID EST DEMONSTRATIO?

℟. Est evidens probatio, ex qua aliquid efficitur necessario; hoc est syllogismus perfectissimæ figuræ, (†) cujus præmissæ sunt *veræ*, *primæ & medio carentes*, *notiores*, *priores*, & *caussæ conclusionis*. (1)

Explica singulas conditiones modo numeratas.

℟. Primum igitur demonstrationis præmissæ debent esse († † †) *veræ*. Si enim falsæ essent, non parerent scientiam, sed errorem; si verisimiles, parerent opinionem. Tum debent esse *primæ & medio carentes;*

† *L*. 1. *c*. 9.
† † † *L*. 1. *c*. 10.

(1) Aristoteles definit scientiam ante demonstrationem, quia scientia finis demonstrationis est; finis autem in cognoscendo est prior rebus aliis, quæ ad ipsum comparandum referuntur. Ego malui demonstrationis definitionem præmittere; quia demonstratio habet vim causæ efficientis, scientia rei effectæ: neque dubitavi facilitatis & perspicuitatis gratia in re tam exigui momentis Ducem deserere, vel sequi paullo longius.

tes; quia nihil est prius illis, per quod doceri ac demonstrari possint. Id accidit, cum subjecti & prædicati conjunctio ipsa per se perspicua est, atque ita alterum alteri convenit, ut medium nihil sit per quod conveniat. Ex. gr. cum dico, *quantum est extensum*, enunciatio prima est & medio caret, quia per aliam priorem demonstrari non potest; cum ratio nulla assignari queat, cur extensio conveniat quantitati. At cum dico, *quantum est dividuum*, enunciatio non est prima, nec medio caret: nam datur ratio & caussa, propter quam divisio conveniat rei quantæ; caussa autem est extensio. (1) (†) Deinde debent esse *notiores*: nam cum per illas manifestanda conclusio sit, ipsæ magis debent esse manifestæ. *Semper enim*, ut ait Philosophus noster, *per quod quidque est, illud magis est*. († †) Tum debent esse *priores*, κατὰ φύσιν, οὐ πρὸς ἡμᾶς, *secundum naturæ ordinem, non quantum ad nos*. Illa porro dicnntur *priora secundum naturæ ordinem*, quæ in naturali rerum serie præcedunt reliquis, idest universalia: illa *priora quantum ad nos*, quæ no-

stris

† *L. 1. t. 15.*
† † *L. 1. t. 12. 22. 23.*

(1) Præmissæ hujusmodi dicuntur a Græcis πρῶται, ἄμεσοι, ἀναπόδεικτοι. Non est tamen necesse, ut utraque sit omnino prima, & medio careat. Nam assumtio interdum non est hujusmodi, nisi virtute quadam & potestate, quatenus proxime resolvitur in primam & medio carentem. Vide cap. 12. de *Exemplis*. Ratio porro præcepti ea est, quia si præmissæ demonstratione indigerent, iretur in infinitum; quod fieri neque debet, neque potest, ut docet Aristoteles lib. 1. t. 143. 152. & lib. 2. t. 14. Hanc eamdem in rem Clemens Alexandr. Strom. l. 8. Ἑκάστης ἀποδείξεως ἀπόδειξιν αἰτοῦντες, εἰς ἄπειρον ἐκβησόμεθα. *Cujuslibet demonstrationis demonstrationem petentes, ibimus in infinitum.*

ſtris ſenſibus propiora ſunt, ideſt ſingularia. Omnis autem demonſtratio, quæ ſcientiam parit, ex univerſalibus conflatur. (2) (†) Denique debent eſſe *cauſſæ*; quæ conditio potiſſima eſt; cum ſcientia perfecta non poſſit eſſe niſi per cauſſam, & quidem propriam & proximam. Cauſſæ autem ſint oportet, non concluſionis modo, quod eſt commune omnibus argumentationibus Dialecticis, & Sophiſticis, ſed etiam rei; quia præmiſſæ debent continere cauſſam & rationem affectionis demonſtrandæ. (3)

H CA-

† *L.* 1. *t.* 11.

(2) In lib. 1. Phyſ. c. 1. univerſalia dicuntur priora & notiora *nobis*: ſed ibi nomine univerſalium intelliguntur tota Phyſica, quæ revera nobis priora & notiora ſunt, quam partes, ex quibus componuntur. Ex. gr. magis cognoſcimus, & prius cognoſcimus, quid ſit *homo*, quam quid ſit *animal*, & *rationale*; non quidem cognitione diſtincta, ſed confuſa.

(3) Dicuntur *cauſſæ* majori numero; quia præmiſſæ duæ ſunt, ambæ autem medium continent, quod eſt *cauſſa*.

CAPUT X.

DE DEMONSTRATIONIS NECESSITATE EJUSQUE GRADIBUS.

CUR DIXISTI IN DEMONSTRATIONE EFFICI ALIQUID NECESSARIO?

℟. Quia ea, ex quibus efficitur conclusio, atque adeo ipsa conclusio, debent esse necessaria. (†) Siquidem scientia est eorum, *quæ aliter se habere non possunt*, ut ipsis Aristotelis verbis utar. (1)

Quot sunt necessitatis gradus, quibus prædita esse debent enunciationes demonstrantes?

℟. Tres recensentur ab Aristotele, (††) κατὰ παντὸς, καθ' αὑτὸ, καθόλου, *de omni, per se, universe.* (†††) Tertius hic dicitur etiam καθόλου πρῶτον, *universe primum*. Singuli autem ita se habent, ut qui sequitur, sit magis necessarius, quam qui antecedit. Primus per-

† *L.* 1. *t.* 8. & 28.
†† *L.* 1. *t.* 29.
††† *L.* 1. *t.* 38.

1. Idem scribit l. 6. Ethic. c. 3. ubi addit, *ea, quæ aliter se habere non possunt, esse necessaria; quæ sunt necessaria, esse æterna, quæ sunt æterna, esse ortus & interitus expertia.* Uno verbo, scientiam esse *universalium*, ut infra dicetur,

pertinet ad subjectum enunciationis, secundus ad prædicatum, tertius ad utrumque.

Quid est gradus primus de omni?

℟. Enunciatio illa dicitur *de omni*, (†) in qua ita subjectum universale est, ut nulla sit ejus pars, quæ non sibi prædicatum necessario adsciscat, & semper adsciscat: ut si dicam, *virtutem esse habitum bonum*. Formula hæc adhibita est a Philosopho etiam in Prioribus Analyticis, ubi enunciatio *de omni* dicitur illa, cujus subjectum signo universali affectum est, seu recte, seu perperam. Id satis est ad formam syllogisticam, de qua una eo loco præcipitur. Hic res ipsa & veritas quæritur; ideoque formula *de omni* plus aliquid in Posterioribus significat. Hinc terriculamenta illa Scholasticorum, *Dici de omni Prioristicum*, *Dici de omni Posterioristicum*. (2)

Quinam est gradus secundus necessariæ prædicationis?

℟. Secundus gradus dicitur *per se*, καθ' αὐτό. (††) Quatuor autem modis prædicatum aliquod subjecto *per se* tribuitur. Primo si insit per essentiam, ἐν τῷ τί ἐστι; sitque subjecti ipsius definitio, vel definitionis pars; ut cum dico, *homo est animal*. (†††)

† *Ibid.*
†† *L.* 1. *c.* 30.
††† *L.* 1. *c.* 31.

(2) Etiam in Topicis memoratur *Dici de omni*, & *Dici de nullo* l. 2. c. 1. Est enim sedes quædam argumenti, quatenus quod dicitur *de omni*, etiam *de quolibet* dici debet; & pnod *de nullo* dicitur, *de aliquo* dici non potest. Uno verbo, posito toto, ponuntur partes; sublato toto, tolluntur partes.

Secundo si sit propria subjecti affectio, & subjectum ipsum in sui definitionem adsciscat; ut si *latrandi facultas* cani tribuatur; quæ quidem canis naturam necessario consequitur, & sine canis mentione definiri nequit. (3) (†) Tertio si subjectum per se constet, ut substantia quælibet, cui additur prædicati loco verbum *est*, aut *subsistit*; verbi gratia *Socrates est*. (††) (4) Quarto si prædicatum sit propria subjecti caussa; cui opponitur caussa minus propria & fortuita, quæ vulgo caussa *per accidens* dicitur. Ex. gr. *Titius jugulatus interiit, & dum interiret, fulguravit*. In hac enunciatione interitus cum jugulatione proprie & *per se* conjungitur, quia jugulatio propria ejus caussa est; cum fulguratione minus proprie & fortuito, quia fulguratio nihil ad Titii interitum facit.

Da mihi tertium gradum prædicationis necessariæ.

℞. Tertius gradus dicitur (†) *universe primum*; estque in eo positus, ut prædicatum sit universale & reciprocum; ideoque tantum pateat, quantum subjectum

† *L. 1. t. 33.*
†† *L. 1. t. 34.*
† *L. 1. t. 36. & 37.*

(3) Prædicata, quæ neque primo, neque secundo modo insunt, idest quæ neque essentiam constituunt, nec eam necessario consequuntur, sunt communes affectiones, ut si dicam, *canis est albus*. Ab Aristotele vocantur συμβεβηκότα, *accidentia* in t. 32.

(4) Hæc est enunciatio illa de secundo adjacente, de qua in Rudiment. Logic. P. 2. c. 1. de Enunciat. nat.

ctum ipsum, eique primo conveniat. (5) In hoc igitur tertio necessitatis gradu, qui reliquos complectitur, tres requiruntur conditiones: prima est, ut prædicatum conveniat toti subjecto, & semper; secunda ut insit per se; tertia ut insit illi, quatenus ipsum est, primo, proxime, nullaque re media. Ex. gr. cum dico, *homo est rationis particeps*, eaunciatio est universe prima; quia ratio convenit omnibus hominibus, semper, per se, proxime, & quatenus homines sunt. At cum dico, *homo sentit*, enunciatio non est hujusmodi; quia sentire convenit quidem omnibus hominibus, & convenit semper, & convenit per se, non tamen quatenus homines sunt, sed quatenus animalia. Neque enim homo est primum, & proximum subjectum, cui conveniat prædicatum *sentiens*, sed primum hoc subjectum est animal. (6)

Confer in pauca doctrinam hanc.

℟. Summa summarum hæc est. Prædicatum enunciationis apodicticæ dici debet de toto subjecto suo, & quo-

(5) Hujusmodi prædicatum a quibusdam solet appellari *Catbolicum*, a græca voce καθόλου. Magis proprie & Latine dicitur *reciprocum*. Quamquam & vox *Catbolicum* ferri potest, qua usus est Plinius in lib. 1. nat. hist. ad Elenchum lib. 2. n. 15. & 53. Apulejus in Trismeg. p. 100. & Tertullianus multis in locis.

(6) Sunt qui dicant, per vocem καθόλου, *universe*, significari prædicatum, quatenus refertur ad subjectum; per vocem πρῶτον, *primum*, significari subjectum, quatenus complectitur prædicatum. Prædicatum enim debet inesse subjecto ut *universale* quid; subjectum debet excipere prædicatum *primo*, per se, quatenus tale est, sine ope aliena.

& quovis tempore dici; deinde dici debet proprie & per se; postremo dici debet tamquam æquale ipsi & reciprocum. Id si fiat, enunciatio erit necessaria, & ad scientiam parandam idonea. (7)

CA-

(7) Differt primus necessitatis gradus a tertio; quia per primum quidem totum subjectum est intra ambitum prædicati; per tertium autem totum prædicatum est intra ambitum subjecti. Exemplum primi sit. *Omnis planta est putredini obnoxia*: exemplum tertii, *Omne corpus mixtum est putredini obnoxium*.

CAPUT XI.

DE RELIQUIS DEMONSTRATIONIS CONDITIONIBUS.

CEDO MIHI RELIQUAS CONDITIONES ET NOTAS DEMONSTRATIONIS.

℟. Ex iis, quæ dicta ſunt, colligit Ariſtoteles demonſtrationem conſtare primum ex propriis, deinde ex univerſalibus & æternis.

Quomodo debet conſtare ex propriis?

℟. Cum dicit Ariſtoteles demonſtrationem conſtare ex *propriis*, excludit tum *aliena*, tum *communia*: *aliena* quidem, quia non licet ſine fallacia tranſire de genere in genus (†); *communia*, quia probationes ex communibus Dialecticæ ſunt; ideoque opinionem pariunt, non ſcientiam. (††) (1)

† *L. 1. c. 56.*
†† *L. 1. c. 66. & ſeqq.*

(1) Axiomata, quibus utimur in demonſtrando, dici ſolent aliquando enunciata *communia* non alia ratione, niſi quia multa continent. Dicuntur etiam interdum *communia*, quod in duabus, vel pluribus diſciplinis locum habeant, quarum altera alteri ſubjicitur. Qualiacumque ſint, non valent ad ſcientiam gignendam, niſi coerceantur ad genus rei, quæ demonſtratur, & fiant plane propria.

Cur demonstratio constat ex universalibus & æternis?

℞. Quia debet constare ex iis, quæ pariant scientiam, hoc est cognitionem certam, & firmam rei necessariæ. Sola autem universalia sunt hujusmodi; quia sunt ortus, & interitus expertia, & semper uno modo se habent. Ex. gr. *ratio* & *essentia hominis* æterna & immutabilis est; *humana individua* modo sunt, modo non sunt; modo uno modo se habent, modo alio. (†) (2)

CA-

† L. 1. s. 62.

(2) Etiam Plato ajebat, sola universalia vere ac proprie esse, ideoque sola cognosci posse. Hac de caussa ideas suas excogitavit. Id acceperat ex antiqua Heracliti disciplina; qui negabat singularia esse. Seneca ep. 58. *Quæcumq; videmus ac tangimus, Plato in illis non numerat, quæ esse proprie putat. Fluunt enim, & in assidua diminutione, atque adjectione sunt. Nemo nostrum idem est in senectute, qui fuit juvenis: nemo est mane, qui fuit pridie. Corpora nostra rapiuntur fluminum more: quidquid vides, currit cum tempore: nihil ex iis, quæ videmus, manet. Ego ipse, dum loquor mutari ista, mutatus sum. Hoc est, quod ait Heraclitus, In idem flumen bis non descendimus. Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est.*

CAPUT XII.

DE DEMONSTRATIONIS EXEMPLIS.

DA MIHI EXEMPLUM PERFECTISSIMÆ DEMONSTRATIONIS.

℟. ETsi nullum afferri posset exemplum perfectissimæ demonstrationis, non tamen idcirco reprehendendus Aristoteles esset. Nam *quidquid est* (inquit Cicero in Orat. cap. 2.) *de quo ratione & via disputetur, id est ad ultimam sui generis formam speciemque redigendum*. (1) Attamen exemplum potest esse hujusmodi: *Quæcumque habent insitam vim contrariorum perpetuo inter se pugnantium, necesse est aliquando dissolvi: omnia mixta habent insitam vim contrariorum perpetuo inter se pugnantium: necesse est igitur omnia mixta aliquando dissolvi*. Hoc petitum est ex caussa interna affectionis, quæ demonstratur. Siquis per caussam externam demonstrare aliquid velit, sumat eclipsim Lunæ, eamque demonstret per interjectionem terræ inter ipsam & solem, & habebit plenam absolutamque demonstrationem.

De-

(1) Sententiam Ciceronis pluribus expressit Quinctilianus in proœm. l. 1. Instit. & in cap. 10. Injuria igitur Aristotelem reprehendunt hac in parte Patritius, Ramus, Nizolius; quasi vero ejusmodi demonstrationem commentus sit, cujus exemplum inveniri neque apud ipsum, neque apud alios pos-

Debetne utraque demonſtrationis perfectæ enunciatio eſſe æque firma?

℟. Duplex eſt demonſtratio perfecta, altera *ſimplex*, in qua utraque enunciatio eſt ἀναπόδεικτος, ideſt prima & medio carens; altera *compoſita*, in qua aſſumtio non eſt prima & medio carens; ſed oritur ex enunciatione hujus generis, in quam proxime reſolvitur. Itaque ſi dicam: *Quod nutritur, eget alimentis; planta autem nutritur; planta igitur eget alimentis:* demonſtratio perfecta eſt, ſed compoſita. Nam propoſitio quidem eſt prima & medio carens: at aſſumtio non eſt hujuſmodi; ſed oritur ex prima & medio carente, in quam proxime reſolvitur per alium ſyllogiſmum ita ferme: *Quidquid vivit, nutritur; planta vivit; ergo planta nutritur.* Hinc apparet, cur iſtiuſmodi demonſtratio dicatur *compoſita*; quia ſcilicet gemino ſyllogiſmo quodammodo conſtat. (2)

C A-

ſit. Leibnitius in Adnot. ad lib. 4. Nizolii de veris princip. cap. 3. hoc exemplum attulit perfectiſſimæ demonſtrationis: *Quodlibet corpus eſt in ſpatio; quod eſt in ſpatio, poteſt eſſe in alio ſpatio; quod poteſt eſſe in alio ſpatio, poteſt mutare ſpatium; quod poteſt mutare ſpatium, eſt mobile; ergo quodlibet corpus eſt mobile.* Demonſtratio hæc compoſita eſt, ut colligitur ex iis, quæ diximus in Rudimentis de Sorite,

(2) Nutritio igitur habet rationem *cauſſæ* & *effectus*: *cauſſa* eſt, quatenus parit neceſſitatem alimenti: *effectus* eſt, quatenus oritur ex natura viventis. Ut *cauſſa* adhibetur in propoſitione; ut *effectus* in aſſumtione. Porro quid ſit enunciatio *prima & medio carens*, vide in cap. 9.

CAPUT XIII.

DE DEMONSTRATIONIS FORMIS.

QUOTUPLEX EST DEMONSTRATIO?

℞. DUplex, (†) quarum altera vulgo dicitur *a priori*, altera *a posteriori*. Hæc ostendit rem esse per signa & effecta; illa rationem affert, cur sit. Itaque a Scholasticis prima dicitur demonstratio *propter quid*; secunda demonstratio *quia*; a Græcis vocibus διότι, atque ὅτι.

Quænam est demonstratio a priori?

℞. Quæ aliquid demonstrat ex eo, quod prius est, ideſt ex caussa. (††) Porro ut demonstratio perfecta sit, caussa debet esse propria & proxima: ut si dicam, *Quod orbicæ figuræ est, illustratur per gradus; Luna est orbicæ figuræ; ergo per gradus illustratur.*

Quænam est demonstratio a posteriori?

℞. Quæ aliquid demonstrat ex eo, quod est posterius, ideſt ex effectis & signis. Hæc inservit superiori,

† L. 1. t. 95.
†† L. 1. t. 98.

ri; quatenus per signa & effecta rerum caussas investigamus: (†††) ut si dicam *Quod illustratur per gradus, orbicæ figuræ est, Luna per gradus illustratur; ergo Luna orbicæ figuræ est.* (1)

Utra utri præstat.

℞. Demonstratio *a priori*, quæ fit per caussam propriam & proximam, longissime præstat alteri. Immo demonstratio *a posteriori* vix demonstrationis nomine digna est. (2)

Quodnam judicium ferendum est de demonstratione per caussam remotam?

℞. Caussa remota nimis infirma est; (†) & valet quidem in argumentationibus negantibus, at in ajentibus minime valet. Siquidem sublata caussa remota, tolli-

††† *Ibid.* & *t.* 96.
† *L.* 1. *t.* 99.

(1) Effectus allatæ demonstrationis proximus est, qui reciprocatur cum sua caussa; ideoque demonstratio istiusmodi facile convertitur in superiorem, si propositionis prædicatum ponatur loco subjecti, subjectum loco prædicati. Sin autem demonstretur per effecta remota, hujusmodi demonstratio nullo modo converti in alteram potest. Ex. gr. *Risus* est effectus remotus *animalis*; ideoque recte dico, *Ridet*, *ergo est animal*: non recte, *est animal*, *ergo videt*. Colligitur hæc doctrina ex cap. 13. lib. 1. Poster.

(2) Plerique Dialectici ajunt, unam tantum esse demonstrationem *a priori*, quæ hoc nomine digna sit; quia illi uni convenit definitio demonstrationis superius allata & explicata: reliquas probationes, cujuscumque sint ordinis, appellari demonstrationes minus proprie per quamdam analogiam & similitudinem.

tollitur effectus ab ea pendens; posita, non ponitur: ut si dicam, *paries anima caret*; recte colligo, *ergo non respirat*: at si dicam, *paries animam habet*, non recte colligo, *ergo respirat*. (3) Quia anima est caussa remota respirandi, ideoque animata sunt quædam, quæ non respirant; quamvis nihil sit, quod respiret sine anima. (4)

CA-

(3) Argumenta per caussam remotam fiunt in secundo secundæ figuræ modo, qui dicitur *Camestres*, ut colligitur ex cap. 13. lib. 1. Poster. *Quod respirat, habet animam; paries non habet animam; ergo non respirat*. Caussa proxima respirandi est *habere pulmones*; & per hanc quidem fieri possunt argumenta tum ajentia, tum negantia.

(4) Caussa remotæ interdum habet urbanitatem. Hinc Anacharsis Scytha interrogatus a Græcis, num in Scythia essent tibicines, respondit per caussam valde remotam, in Scythia non esse vites. Scilicet eorum intemperantiam urbane castigavit: quia ubi non sunt vites, ibi non est vinum; ubi non est vinum, ibi non sunt ebrii; ubi non sunt ebrii, ibi non sunt tibicines & saltatores. Ceterum in gravi disputatione ipse quoque Rhetor Quinctilianus monet lib. 5. cap. 10. *ne caussæ ab ultimo repetantur*.

CAPUT XIV.

DE DEMONSTRATIONE IN ORBEM.

QUÆNAM EST DEMONSTRATIO IN ORBEM?

℟. DEmonſtratio in orbem modo a Logicis dicitur *Regreſſus*, modo *Circulus*. Illa utilis eſt, hæc inutilis.

Quinam eſt Regreſſus?

℟. Cum ab effectu nobis noto progredimur ad cauſſam latentem cognoſcendam; (†) deinde vero ab ea jam cognita regredimur ad effectum, ejuſque rationem per cauſſam demonſtramus; tum dicitur fieri demonſtratio per *regreſſum*: (1) ex. gr. ex eo quod Luna illuſtretur a Sole, non tota ſimul, ſed per gradus, colligo eam eſſe orbicæ figuræ, quæ quidem orbica figura cauſſa eſt, ut Luna gradatim illuſtretur. Inventa igitur hac cauſſa, per eam demonſtro, Lunam neceſſario illuſtrari per gradus, nec aliter fieri poſſe. Non eſt autem vitioſus hic regreſſus, quia non fit per

† *L. 1. c. 23.*

(1) Effectus dicitur notus *cognitione confuſa*; cum autem per cauſſam demonſtratur, fit notus *cognitione diſtincta*: qui ordo pertinet ad Phyſicum procedentem a toto ad partes, ab effectis ad cauſſas, ut docet Ariſtoteles in l. 1. Phyſ. cap. 1.

per idem demonſtrationis genus, nec eamdem parit ſcientiam. Prima demonſtratio eſt *a poſteriori*; altera *a priori*; prima parit ſcientiam confuſam & imperfectam, altera diſtinctam & perfectam. (2)

Quinam eſt Circulus?

℞. Argumentatio, quæ proprie in orbem recurrit, *circulus* dicitur ab Ariſtotele, (†) & damnatur tamquam vitioſa. Procedit enim ab eodem ad idem per eamdem demonſtrationis formam; & cognitio utrimque orta nugatoria futiliſque eſt: ut ſiquis dicat; *Socrates eſt homo, quia rationalis; eſt rationalis, quia homo.* (3)

Quid, cum termini ſunt reciproci?

℞. Quemadmodum in natura, ita in Logica, quædam reciprocari videntur, & ab eodem in idem redire: (†) ut cum dico, ex pluvia oriri terræ madorem, ex terræ madore oriri vapores, ex vaporibus nubes, ex nubibus pluviam. Movet difficultatem hanc Ariſtoteles, quæ facile ſolvitur, ſi dicamus, non eamdem

† *L. 1. t. 22. 24. & ſeqq.*
† *L. 2. t. 66.*

(2) Ejuſdem ordinis demonſtratio eſt, cum quis probat, aliquod animal eſſe rationale, quod ſit *ridendi capax*; rurſus autem eſſe *ridendi capax*, quod ſit *rationale*, ut eſt in l. 2. Prior. c. 5. Scientia porro per *regreſſum* parta dicitur ab Ariſtotele exquiſitiſſima omnium in lib. 1. t. 178. Poſter. τοῦ ὅτι καὶ διότι ἡ αὐτὴ, *una atque eadem per effectum & cauſſam.*

(3) Per hujuſmodi argumentationem nihil efficitur. Hinc dicitur ὑπέρου τροπὴ, *piſtilli verſatio*: & adhibetur proverbii loco a Philemone in Heroib. adverſus eos, qui eadem faciendo nihil promovent. V. Elench. Sophiſt. de *Petitione principii.*

dem numero esse pluviam, quæ terram madefacit, atque illam, quæ ex terra madefacta oritur; ideoque re vera regressum esse, qui circulus videtur. (4)

CA-

(4) Quemadmodum circulus Geometricus perfectissimam rotunditatem requirit, ita circulus Logicus absolutam perfectamque reciprocationem. Minima quæque rariatio utriusque naturam corrumpit. Tres igitur sunt circuli conditiones: prima, ut utraque demonstratio sit per caussam; secunda, ut utraque sit per idem genus caussæ; tertia, ut idem non solum specie sed etiam numero sit id, quod probat, & quod probatur.

CAPUT XV.

DE SIGNIS, QUIBUS FIT DEMONSTRATIO A POSTERIORI.

QUID EST SIGNUM?

℟. Signum est (ut scribit Cicero l. 1. de Invent. c. 30.) *quod sub sensum aliquem cadit*; *& quiddam significat, quod ex ipso profectum videtur*. Ita fumus dicitur signum ignis, gladius cruentus signum cædis.

Quotuplex est?

℟. Duplex: necessarium, quod Græci vocant τεκμήριον; & non necessarium, quod illi σημεῖον dicunt. (1)

Quodnam est signum necessarium?

℟. Est illud, quod numquam aliter fit, certumque declarat. *Necessarie* (inquit Cicero l. 1. de Invent. c. 29.) *demonstrantur ea, quæ aliter ac dicuntur, nec fieri, nec probari possunt, hoc modo: si peperit, cum viro con-*

(1) Signum non necessarium ab Aristotele lib. 1. Rhet. c. 12. dicitur ἀνώνυμον, *carens nomine*. Ego sumsi σημεῖον a Quinctiliano, cujus hæc sunt verba in lib. 5. Instit. cap. 6. *Dividuntur signa in has duas primas species, quia eorum aliqua necessaria sunt, quæ Græci vocant τεκμήρια, alia non necessaria, quæ σημεῖα.*

cubuit. Hoc utuntur Philosophi, quoties demonstrant *a posteriori*.

Quodnam est signum non necessarium?

℟. Est illud, quo utuntur Rhetores, unde sunt probationes minus firmæ. Dividitur autem bifariam. Aliud est enim, quod refertur ad id, cujus est signum, ut universale ad singulare; aliud, quod refertur ut singulare ad universale. Primo modo argumentatur a signo, qui dicit omnes Philosophos esse inverecundos, quia Diogenes verecundia caruit. Et hæc quidem argumentandi ratio infirma est, quia ex parte colligit totum. (2) Secundo modo arguit a signo, qui dicit Messalinam impudicam esse, quod noctu per lupanaria vagetur: quæ argumentandi ratio valida est, & ordinem naturæ sequitur, quia ex toto colligit partem. Nam feminæ, quæ noctu per lupanaria vagantur, censentur impudicæ.

Numquamne Philosophi utuntur signis non necessariis?

℟. Utuntur aliquando Philosophi signis non necessariis; vel quod necessaria desunt; vel quod necessariis viam quamdam sternunt; vel quod, cum multa sunt, numero ipso plurimum valent.

Quid

(2) Ita argumentatur Virgilius in 2. Æneid. ubi Græcos omnes fallaces vocat, quod Sinon fallax esset.
Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab uno
Disce omnes.

Quid Stoici de ſigno?

℟. Stoici, quorum maxime ratio nobis habenda eſt, ſigna dividunt in *ſenſibilia*, & *rationalia*, αἰσθητὰ, ϗ νοητά. Signum *ſenſibile* eſt illud, quod ſenſibus oblatum, memoriam excitat, & quaſi monendo ducit nos in cognitionem alicujus rei; qua ratione fumus eſt *ſignum ignis*, cicatrix eſt ſignum vulneris. *Rationale* eſt, quod ratione demonſtrat id, cujus eſt ſignum; qua ratione ſudor ſignificat poros, viventis motus ſignificat animam. Ex hoc poſteriore ſigno ajunt oriri ſcientiam; ex priore opinionem. (3)

Poſſuntne obſcura omnia ſigno manifeſtari?

℟. Docent Stoici, eſſe obſcura quædam, quæ nullo manifeſtari ſigno poſſunt; quæque manifeſtantur, non eodem manifeſtari. Itaque apud illos rerum obſcurarum aliæ ſunt *perpetuo* obſcuræ; ut numerus ſtellarum, in quo quidem omnia ſigna ſunt otioſa. Aliæ ſunt obſcuræ ad *tempus*; quæ cum habeant naturam evidentem, pro ratione temporis, vel loci nobis latent; ut ignis vicina domo incluſus: atque in his quidem locum habent ſigna *ſenſibilia*. Aliæ dicuntur obſcuræ *natura*; quia earum natura non patitur,

(3) Formulas ſumſi diviſionis hujus ex Diogene Laertio lib. 9. Apud Sextum Empiricum lib. 2. Pyrrh. hyp. c. 10. Signa *ſenſibilia* vocantur ὑπομνηστικά, id eſt *commonentia*; *rationalia* dicuntur ἐνδεικτικά, ideſt *demonſtrantia*. Nomina diverſa ſunt, ſed doctrina eadem apud utrumque.

ut appareant; cujusmodi sunt pori corporis nostri, quos per signa *rationalia* demonstrando aperimus. (4)

CA-

(4) Has rerum obscurarum differentias vide apud Sextum Empiricum lib. 2. advers. Logic. c. 3. & lib. 2. Pyrr. hyp. cap. 10. Porro ea, quæ sunt perpetuo obscura, magis proprie dici possunt ignota.

CAPUT XVI.

DE DEMONSTRATIONIS EFFECTU, IDEST SCIENTIA.

QUINAM EST DEMONSTRATIONIS EFFECTUS?

℟. Scientia, non tamen quælibet, sed quæ definitur, *Cognitio firma & evidens rei necessariæ per demonstrationem acquisita*. Per *firmitatem* ab opinione differt, quæ est assensus infirmus: (1) per *evidentiam* a fide, quæ obscuritate non vacat: per *rei necessitatem* a prudentia & arte; quæ in singularibus & fortuitis versantur: per *demonstrationem* denique distinguitur ab intelligentia, quæ est cognitio principiorum & axiomatum ipsa per se perspicua.

Quotuplex est firmitas & evidentia?

℟. Triplex: *Moralis*, *Physica*, & *Metaphysica*. *Moralis*.

(1) Ob hanc firmitatem scientia a Græcis dicitur ἐπιστήμη, ut scribit Clemens Alexandr. l. 4. Strom. ὅτι ἵστησιν ἡμῶν ἐν τοῖς πράγμασι τὴν ψυχήν, *quod nostram in rebus sistat mentem*. Itaque sciens ab Aristotele dicitur ἀμετάπτωτος, & a Platone τετράγωνος, *inconcussus & quadratus*. Quo pertinent illa D. Augustini l. 3. contra Acad. c. 19. *Scientia non solum comprehensis, sed ita comprehensis rebus constat, ut neque in ea quis umquam errare, nec quibuslibet adversantibus impulsus nutare debeat*.

ralis eſt firma & evidens perſuaſio ejus rei, quæ plerumque vera eſt, more & conſuetudine fulta: ex. gr. certum mihi eſt, vacationes a ſtudiis proxima æſtate futuras. *Phyſica* eſt firma & evidens ejus rei perſuaſio, quæ ſecundum naturæ ordinem aliter ſe habere non poteſt, quamvis aliter poſſit cogitari: ita certum eſt, hieme dies eſſe breviſſimos, æſtate longiſſimos. *Metaphyſica* eſt firma & evidens perſuaſio ejus rei, quæ ne cogitari quidem aliter poteſt: quo modo certum mihi eſt, eum qui diſputat, eſſe.

Quænam ex his ad ſcientiam requiritur?

℟. *Metaphyſica*, ſi fieri poſſit, aut ſaltem *Phyſica*. *Moralis* Dialecticis probationibus apta eſt, Analyticis inepta.

Quotuplex eſt ſcientia?

℟. Duplex: altera, quæ vulgo dicitur *a poſteriori*, ſeu *quia*; altera, quæ *a priori* vocatur, ſeu *propter quid*. Secunda hæc vere ac proprie ſcientia eſt; quia per potiſſimam demonſtrationem acquiritur, hoc eſt per cauſſæ proximæ cognitionem. Prima vix ſcientiæ nomen retinere poteſt: quia oritur ex demonſtratione imperfecta, quæ fit per ſigna & effecta, vel per cauſſas remotas; ideoque rem eſſe oſtendit, cur ſit non oſtendit.

Quo-

Quomodo definitur ſcientia ab Ariſtotele?

℞. *Ille ſcit* (inquit Ariſtoteles) (†) *proprie ac ſimpliciter, non ex parte aliqua ut Sophiſtæ ſolent, qui cauſſam cognoſcit, cur res ſit; & illius cauſſam eſſe, & aliter ſe habere non poſſe, firmiter tenet.* Tres igitur requiruntur ad perfectam ſcientiam conditiones: Prima ut cognoſcatur rei cauſſa; Secunda ut cognoſcatur tamquam cauſſa; Tertia ut cognoſcatur tamquam cauſſa neceſſaria. (2)

† *L. 1. c. 7.*

(2) Scientiam definit Ariſtoteles, non quatenus habitus & diſciplina eſt, ſed ut certæ alicujus rei cognitio, quæ ratiocinando comparatur. Diſputat enim adverſus illos, qui ajebant, nihil ſciri poſſe, aut ſciri dumtaxat per reminiſcentiam. Ipſiſſima ejus verba, quorum interpretationem dedimus, ſunt hæc in cap. 2. lib. 1. Ἐπίστασθαι οἰόμεθα ἕκαστον ἁπλῶς, ἀλλὰ μὴ τὸν σοφιστικὸν τρόπον, τὸν κατὰ συμβεβηκὸς, ὅταν τήν τ' αἰτίαν οἰώμεθα γινώσκειν δι' ἣν τὸ πρᾶγμά ἐστιν, ὅτι ἐκείνου αἰτία ἐστί, καὶ μὴ ἐνδέχεσθαι τοῦτ' ἄλλως ἔχειν. Scientia autem, quatenus diſciplina eſt, ita definitur a Maxim-Tyrio diſſert. 40. *Firma ratio, quæ per eadem ſemper procedit, cujus proprium eſt res cognatas inquirere, res diſſimiles diſtinguere, ſimiles componere, proprias conjungere, conjunctas diſcernere, alienas diſtinguere, quæ denique ſine ordine ſunt, in ordinem redigere, quæ parum congruunt, quadrare.* Ex interpret. Dan. Heinſii.

CAPUT XVII.

DE VETERUM PHYSICORUM ET PLATONIS SCIENTIA.

QUID CENSUERUNT VETERES PHYSICI DE SCIENTIA?

℟. Veteres Physici, a Xenophane & Parmenide profecti, scientiam dari negarunt. (1)

Quid Plato?

℟. Num Plato aliquid certi & comprehensi habuerit, in controversia reliquerunt Laertius, & Sextus Empiricus. Nihil enim ita umquam affirmat, ut scientem & docentem decet. Attamen videtur scientiam admisisse, ejusque caussa ideas universales excogitasse. (2)

Quae-

(1) Cicero Acad. 4. cap. 23. *Parmenides & Xenophanes minus bonis quamquam versibus, sed tamen illis versibus increpant eorum arrogantiam quasi irati, qui cum sciri nihil possit, audeant se scire dicere.*

(2) Cicero in prima parte Acad. 4. scribit Luculli nomine, Platonem perfectissimam disciplinam reliquisse: at in parte altera eum de rebus omnibus dubitantem facit. Sextus Empiricus non audet Platonem in Scepticis numerare lib. 1. Pyrrh. hyp. c. 33. *Ex iis, quae diximus* (inquit) *manifestum est, Platonem, etiamsi de aliquibus dubitet, attamen quia in quibusdam videtur aut de essentia obscurorum pronunciare, aut ex obscuris alia aliis fide digniora judicare, scepticum esse non posse.*

Quænam igitur est Platonica ſcientia?

℟. Platonis ſcientia reminiſcentia eſt, ut colligitur ex ejus Menone, ex Phædone, ex Timæo, ex Theæteto. Exiſtimavit enim, hominum animas ex omni æternitate fuiſſe conditas, certoque numero definitas pro ipſo ſtellarum numero, quibus ſunt adhibitæ & infuſæ. Illud quoque adjecit, omnibus rerum notitiis inſtructas fuiſſe, quippe divinæ mentis particulas quaſdam, ut in ſuperis illis ſedibus ſe ſe cogitando exercerent. Sed cum in corpora hæc tamquam a luce in tenebras deſcendunt, eas ſcribit limo quaſi quodam obduci; qui poſtea paullatim detergitur, veteriſque ſcientiæ memoria renovatur. (3)

Quodnam est objectum ſcientiæ Platonicæ?

℟. Plato vere ac proprie ſolas ideas ſcientia comprehendi arbitratur, ideſt communes quaſdam formas, unde ſingularia hæc, quæ nos ſenſibus noſtris uſurpamus, fluunt & propagantur tamquam umbræ a ſuis corporibus. Quemadmodum igitur qui umbras cognoſcere vult, corpora contemplatur, ex quibus manant; ita qui ſenſibilia hæc cognoſcere vult, ideas contemplari

(3) Cicero Tuſcul. 1. c. 24. *Non potuit animus hæc in corpore incluſus cognoſcere, cognita attulit. Ex quo tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur. Neque ea plane videt animus, cum tam repente in inſolitum tamque perturbatum domicilium immigravit: ſed cum ſe collegit atque recreavit, tum agnoſcit illa reminiſcendo. Ita nihil aliud eſt diſcere, niſi recordari.*

plari debet, quæ solæ sunt, & eodem semper modo sunt. Uno verbo, non homo est, qui cognoscitur, sed humanitas; quia ut scribit Seneca ep. 65. *Homines quidem pereunt, ipsa autem humanitas, ad quam homo effingitur, permanet.* (4)

Quomodo probat Plato esse ideas?

℟. Alibi aliter. Sed quod attinet ad hanc disputandi partem, ita ferme: *Si Demonstratio est, ideæ sunt: est autem Demonstratio: igitur & ideæ.* Nititur argumentatio hæc fundamento Platonicis & Peripateticis communi, quod demonstratio fieri nequeat nisi per universale. (5)

Quid ad hæc Aristoteles?

℟. Respondet Aristoteles in cap. XI. l. I. (†) esse demonstrationem, eamque fieri per universale; nec ta-

† *L. 1. t. 81.*

(4) Plato nihil esse putabat præter ideas: id autem quod non est, sciri non potest. Vide Ciceronem Tuscul. 1. c. 24. & harum Institutionum Partem primam, cap. 1. Etiam Peripatetici singularia, quæ sub sensum cadunt, vocant τὰ φαινόμενα; universalia quæ menti objiciuntur, vocant τὰ ὄντως ὄντα.

(5) In Metaphysica tres sunt rationes, quibus Plato ideas probat. Primo enim ait, absurdum videri, si sit singulare, in quo occupetur sensus, non esse universale, in quo occupetur intellectus: deinde, sicuti multitudo quævis ad unitatem revocatur, ita formas & naturas omnes ad universalem quamdam & simplicem formam revocari debere: postremo non apparere, quomodo singularia ejusdem rationis convenire inter se possint, & ab aliis differre, nisi admittatur communis quædam forma, tamquam mensura convenientiæ omnis ac discriminis. Labefactantur ab Aristotele præsertim in lib. 1. Metaph. c. 7.

tamen hinc colligi Platonicas ideas. Nam Plato hoc nomine intelligit univerſale *ante multa* & *præter multa*, ideſt rerum ſimulacra quædam & exemplaria, ex quibus omnia fiant & cognoſcantur. Satis eſt autem ad demonſtrandum, ſi ſit univerſale Peripateticum, quod dicitur *poſt multa* & *in multis*, ideſt genera & ſpecies, quæ a rebus ſingulis effinguntur, & in ipſis ſunt. (6)

Quomodo ex doctrina Platonis ſenſibilia cognoſcuntur?

℟. Platonici *hanc omnem partem opinabilem appellant*, inquit Cicero in Acad. 1. c. 8. Senſibilia igitur opinione ſtare dicunt, & opinando cognoſci.

Quibus ſciendi inſtrumentis Platonici utuntur?

℟. Platonici libentiſſime adhibent in diſputando definitionem tum rei, tum nominis; idque habent tamquam princeps ſciendi inſtrumentum. Secundum definitionem argumentis utuntur & concluſionibus. Quidam

(6) Adde quod univerſale Platonicum eſt ambiguum, ut dicitur in textu; quippe a rebus demonſtrandis ſeparatum, & alia quadam natura præditum. Demonſtratio autem per ambigua fieri nequit. Hac ipſa ratione utitur iu cap. 6. lib. 1. Ethic. ad excludendam Platonicam boni ideam.

dam ex illis etiam divisionem inter modos sciendi retulerunt, quæ tamen re vera pedissequa definitionis est, eique servit, ut postea declarabimus. (7)

C A-

(7) Cicero Acad. 1. c. 8. *Scientiam* Platonici *nusquam esse censebant nisi in animi notionibus atque rationibus. Qua de caussa definitiones rerum probabant, & has ad omnia, de quibus disceptabatur, adhibebant. Verborum etiam explicatio probabatur; idest qua de caussa quæque essent ita nominata; quam etymologiam appellant. Post argumentis & quasi rerum notis utebantur ad probandum & concludendum id, quod explanari volebant.*

CAPUT XVIII.

DE SCEPTICORUM, ACADEMICORUM, EPICUREORUM, ET STOICORUM SCIENTIA.

QUÆNAM EST SCEPTICORUM OPINIO DE SCIENTIA?

℟. Scepticorum opinio de ſcientia grandi volumine explicatur a Sexto Empirico. Gellius rem totam paucis verbis complecti voluit l. xi. c. 5. *Quos Pyrrhonios*, inquit, *Philoſophos vocamus, ii Græco cognomento* σκεπτικοὶ *appellantur. Id ferme ſignificat quaſi quæſitores & conſideratores. Nihil enim decernunt, nihil conſtituunt, ſed in quærendo ſemper conſiderandoque ſunt, quidnam ſit omnium rerum, de quo decerni conſtituique poſſit. Ac ne videre quoque plane quicquam, neque audire ſe putant; ſed ita pati affieique, quaſi videant, vel audiant* &c. Et paullo poſt. *Nihil affirmant, nihilque comprehendi putant, ſed ex omnibus rebus perinde viſa fieri dicunt (quas* φαντασίας *appellant) non ut rerum ipſarum natura eſt, ſed ut affectio animi corporiſve eſt eorum, ad quos viſa perveniunt. Itaque omnes omnino res, quæ ſenſus hominum movent,* τῶν πρός τι *eſſe dicunt. Id verbum ſignificat, nihil eſſe quicquam, quod ex ſeſe conſtet; nec quod habeat vim propriam & naturam; ſed omnia prorſus ad aliquid referri; tali aque videri eſſe, qualis ſit eorum ſpecies, dum videntur; qua-*

lia-

liaque apud ſenſus noſtros, quo pervenerunt, creantur; non apud ſeſe, unde profecta ſunt. Sceptici igitur neque ſcientiam, neque opinionem admittebant, ſed ad leges; conſuetudines, & naturales affectiones, totius vitæ conſilia referebant. (1)

Quid ſentiunt Academici de ſcientia?

℞. Academici nihil comprehendi poſſe dicunt, vel quod res natura ſua incomprehenſibiles ſint, vel quod homines comprehendendi regulis ac viribus careant. (2) Attamen interdum ajunt, ſe veri inveniendi cauſſa diſputare, & verum diſputando invenire, non tamen in-

(1) V. Sextum Empir. l. 1, Pyrrh. hyp. c. 11. In eo autem differunt Sceptici ab Academicis, quod cum utrique probabile admittant, Sceptici illud ſequuntur, ut puer ſequitur pædagogum, ſine opinatione, & propenſione ulla; Academici probabile ſequuntur cum certo propoſito, & opinione. Nomine porro Academicorum Carneadeos intelligo. Nam veteres Socratici ſcientiam aliquam admittunt; nec differunt a Peripateticis niſi nomine, ut eſt apud Cicer. Acad. 4. c. 5. Medii autem, qui ſunt ab Arceſila, vix diffident a Scepticis, ut ſcribit Sextus Empir. lib. 1. Pyrrh. hyp. c. 33.

(2) Academici novi, quamvis ſcientiam excluderent, tamen admittebant opinionem; quia eorum dux Carneades tria genera probabilium induxerat, quæ diſputandi, & agendi criteria eſſent; *probabile ſimpliciter; probabile, nulloque dubio impeditum; probabile, nullo dubio impeditum, & per partes examinatum.* V. Sext. Empir. lib. 1. Adverſ. Logic. n. 159. & Ciceronem Acad. 4. c. 11.

inventum patefacere; ne, qui audiunt, auctoritate potius, quam ratione moveantur. (3)

Quænam est scientia Epicureorum?

℟. Princeps sciendi fundamentum in sensuum fide ponit Epicurus, quos nec fallere umquam, nec falli posse putat. Visa igitur omnia apud ipsum vera sunt; sed opiniones, quæ visorum judicia continent, aliæ sunt veræ, aliæ falsæ. Exempli gr. cum oculi remum infractum in aqua vident, & infractum esse menti nunciant, ita prorsus vident & nunciant, ut eorum poscit officium. Nam species remi eo modo ad oculos veniunt; ac proinde eo modo recipi ac repræsentari debent. Error autem in judicio mentis est, si sibi persuadeat, remum esse re vera fractum; neque reputet, ubi sit, & quomodo sui species effundat. (4)

Ex

(3) D. Augustinus contra Acad. l. 3. c. 20. *Cicero ait, illis morem fuisse occultandi sententiam suam, nec eam cuiquam, nisi qui secum ad senectutem usque vixisset, aperire consuevisse.* Fortasse [locus Ciceronis est in Acad. 4. c. 18. *Restat illud, quod dicunt veri inveniendi caussa contra omnia dici oportere, & pro omnibus. Volo igitur videre, quid invenerint. Non solemus, inquit, ostendere. Quæ sunt tandem ista mysteria? Aut cur celatis quasi turpe aliquid sententiam vestram? Ut qui audient, inquit, ratione potius, quam auctoritate ducantur.*

(4) Rem eamdem alio exemplo explicat Sex. Empiric. l. 1. advers. Log. n. 208. & seq. Vide etiam lib. 2. n. 9. Hinc Timagoras Epicureus ajebat apud Ciceronem in Acad. 4. c. 25. Siquid aliter cerneretur, atque esset, *opinionis esse mendacium, non oculorum.* Et D. Augustinus de vera Relig. c. 33. *Siquis remum frangi in aqua opinatur, & cum aufertur, integrari, non malum habet internuncium, sed malus est judex.*

Ex his porro perceptionibus ac judiciis oriuntur notitiæ, de quibus dictum est in cap. 3. Ex notitiis fit ratiocinatio & ſcientia.

Admittuntne Epicurei demonſtrationem?

℞. Admittunt demonſtrationem, eamque adverſus Scepticos tueri conantur. Sed nihilo plus demonſtranti præcipiunt, quam ut ex eo, quod eſt evidens, efficiat & illuſtret id, quod non eſt evidens. Evidentia autem colligitur per ſenſus recte adhibitos, (5) & per notiones, quibus ſenſus non repugnent. Ex. gr. Epicurus dicit eſse vacuum, quod non eſt evidens. Probat autem per id, quod ſenſibus eſt evidens, ideſt per motum hoc modo: ſi eſt motus, eſt vacuum; nam ubi plena ſunt omnia, corpus mobile deſtituitur loco, in quem ſe recipiat: *eſt autem motus: igitur vacuum*. (6)

Quænam eſt ſcientia Stoicorum?

℞. Scientiam Stoicornm explicat Cicero his verbis in Academ. 1. c. 12. *Zeno, quod erat ſenſu comprehenſum id ipſum ſenſum appellabat: & ſi ita erat comprehenſum, ut convelli ratione non poſſet, ſcientiam; ſin aliter, inſcientiam nominabat: ex qua exiſteret etiam opinio, quæ eſſet imbecilla, & cum falſo incognitoque communis*. Scientia igitur eſt firma cognitio, opinio infirma; comprehenſio autem menſura

(5) Quomodo ſenſus adhibendi ſint, docet Lucullus apud Ciceronem in Acad. 4. c. 7. quem locum attulimus in *Rudimentis* Syntagm. 1.

(6) Tota hæc doctrina explicatur a Sex. Empirico lib. 1. adver. Log. n. 213. & ſeq.

ſura utriuſque. Itaque ajebant Stoici ſcientiam eſſe in ſapientibus, opinionem in ſtultis: comprehenſionem neque inter recta, neque inter prava numerabant, ut ibidem Cicero declarat. (5)

Eſtne demonſtratio apud Stoicos?

℞. Eſt ſane, & definitur ab iis, *Argumentatio, quæ per veras ſumtiones colligendo declarat concluſionem obſcuram*. Singula verba conſulto poſita ſunt. Itaque demonſtratio Stoica debet eſſe *argumentatio*: debet conſtare *ſumtionibus veris*: debet habere vim *colligendi*: debet *declarare concluſionem obſcuram*.

Explica mihi has formulas.

℞. *Argumentationis* nomine Stoici intelligunt ſyllogiſmos hypotheticos, quibus maxime utuntur: eoſque dicunt habere *colligendi* vim, qui omnes connexi leges

K

(5) Vide etiam ejuſdem Cicer. Acad. 4. c. 47. ex quibus locis apparet, mentem proficiſci a comprehenſione viſi ad aſſenſum, ab aſſenſu ad ſcientiam. Sex. Empiricus l. 1. adverſ. Logic. n. 51. *Stoici dicunt eſſe tria inter ſe conjugata, ſcientiam, opinionem, & quæ eſt in eorum confinio collocata, comprehenſionem: ex quibus ſcientiam quidem eſſe firmam, ſecuram, nullaque ratione mobilem comprehenſionem; opinionem eſſe imbecillam & falſam aſſenſionem; comprehenſionem autem, quæ comprobatio quædam eſt, & aſſenſus phantaſiæ comprehenſibilis, inter utramque locum habere. Comprehenſibilis porro phantaſia ex eorum ſententia eſt vera, & ejuſmodi, ut non poſſit eſſe falſa. Ex quibus ſcientiam quidem dicunt conſiſtere in ſolis ſapientibus; opinionem in ſolis ſtultis; comprehenſionem autem eſſe communem utriſque: & hoc eſſe criterium veritatis.*

ges servant. Et quia ex falsis etiam recte colligi potest, iccirco *sumtiones veras* requirunt. Porro quod dicunt *conclusionem obscuram*, eo spectat; quia sunt argumentationes quædam leviores, quarum conclusio ipsa per se perspicua est, nulliusque probationis indiga: ut cum dico, *si dies est, lux est; est autem dies; ergo lux*. At si dicam, si *motus est, vacuum est; est autem motus; ergo vacuum*; demonstratio vera, & absoluta est, quia conclusionem obscuram declarat.

Quomodo dividitur Stoica demonstratio?

℞. Stoici dividunt demonstrationem in *primariam*, & *secundariam*. *Primaria* illa est, quæ id, quod concludit, ratione manifestat; ut cum dico, *si sudores fluunt ex humano corpore, pori sunt; sed sudores fluunt; ergo sunt pori*. *Secundaria*, & minus perfecta est illa, cujus tota virtus pendet ex fide, & memoria; ut cum dico, *si Deus prænuntiavit fore ut ditescam, certe ditescam; sed Deus prænuntiavit fore ut ditescam; ergo ditescam*. Vis argumenti hujus cogit nos assentiri rei manifestæ per fidem, quam habemus Deo prænuntianti.

CA-

CAPUT XIX.

DE SCIENTIÆ ORIGINE.

SCIENTIA UNDE ORITUR TAMQUAM A CAPITE?

℟. SI quis ſcientiæ originem altius quærat, inveniet eam a ſenſibus eſſe, ideſt a rerum ſingularium inductione atque experientia. Nam primo quidem ex. gr. oculis luſtramus hunc & illum colorem in ſingulis corporibus; deinde vero per quamdam inductionem colligimus, quid ſit color in univerſum; poſtremo per univerſalem hanc cognitionem demonſtrationes conficimus ad coloris naturam & rationem aperiendam. (†) Hinc Ariſtoteles ſcribit, eum, qui caret ſenſu, carere ſcientia. Nam ſi quis oculis careat, numquam coloris ſcientiam acquiret. Tota Ariſtotelis doctrina hoc Sorite concludi poteſt: ſi ſenſus deficit, deficit inductio; ſi deficit inductio, deficit univerſale; ſi deficit univerſale, deficit ſcientia; ergo ſi ſenſus deficit, deficit ſcientia. (1)

K 2 *Scien-*

† *L. 1. c. 134. & L. 2. t. 102.*

(1) Idem docet homo Platonicus, Clemens Alexandr. l. 8. Strom. p. m. 778. κατὰ τὴν αἴσθησιν ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα κεφαλαιοῦται τὸ καθόλου. ἀρχὴ γὰρ τῆς ἐπαγωγῆς ἡ αἴσθησις, πέρας δὲ τὸ καθόλου. *Per ſenſum ex ſingularibus colligitur univerſale. Inductionis enim principium eſt ſenſus, finis univerſale.* Vide etiam Maxim. Tyrium diſſert. 40.

Scientia igitur estne singularium an universalium?

℟. Scientia non est nisi universalium, (†) quæ definita sunt, & semper eodem modo se habent. Nam singularia & innumera sunt, & mutabilia; ideoque sensu percipi possunt, scientia comprehendi non possunt. Quidam singularia iccirco excludunt a scientia, quod non sint: qua de re vide c. 11. (2)

CA-

† *L. 1. T. 62. 63.*

(2) Idem confirmat Aristoteles in lib. 1. Rhetor. cap. 11. idemque scribit Clemens Alexandrin. l. 8. Strom. p. m. 782. τῶν καθ᾽ ἕκαστα, ἀπείρων ὄντων, μὴ εἶναι ἐπιστήμην. ἴδιον δὲ ἐπιστήμης καθολικοῖς ἐπερείδεσθαι θεωρήμασι καὶ ὡρισμένοις. *Singularium, cum sint infinita, non esse scientiam: proprium autem esse scientiæ, niti theorematis universalibus ac definitis*. Porro quomodo singularia sint mutabilia, universalia immutabilia, Plato explicat per exemplum in Phædone. Nam *æqualia*, inquit, possunt esse magis & minus *æqualia*; immo & fieri *inæqualia* possunt: at *æqualitas* unius dumtaxat rationis semper est; nec fieri ullo modo *inæqualitas* potest.

CAPUT XX.

DE IGNORANTIA.

QUID EST IGNORANTIA?

℞. Scientiæ opponitur ignorantia, (†) eaque duplex, *negationis*, & *pravæ affectionis*. *Negationis* ignorantia eſt, cum alicujus rei notionem nullam habemus; nihilque de ea affirmamus, aut negamus: ut ſiquis ignoret coloris naturam & rationem, quod careat oculis. Ignorantia *pravæ affectionis* eſt deceptio orta ex quavis operatione mentis: ut ſiquis per ſimplex judicium exiſtimet ſolem eſſe pedalem; aut per ratiocinandi fallaciam putet non dari motum, quod ſpatium omne contineat partes infinitas, infinitum autem nequeat pertranſiri. (1)

Utra reprehendenda eſt?

℞. Ignorantia *pravæ affectionis* numquam caret culpa, niſi forte cum magnos duces ſequimur, aut error publicus eſt. Siquis tamen errorem agnoſcat, depone-

† *L. 1. t. 109. uſque ad 133.*

(1) Ignorantia *negationis* dicitur a Græcis κατ' ἀπόφασιν, a Latinis dici poteſt *ignorantia per detractionem*, vel uno nomine *inſcientia*. Ignorantia *pravæ affectionis* vocatur a Græcis κατὰ διάθεσιν, a Latinis vocari poteſt *ignorantia per poſitionem*, vel *falſa perſuaſio*. De utraque meminit etiam Plato in Sophiſta, & l. 9. de leg.

re debet. (2) At ignorantia *negationis*, seu inscientia, modo ex ignavia non oriatur, non solum reprehendenda non est, sed etiam interdum laudanda. Ut enim ponit Quinctilianus lib. 1. c. 8. *inter virtutes Grammatici aliqua nescire*, ita nos ponimus inter virtutes Philosophi ignorare tum nimis exigua, tum nimis grandia; illa quod infra nos sint, hæc quod supra nos. Igitur qui vere scit, sciat esse quædam, quæ sciri non possunt, quia humanæ mentis aciem superant; quædam quæ sciri non debent, quia, ut scribit Seneca de brevit. vit. c. 13. *sive contineas, nihil tacitam conscientiam juvant, sive proferas, non doctior videberis, sed molestior*. (3)

CA-

(2) Quinctilianus l. 1. c. 6. *Error quoque honestus videtur magnos duces sequentibus*. Seneca epist. 123. *Recti apud nos locum tenet error, ubi publicus factus est*.

(3) Augustinus in Ench. c. 17. *Melius est quædam nescire, quam scire, ut vilia*. Idem de Doctr. Christ. l. 2. c. 7. *Nemo ex me scire quærat, quod me nescire scio; nisi forte ut nescire discat, quod sciri non posse sciendum est*. Et Cicero Tuscul. 1. c. 25. *Anima animus, ignisve sit, nescio; nec me pudet, ut istos, fateri nescire, quod nesciam*.

CAPUT XXI.

DE SAPIENTIA.

QUID EST SAPIENTIA?

℞. CUm ſcientia ad faſtigium pervenit, nobilius nomen induit, & vocatur ſapientia. Nam & Dialecticus, & Phyſicus, & Mathematicus, ſi maxime excellat, ſapiens dicitur. Hinc veteres illi auctores artium ac diſciplinarum ſapientes a Græcis ſunt nominati. (1)

Eſtne alia ſapientiæ ſignificatio?

℞. Nulla vox eſt in orbe diſciplinarum, quæ plura ſignificet. Sed ut ſignificationes minus proprias omittamus, interdum ſapientia eſt habitus quidam ſimplex, a ceteris diſtinctus & ceterorum princeps, qui per altiſſimas cauſſas ingrediens, & ſua ſibi principia conſtituit, & cujuslibet ſcientiæ principia dijudicat: quo nomine in ſcholis Peripateticis ſignificatur Metaphyſica. (2) Interdum

(1) Interdum traducitur nomen hoc etiam ad excellentes artifices, ut ad Phidiam & Polycletum, ut ſcribit Ariſtoteles lib. 6. Ethic. cap. 7.

(2) Hæc ab Ariſtotele ibidem vocatur ἐπιστήμη τῶν τιμιωτάτων, *ſcientia rerum honoratiſſimarum*, & dicitur habere rationem capitis. Sine hac Plato ſcribit in lib. 7. de rep. reliquas diſciplinas eſſe cæcas. Quamquam a Platone non Metaphyſica, ſed Dialectica vocatur tum eo loco, tum alibi ſæpe.

ſapientia eſt cumulus quidam multorum habituum, ideſt perfecta & abſoluta omnium comprehenſio diſciplinarum, per quam de rebus omnibus diſſeri poteſt & judicari. Id ſignificat Cicero, cum ſcribit in lib. 2. de Offic. c. 2. *Sapientiam eſſe rerum divinarum & humanarum, cauſſarumque, quibus hæ res continentur, ſcientiam*. (3)

Quid eſt ſapientia Stoicorum?

℟. Recte quæris, & loco quæris; ſed nihil eſt, de quo minus reſpondere velim: quia Stoici hoc nomine invidioſo & obſcuro (ut dicitur a Cicerone de Amicit. c. 5.) nimis multa complectuntur; & quidem ejuſmodi, ut quædam vix in hominem cadere poſſint. Qui modum ſervant, ſapientiam eſſe dicunt excellentem quamdam & præſtabilem intelligendi & agendi virtutem, quæ nullo tempore, nullo loco, nullaque conditione varietur. Ceterum qui dicunt, ſapientem in quovis fortunæ ſtatu eſſe liberum, eſſe ſanum, eſſe formoſum, eſſe divitem, eſſe regem, eſſe beatum; & omnia, quæ ubique ſunt, eſſe ſapientis; abeunt ad extrema. (4)

Sa-

(3) Seneca idem habet multis in locis, niſi quod cenſet tollendam eſſe vocem *cauſſarum*. Ita epiſt. 89. *Supervacua* (inquit) *mihi videtur hac adjectio, quia cauſſæ divinorum humanorumque partes ſunt*. Ego opinor *cauſſas* contineri in voce *ſcientiæ*: quia nihil ſciri poteſt niſi per cauſſas.

(4) De hoc genere ſapientiæ Stoicæ, quæ in hominem cadere nequit, vide Ciceronem in Orat. pro Muræna, & in principio de Amicit. Horatium lib. 1. Serm. Sat. 3. & lib. 1. epiſt. 1.

Sapientiæ nomen nonne etiam prudentiæ tribuitur?

℟. Sapientia vulgo usurpatur pro prudentia. Nam qui in rep. administranda, in regenda familia, & in totius vitæ morumque cultu plurimum præstat, sapiens nominatur. Ceterum Thales & Anaxagoras (ut scribit Aristoteles in lib. 6. Ethic. c. 7.) cum minime prudentes essent, attamen ob eximiam doctrinam sapientes sunt appellati. Ex quo apparet, sapientiam separari a prudentia posse. (5)

CA-

(5) Ad hoc sapientiæ genus referenda sunt Afranii carmina apud Gellium lib. 13. c. 8.

Usus me genuit, mater peperit memoria.

Sophiam vocant me Graji, vos sapientiam.

Carmina hæc pertinere dicit Gellius ad eum, *qui sapiens esse rerum humanarum velit*. Cicero quoque *sapientiam* pro prudentia usurpavit in Orat. c. 21. n. 70.

CAPUT XXII.

DE OPINIONE.

QUID EST OPINIO?

℟. Est imbecilla assensio cum metu partis adversæ conjuncta. (†) Differt a scientia tum ratione materiæ, quia scientia versatur in rebus universalibus ac necessariis, opinio in singularibus & mutabilibus; tum ratione modi & caussæ, quia scientia oritur ex demonstratione, opinio ex probatione communi; ideoque illa firma est, hæc infirma. Differt a fide humana; quia hæc non ratione, sed auctoritate nititur: & interdum quidem auctoritas tanti est apud nos, ut omnem formidinem excludat. (1) Differt demum a suspicione; quia hæc est levis quædam credulitas, ex conjectura orta.

Opinio potestne consistere cum scientia?

℟. Opinio non potest in eodem de re eadem cum scientia consistere: (††) quia mens non potest simul esse certa & incerta, firma & infirma. Nam qui scit, evi-

† *L.* 1. *s.* 194. 195. 196.
†† *L* 1. *s.* 199. 200. 201.

(1) Ob hanc rationem scribit Aristoteles in lib. 4. Topic. cap. 5. *Fidem esse opinionem vehementem.*

evidentissime cognoscit, rem aliter se habere non posse; qui opinatur, metuit, ne res aliter se habeat. Id Stoici adeo ratum habebant, ut qui semel ad sapientiam pervenisset, eum de re nulla amplius opinari posse dicerent. Nos sapienti concedimus, ut aliquando opinetur, non tamen de re, quam scientia comprehendit. (2)

Potestne simul esse cum fide?

℟. Opinio cum fide humana coalescere potest; modo hæc ab ejusmodi oriatur auctoritate, quæ non omnem prorsus dubitationem excludat: at cum fide divina nullo modo potest consociari; quia fides divina immutabilem animi firmitatem sine controversia requirit.

CA-

(2) Stoici ingentem imaginem rei vanæ fingentes, sapientem suum supra communem humanæ vitæ necessitatem ponebant. Cicero pro Muræna cap. 29. *Sapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, nulla in re falli, sententiam mutare numquam.*

CAPUT XXIII.

DE SAGACITATE.

QUID EST SAGACITAS?

℟. Est naturalis quædam ſollertia & calliditas ad inveſtigandas celeriter cauſſas, (†) quæ adhibentur in demonſtrando: ut ſiquis videns Lunam, qua parte Solem aſpicit, valde fulgere, ſtatim conjiciat, eam non ſuo, ſed alieno lumine illuſtrari. (1)

Sagacitas pertinetne ad ſcientiam, an ad opinionem?

R. Tota ſagacitatis vis & natura in acuta celerique inventione cauſſæ ſeu argumenti poſita eſt. Itaque ſi argumentum ſit neceſſarium, ſagacitas pertinet ad ſcientiam; ſi ſit probabile, pertinet ad opinionem. Differt autem ab utraque, non re, ſed ratione & modo quodam.

CA-

† *Lib. 1. r. 201.*

(1) Cicero de Divinat. l. 1. c. 31. *Sagire, ſentire acute eſt: ex quo Sagæ anus, quia multa ſcire volunt; & ſagaces dicti canes.*

CAPUT XXIV.

DE MATERIA ET INSTRUMENTO DEMONSTRATIONIS.

QUID EST, QUOD DEMONSTRATUR?

℟. ID, quod caussam habet necessariam, per quam demonstretur; (†) idest propria rei affectio. Nam res ipsa seu substantia, cum sit per se, demonstrari non potest. Itaque in homine ex. gr. *facultas ridendi* demonstrationem capit, *ratio* non capit. (1)

Quodnam est demonstrationis medium?

℟. Demonstrationis medium Definitio est, quæ caussam rei demonstrandæ continet, sive sit definitio subjecti, sive prædicati, sive utriusque. Ita si probare velim, hominem posse ridere, medium erit hominis definitio, idest *animal rationale*: si probare velim, Lunam deficere per eclipsim, medium erit eclipseos

† *L. 2. t. 37.*

(1) Nomine propriæ affectionis intelligitur non ea tantum, quæ causam habet internam, ut est *facultas ridendi*; sed etiam illa, quæ causam habet externam, modo sit caussa propria & necessaria, ut *eclipsis Lunæ*, quæ demonstratur per interjectionem terræ. Utraque demonstratur per caussam; illa per materiam, hæc per efficientem.

pſeos definitio, ideſt *interjectio terræ inter Solem & Lunam*. (2)

Definitio poteſtne demonſtrari?

℞. Definitio principii rationem habet, & eſt ἀναπόδεικτος, ideſt *indemonſtrabilis*, ſi ita loqui licet. Cum enim definitio ſit demonſtrationis medium, (†) ſi ipſa quoque demonſtraretur, per aliud medium demonſtraretur, atque ita iretur in infinitum. (3)

Nonne per diviſionem a quibuſdam demonſtratur?

℞. Nempe a Platonicis. Re vera definitionis partes inveniri dividendo poſſunt, non tamen concludi: (††) Ex. gr. per diviſionem Categoricam inveniri poſſunt partes duæ, quæ hominis definitionem conſtituunt, *animal*, & *rationale*, non tamen argumento probari; ut pluribus oſtendetur in cap. 27. (4)

Quid

† L. 2. t. 30.
†† L. 1. t. 152. l. 2. t. 14.

(2) Si affectio demonſtranda oritur a cauſſa interna, ideſt a ſubjecto, in quo eſt, demonſtratur per definitionem ſubjecti: ex. gr. *facultas ridendi* demonſtratur per definitionem *hominis*: ſi oritur a cauſſa externa, demonſtratur per definitionem prædicati: ex. gr. *eclipſis Lunæ* demonſtratur per definitionem eclipſeos. v. c. 25. de Cauſſis.

(3) Medium Græce μέσον, latine *argumentum* dici poteſt. Eſt autem id, quod aſſumitur ad fidem faciendam. Idem *demonſtrandi principium* appellant Dialectici, quod alia demonſtret, ipſum autem demonſtrari nequeat. Sola porro definitio eſt hujuſmodi. Nam axiomata vel notiſſima in definitionem reſolvuntur, & per eam patefiunt.

(4) Inventis partibus, remanet probandum, & eas partes eſſe, & probe coaleſcere in naturam unam. Neutrum enim ſequitur ex virtute diviſionis. Nam v. gr. ſi invenias aliquem eſſe *bonum*, & eſſe *Muſicum*, non continuo ſequitur eum eſſe *bonum Muſicum*.

Quid si definitio per sui ipsius definitionem demonstretur?

℟. Quidam definitionem v. gr. hominis per definitionis definitionem demonstrant hoc ferme pacto. (†) *Oratio constans ex genere & differentia rei, est ejus definitio; hæc est oratio constans ex genere & differentia hominis; est igitur hominis definitio*. Sed hoc syllogismo idem probatur per idem, & principium petitur. Nam medium non differt a prædicato conclusionis. Quid est enim *definitio*, nisi *oratio constans genere & differentia?* Duo hæc verbo differunt, re idem sunt. (5)

Num saltem demonstrari potest per definitionem contrarii?

℟. Sunt qui definitionem contrarii sumant ad rei definitionem demonstrandam. (††) ex. gr. ut probent, bonum esse id; cujus *ratio & natura est individua*, sumunt definitionem mali, cujus *ratio & natura est dividua*; atque ita disputant: *Contrariorum contraria est ratio; malum est id, cujus ratio & natura est dividua; bonum igitur est id, cujus ratio & natura est individua*. Argumentum hoc probat obscurum per obscurum: nam cui ignota est natura unius contrarii, ignota est etiam natura alterius. Præterquamquod si definitio boni potest demonstrari per definitionem mali, etiam definitio mali

po-

† *L.* 2. *t.* 26.
†† *L.* 2. *t.* 28.

(5) Principia Logica, cujusmodi est definitionis definitio, sunt communia probandi instrumenta, quæ faciunt fidem aliquam, non plenam: ideoque allatum argumentum dici non potest apodicticum & necessarium; dici tamen potest dialecticum & probabile, ut observat Petrus Ramus.

potest demonstrari per definitionem boni; proindeque fieret quædam in orbem demonstratio, inanis & nugatoria. (6)

Definitio potestne demonstrare?

℟. Definitio nequit induere vim & naturam demonstrationis: (†) quia demonstratio affirmat aliquid aut infirmat, ajendo vel negando; definitio autem est simplex quædam rei comprehensio, quæ nihil ait, nihil negat. Hinc ab Aristotele dicitur *terminus unus atque individuus*, & ad simplicem perceptionem refertur. (7)

CA-

† *l.* 2. *t.* 16. 17. 34.

(6) Argumenta istiusmodi a contrariis ducta valent in disputationibus Dialecticis ad faciendam fidem aliquam; quamvis non valeant in Analyticis ad demonstrandum. Porro definitio boni modo allata Pythagoreorum est.

(7) Itaque ajunt Peripatetici Definitionem non esse *modum sciendi*, sed esse pedisequam *modi sciendi*, idest demonstrationis. Porro totum id intelligendum est de definitione οὐσιώδει, quæ rei naturam & essentiam declarat. Nam αἰτιώδης, quæ caussam rei continet, quodammodo demonstrat; nec differt a syllogismo nisi ordine verborum.

CAPUT XXV.

DE CAUSSIS AD DEFINIENDUM ET DEMONSTRANDUM IDONEIS.

QUID EST CAUSSA IN UNIVERSUM?

℞. Caussa est, quæ sua vi efficit id, cujus est caussa. (†) Quatuor porro numerantur, *materia*, *forma*, *efficiens*, & *finis*. *Materia* dicitur id, ex quo aliquid fit; *forma* per quod; *efficiens* a quo; *finis* propter quod. (1)

Quænam caussa adhibetur in affectionis definitione?

℞. Scilicet illa, a qua affectio proxime oritur. Et si forte multæ sint, una tamen est propria & proxima,

L quæ

†*L. 2. t.* 48.

(1) Cicero in Partit. cap. 32. *Caussam appello rationem efficiendi; eventum id, quod est effectum.* Seneca ep. 65. *Quinque caussæ sunt, ut Plato dicit: id, ex quo; id, a quo; id, quo; id, ad quod; id, propter quod; novissime id, quod ex his est. Tamquam in statua id, ex quo, æs est; id, a quo, artifex est; id, quo, forma est, quæ aptatur illi; id, ad quod, exemplar est, quod imitatur is, qui facit; id, propter quod, facientis propositum est; id, quod ex istis est, ipsa statua.* Quintum genus caussæ admittebat Plato propte, ideas suas, quas putabat exemplaria esse rerum omnium. r Alii quidam nullam caussam admittunt præter *efficientem*, quia hæc una vere & proprie facit. *Finis* non facit, sed allicit: *materia* & *forma* non faciunt, sed constituunt & componunt.

quæ in definitione collocatur, & ad demonſtrandum valet.

Affectio a quanam cauſſa proxime oritur?

℟. Affectiones quædam oriuntur a ſubjecto, in quo ſunt, & dicuntur habere cauſſam internam; ut facultas ridendi in homine, quæ oritur ab ipſa hominis natura: quædam oriuntur aliunde, & dicuntur habere cauſſam externam; ut eclipſis Lunæ, quæ oritur ab interjectione terræ; mercatorum labores, qui oriuntur a contemplatione divitiarum. (2)

Quomodo appellatur cauſſa interna?

℟. Modo *materia* dicitur, (†) modo *neceſſitas materiæ*; quia, quæ ita oriuntur, neceſſario oriuntur. (3)

Quo-

† *L.* 2. *t.* 53. 54.

(2) In iis, quæ cauſſam externam habent, cauſſa non differt a re, cujus eſt cauſſa, niſi quatenus pars differt a parte. Itaque quoties demonſtrantur, demonſtratio non differt a medio ſuo, ideſt a definitione, niſi per ordinem verborum: ex. gr. Eclipſis Lunæ definitur: *obſcuratio Lunæ ob interjectionem terræ*. Per eadem hæc verba formatur demonſtratio, adhibita *interjectione* loco antecedentis, *obſcuratione* loco conſequentis. Hoc modo pars definitionis dicitur demonſtrari per partem, ac veluti materia per formam. In iis, quæ cauſſam habent internam, demonſtratio differt a medio ſuo; ut cum *facultas ridendi* demonſtratur per definitionem *hominis*. Hæc pertinent ad intelligenda obſcura quædam & involuta a tex. 37. uſque ad t. 47.

(3) Cauſſa igitur interna in demonſtrando una eſt, ideſt *ſubjectum* affectionis, quæ demonſtratur: quod *ſubjectum* modo *materia* dicitur, modo *materiæ neceſſitas*, modo *efficiens per emanationem*. Porro *materia* dicitur; quia affectionis *materia* non eſt alia, quam ſubjectum ipſum, unde oritur, & cui ineſt.

Quomodo appellatur externa?

℟. Modo efficiens, cujusmodi est in primo exemplo interjectio terræ; modo *finis*, cujusmodi est divitiarum contemplatio in altero.

Quænam ex his potissima est?

℟. Pro rerum diversitate ea est omnium potissima, quæ proxime effectum attingit, sive sit interna, sive externa. Ea porro dicitur effectum proxime attingere, a qua reliquæ pendent. Itaque hæc una in definiendo, & demonstrando adhibetur.

Quodnam judicium de forma *ferendum est*?

℟. *Forma* in demonstrando locum non habet. Nam forma quidem ipsius affectionis demonstrandæ inepta est: siquidem nihil demonstratur per se ipsum. Forma vero subjecti, in quo est affectio, gaudet *materiæ* nomine: siquidem totum subjectum, & quidquid in subjecto est, unde affectio oriatur, *materia* ejus dicitur. (3)

(3) Hinc apparet, cur ridendi facultas dicatur ab Aristotele oriri *ex necessitate materiæ*: scilicet quia oritur ex toto subjecto, in quo est; eoque posito, necessario sequitur. Apparet etiam tres tantum caussas habere locum in demonstrando; videlicet externas duas, *efficientem*, & *finem*; internam unam, quocumque appelletur nomine, sive *materia*, sive *necessitas materiæ*. Sicubi *formam* nominat Aristoteles, hac voce definitionem significat.

CAPUT XXVI.

DE DEFINITIONIS NATURA ET PARTIBUS.

QUOMODO ARISTOTELES DEFINITIONEM EXPLICAT?

℞. QUod attinet ad rem præſentem, definitio in tres formas dividitur; atque ita diviſa cum demonſtratione ab Ariſtotele comparatur. Alia eſt definitio, quæ vulgo *eſſentialis* dicitur; alia, quæ vocatur *cauſſalis*; alia denique *plena & perfecta*. *Eſſentialis* eſt, quæ eſſentiam affectionis aperit, ut cum eclipſis Lunæ dicitur eſſe *defectus luminis in Luna*. *Cauſſalis*, quæ cauſſam exprimit, a qua pendet affectio, ut cum eclipſis Lunæ dicitur *interjectio terræ inter Solem & Lunam*. *Perfecta & abſoluta*, quæ utramque complectitur; ut cum eclipſis Lunæ dicitur *defectus luminis in luna ob interjectionem terræ inter ipſam & Solem*. Prima appellatur ab Ariſtotele *concluſio demonſtrationis;* (†) quia cum eclipſis Lunæ ratione demonſtratur, hoc eſt per ſuam cauſſam veram & propriam, locum tenet concluſionis. Secunda appellatur *principium demonſtrationis*, quia ſumitur tamquam principium & argumentum ad oſtendendum defectum luminis in Luna. Tertia appellatur *oratio poſitione tantum a demonſtratione differens*. Nam cum contineat rei

(†) *1 t. 64. & l. 2. t. 45. 46 47.*

rei essentiam & caussam, continet totam demonstrationem, verborum dumtaxat ordine diversam, quatenus prima definitionis pars occupat locum postremum in demonstratione. (1) Porro tota hæc doctrina pertinet ad definitionem affectionis, quæ simul declarat quid sit, & cur sit; non ad definitionem substantiæ, quæ caussa caret, & significat dumtaxat quid sit. Id monet Aristoteles ipse in t. 46. l. 2.

(1) Syllogismus, qui huic doctrinæ respondet, & definitionem continet, est hujusmodi: *Quoties interjicitur terra inter Solem & Lunam, toties est defectus luminis in Luna; nunc interjicitur terra inter Solem & Lunam; nunc igitur est defectus luminis in Luna.* Luna enim (inquit Cicero lib. 2. de nat. Deor. c. 49.) incidens in umbram terræ, cum est e regione solis, interpositu interjectuque terræ repente deficit.

CAPUT XXVII.

DE LOCIS DEFINITIONIS, QUÆ ESSENTIAM REI APERIT.

UBI AGIT DE LOCIS DEFINITIONIS ARISTOTELES?

℞. DE Locis definitionis inveniendæ incipit agere Ariſtoteles in cap. 13. l. 2. quæ pars Topica demonſtrationis dici poteſt. Ac primum quidem docet, quomodo invenienda ſit definitio, quæ eſſentiam rei aperit; deinde qua ratione illa quoque inveniri poſſit, quæ aperit cauſſam.

Quomodo invenitur prima?

℞. Duplici via & ratione inveniri poteſt quid res ſit, colligendo, & dividendo.

Cedo mihi quomodo inveniatur colligendo.

℞. Modus hic appellatur *Inductio*. (†) Quoties igitur alicujus rei definitionem inveſtigare volumus, quæ res univerſalis ſit (neque enim definiri poſſunt niſi univerſalia) conſiderare oportet, quomodo conve-

† *L.* 2. *t.* 80.

veniant, & quomodo differant singula, quæ in illa continentur; donec inveniatur communis quædam ratio; quæ ratio inventa cum fuerit, habebitur definitio. Quod si ratio hæc rebus singulis communis inveniri non poterit, argumento erit, eas genere diverso contineri, nec una definitione comprehendi posse. (3)

Fac ut explices exemplo aliquo.

℟. Exemplum ab Aristotele sumo. (†) Si mihi investiganda sit magnanimitatis definitio, quæro quinam dicantur viri magnanimi; cumque inveniam, magnanimos dici Achillem, Ajacem, & Alcibiadem, quia injurias ferre noluerunt; tum vero etiam Lysandrum, & Socratem, qui æquum animum in utraque fortuna servarunt; diligenter examino, num duo hæc, *non ferre injurias*, & *æquum servare animum in utraque fortuna*, ad unam aliquam communem rationem revocari possint. Si possunt, habeo definitionem unam & perfectam: si non possunt, statuere oportet, ge-

L 4

† L. 2. t. 81.

(3) Modum hunc inveniendæ definitionis non alienum esse a doctrina Platonis, contendit Patritius in Discuss. Peripat. t. 3. l. 4. p. 319. & quidem jure, ut colligitur ex Alcinoi Institut. ad doctr. Platon. c. 5.

geminam esse magnanimitatis rationem, ideoque definitiones duas postulare. (4)

Cedo nunc quomodo inveniatur definitio dividendo.

℞. Primum quidem videre oportet, res definienda cujus sit categoriæ: (†) deinde illius categoriæ genera per oppositas differentias dividenda sunt; donec ea differentia inveniatur, per quam constet rei definitæ natura: tum ex hac & genere proxime diviso conficitur oratio, quam definitionem dicimus. Ex. gr. definiendus sit *homo*. Statim apparet, hominem comprehendi in categoria substantiæ. A primo igitur substantiæ genere exorsus, dividendo progredior usque ad *animal*, quod ipsum dividens *in rationis particeps*, & *ra-*

† *L. 2. t. 72. 73. 74. & seq.*

(4) Aristoteles in lib. 4. Ethic. c. 3. scribit, magnanimi esse æquum animum in utraque fortuna servare; quod fecere Lysander, & Socrates: at de intolerantia injuriarum non meminit; quæ proinde alio revocanda videtur. Quamquam hæc ipsa ad magnanimitatem eo nomine traduci potest, quod qui magno est animo, & magna omnia spectat, non patitur se contemni. Non desunt qui putent, quidquid magnum & eximium est in virtutibus omnibus, ad magnanimitatem referri; ideoque ejus rationem esse multiplicem & ambiguam. Porro ex hujus loci doctrina apparet, quomodo conjugata concreta adhibeantur ad aperiendam naturam abstractorum: qua de re vide Part. 2. c. 4. de *qualitate*.

& *rationis expers*, facile cognosco me in hominis differentiam incidisse, quæ *ratio* est. Ex hac igitur & proximo genere *hominis* definitionem compono ita prorsus, *animal rationis particeps*. (5)

Nonne hic est modus quidam demonstrandæ essentiæ?

℞. Ita visum est Platonicis quibusdam, qui proinde demonstrandi vim divisioni tribuerunt. (†) Ajunt autem, hoc ferme pacto fieri syllogismum: Animal vel est rationis particeps, vel rationis expers; homo est animal; ergo vel rationis particeps, vel expers: non est autem expers, ergo particeps. At hic argumentandi modus peccat ea fallacia, quæ dicitur *petitio principii*, αἴτησις τοῦ ἐν ἀρχῇ. Sumit enim tamquam notum & concessum, *hominem non esse rationis expertem*, quod ipsum erat probandum. Divisio igitur fer-

† L. 1. t. 23. 24. 25.

(5) Vide modum hunc investigandæ definitionis apud Clementem Alexandrinum lib. 8. Stromat. pag. m. 779. Monet autem Aristoteles, utilem esse methodum hanc investigandæ definitionis, tum quia facit ut omnes rei definitæ partes sumamus, quæ sunt ἐν τῷ τί ἐστι, h. e. *essentiales*, ut scholæ vocant; tum quia facit, ut solas sumamus; tum demum quia facit, ut eas recte atque ordine collocemus.

servit definitioni, & valet ad investigandas partes essentiæ, non ad probandas. (6)

C A-

(6) Inde etiam colligi potest vitium syllogismi hujus, quod subjectum propositionis latius patet prædicato. Nam *rationis particeps*, & *rationis expers*, cum disjungantur per particulam *vel*, non possunt æquare *animal*. Hoc autem contra leges enunciandi est. Præterea cum *animal*, & *rationis particeps* sint partes definitionis, in hac argumentatione deest medium, quo partes istæ conjungantur. Ubi autem deest medium, non potest esse demonstratio. Totum id eo spectat, ut appareat definitionem esse ἀναπόδεικτον, hoc est *demonstratione carere*, quia ipsa debet esse demonstrationis medium. V. Cap. 2.4

CAPUT XXVIII.

DE LOCIS DEFINITIONIS, QUÆ CAUSSAM REI CONTINET.

QUOMODO INVENITUR DEFINITIO PER CAUSSAM?

℟. UT inveniatur definitio per cauſſam, invenienda eſt cauſſa ipſa: cauſſa porro ut inveniatur, per effectum inveſtiganda eſt. Effectu igitur per omnia excuſſo, ſi multiplex ejus appareat cauſſa, remotis ambiguis, communibus, & minus propriis, ea ſola cenſetur idonea, quæ id quod efficit, neceſſario efficit, & cum eo reciprocatur. (1)

Quid ſi effectus oriatur a duplici cauſſa?

℟. Si cauſſa duplex ſit, altera procul dubio erit remo-

(1) Verbi gr. Si quæſtio ſit de Eclipſi Lunæ, videndum eſt quid ſit id, unde oritur Eclipſis: cumque apparuerit, inter cauſſas omnes, quæ afferri ſolent, ſolam interpoſitionem terræ eſſe cauſſam neceſſariam & reciprocam, hanc ſumemus, & definitione comprehendemus. Id Ariſtoteles explicat alio exemplo in t. 90. ad cujus loci intellectum advertere oportet, cauſſam ita debere eſſe neceſſariam, ut eſt in cap. 4. lib. 1.

remota. Nam proxima & necessaria, per quam definitur ad demonstrandum, una est. (2)

Quid si multorum effectuum una reperiatur caussa?

℟. Interdum accidit, ut plurium effectuum una videatur esse caussa, ut cum a repercussione dicimus oriri tum echo, tum iridem, tum imaginem, quæ apparet in speculo. Sed caussa hujusmodi una est genere; ceterum specie multiplex est. Nam Echo fit per repercussionem aeris, iris per repercussionem radiorum solarium, imago in speculo per repercussionem specierum, qualescumque sint. Quærendo autem caussam, descendere debemus a genere ad speciem, a specie ad individua; ut ea demum detegatur, quæ effectui proxima est, propria, & reciproca. (3)

CA-

(2) Explicat exemplo Aristoteles in c. 89. Si quæratur, cur Nilus vertente mense (intellige Lunarem) fit concitatior, gemina afferri potest caussa; prima quia Luna deficit, & hæc quidem remota est; altera, quia postrema pars mensis pluviis abundat, atque hæc proxima est, ideoque ad rem præsentem idonea.

(3) Interdum a genere caussa propria & proxima ducitur. Ita non dicam, lucem oriri a Sole & ab igne, tamquam a caussis duabus; quia lux non oritur a Sole, quatenus Sol est, nec ab igne quatenus ignis est: sed dicam lucem oriri a corpore lucido, tamquam a caussa una; proindeque corpus lucidum in genere toto erit caussa vera & propria. Eadem ratione si de laude quæratur, quæ ex variis virtutum officiis manat, non virtutes singulæ afferendæ sunt, tamquam caussæ multæ unius effectus, h. e. laudis, sed afferri debet generalis virtutis habitus, tamquam caussa una.

CAPUT XXIX.

DE IIS, QUÆ DEFINITIONEM CAPIUNT.

CUR DIXISTI PAULLO ANTE SOLA UNIVERSALIA DEFINIRI?

℟. QUia ficuti res fingulares non capiunt demonftrationem (†) ita neque definitionem. (1) Uno verbo eorum eft definitio, quorum eft fcientia; fcientiam autem non effe nifi rerum univerfalium, oftendimus in cap. 19. hujus Partis, & in Par. 1. cap. 1.

Poffuntne Univerfalia omnia definiri?

℟. Ea fola definiri poffunt, quæ certo genere & certa differentia conftant; aut cauffas habent notas atque exploratas, per quas aperiantur. (2)

Naturæ fimplices poffuntne definiri?

℟. Animadverterunt juniores Dialectici, naturas fim-

† *L. 1. r. 64.*

(1) Cum quis res fingulares, earumque naturam oratione aperit, non definitione, fed defcriptione uti dicitur.

(2) Definitio dici poteft refolutio alicujus rei in partes, ex quibus conftat: ut cum dico, hominem effe *animal rationale*, refolvo hominem in duas partes, ex quibus ejus natura componitur. Quæ igitur partibus carent, cujufmodi eft Deus, definiri non poffunt.

plices definiri non posse; quia quod partes non habet, non potest per partes explicari, idest per genus & differentiam. Hujusmodi sunt apud illos motus, dolor, voluptas, lux, color, & similia, quæ sensibus quidem percipi possunt, at explicari per definitionem non possunt. Aristoteles tamen in his ipsis aliquid invenit, quod partium loco est, & Scholasticam definitionem capit. Itaque ab eo definitur motus, *actus entis in potentia prout est in potentia*. Nam revera quod movetur, in *actu* est, sed in *actu* porro pergente, ideoque cum *potentia* quadam conjuncto. Extra scholam, ubi quid sit *actus* & *potentia* non plane constat, hæc definitio minus videtur idonea. (3)

CA-

(3) Plutarchus de Placit. Philosoph. l. 1. c. 23. scribit, motum ab Aristotele duobus verbis definiri, *ἐντελεχείαν κινητοῦ*, *actum perpetem rei mobilis*. Ceterum ideas simplices definiri non posse, magna contentione probat Lokius l. 3. de hum. intell. c. 4. & eum sequutus Clericus in Logicæ part. 1. cap. 2. §. 11. & seq. Uterque autem loquitur de definitione plena & perfecta. Nam imperfecta cadit in simplicia quælibet; quatenus caussas habent & effecta, antecedentia & consequentia, adjuncta & conjuncta, attributionesque alias, per quas describi possunt, & ab aliis rebus separari: modo cum eo disputemus, qui integris sensibus præditus sit.

CAPUT XXX.

DE QUÆSTIONIBUS.

QUID EST QUÆSTIO?

℞. Quæſtio, ut definitur a Cicerone in Acad. 4. c. 8. *eſt appetitio cognitionis, ejus finis inventio*. Quæſtio igitur omnis refertur ad ſcientiam comparandam ejus rei, de qua quæritur. (1)

Quotuplex eſt?

℞. Quatuor ſunt quæſtionum genera, *an ſit*, *quid ſit*, *quale ſit*, *cur ſit*. Duæ priores ſimplices ſunt, quæ ad rei eſſentiam & naturam pertinent; duæ poſteriores ſunt compoſitæ, quæ modos affectioneſque complectuntur. Per ſimplices quæro ex. gr. *an ſit*, & *quid ſit homo*: per compoſitas *an homini inſit ridendi facultas*,

(1) Quæſtio definitur a Boethio *dubitabilis propoſitio*; ab Agricola dicitur *cum interrogatione elata oratio*. Porro illud ipſum, puod argumentando concluditur, & *concluſio* vocatur; *quæſtionis* nomine cenſetur, antequam concludatur.

tas, & *cur insit*. Itaque illæ exprimuntur per pauca, istæ per plura. (†) (2)

Quomodo solvuntur?

℟. Singulæ solvuntur per medium, ideſt per cauſſam. (†) Cauſſa autem vel differt a re, cujus eſt cauſſa, vel non differt; ideſt vel eſt cauſa ſubſtantiæ, vel affectionis. Nam ſubſtantia eſt per ſe; affectio eſt per ſubſtantiam ipſam: verbi gratia, ratio, per quam eſt homo, non differt ab homine; ratio per quam homo ridet & admiratur, ab ipſa ridendi & admirandi facultate differt. (††) (3)

Quodnam eſt medium ſimplicium?

℟. Quæſtiones ſimplices ſolvuntur per definitionem rei. Nam cum dico ex. gr. *homo eſt animal rationale*, oſten-

† *L*. 2. *t*. 1. & 2.
† *L*. 2. *t*. 4. & 5.
†† *L*. 2. *t*. 37. & 42.

(2) Quatuor eſſe quæſtiones probat Ariſtoteles, quia totidem ſunt res, quæ ſciri de re aliqua poſſunt: ſiquidem vel ſciri poteſt rei *exiſtentia*, quæ pertinet ad quæſtionem *an ſit*; vel *eſſentia*, quæ pertinet ad quæſtionem *quid ſit*; vel *affectio*, quæ pertinet ad quæſtionem *quale ſit*: vel *cauſa*, quæ pertinet ad quæſtionem *cur ſit*. Rhetores quæſtiones tres faciunt; *an ſit*, quæ dicitur conjecturæ; *quid ſit*, quæ dicitur finitionis; *quale ſit*, quæ dicitur qualitatis. *Cur ſit* non quærunt, quia de cauſſis rerum non laborant.

(3) Id eo ſpectat, ut ſciamus ſubſtantiam demonſtrari non poſſe, quia eſt per ſe; affectiones demonſtrari poſſe, quia ſunt per aliud. V. cap. 24.

ostendo per partem hominis communem & propriam, *quid sit*: eademque opera ostendo *an sit*; quia quod non est, nec partem communem, nec propriam habet. (4)

Quodnam est medium compositarum?

℞. Medium quæstionum compositarum modo definitio rei est, modo definitio ipsius affectionis demonstrandæ, ut est a nobis explicatum in cap. 24. de materia demonstr., & in cap. 25. de Caussis. (5)

Unum idemque medium potestne solvere quæstiones omnes?

℞. Cum affectio quoque habeat essentiam suam, si consideretur ut est, non ut inest, capere potest duas quæstiones simplices, *an sit*, & *quid sit*; ut cum quæro *an sit* Eclipsis, & *quid sit*. Hinc fit, ut cum Eclipsis demonstratur per definitionem plenam, quæ rei essentiam & caussam continet, omnes quæstiones sol-

(4) Cum dicimus *an sit*, modo quodam metaphysico loquimur, non physico; proindeque cum definimus, non necesse est id actu esse, quod definimus, modo esse possit.

(5) Definitionis est patefacere, *quid res sit*. Regit enim primam mentis cognitionem, quæ perceptio dicitur. Attamen nihil repugnat, quin adhibeatur tamquam medium demonstrationis, ideoque per demonstrationem ipsam solvat quæstionem compositam *cur sit*.

vat, oſtendens *an ſit* Eclipſis, *quid ſit*, *qualis ſit*, *cur ſit*. (†) (6)

PARS

(6) Hactenus quæſtiones Logicas numeravimus, & quidem ex diſciplina Peripatetica. Ceterum univerſe quæſtiones dividi poſſunt vel pro rerum, de quibus quæritur, differentia; qua ratione alia quæſtio *Analytica* dici poteſt, quæ verſatur in rebus neceſſariis; alia *Dialectica*, quæ verſatur in probabilibus: vel pro vario quærendi modo; qua ratione alia quæſtio *ſimplex* eſt, quæ unum de uno quærit; alia *compoſita*, quæ de uno quærit plura: vel pro artium, ad quas pertinent, diſcrimine; qua ratione quæſtiones aliæ ſunt *cognitionis*, ductæ ex Phyſica & Metaphyſica; aliæ *actionis* ex Ethica & Politica; aliæ *mediæ* ex iis artibus, quæ ad orationem formandam pertinent, Grammatica, Rhetorica, Dialectica. Etiam Auctor artis cogitandi ſuam quamdam quæſtionum diviſionem affert ex Carteſio part. 4. c. 2.

† *L*. 2. *r*. 6.

PARS IV.

DE TOPICIS.

TOpica Ariſtoteles fuſe explicuit libris octo : ego paucis pagellis complexus ſum. Attamen opera tam exigua, ni me amor rerum mearum fallit, partem potiſſimam & pulcherrimam doctrinæ hujus in ea luce collocavi, quam jamdiu deſiderabat. Si plura dare voluiſſem, ad exilia veniendum erat, & noſtris adoleſcentibus minus commoda. Proxime ſequuntur Elenchi Sophiſtici; qui, ſi verum quærimus, ne ſeparandi quidem ſunt, ſed unum idemque opus efficiunt. Societas & conjunctio hæc apparet ex poſtremis Elenchorum verbis, quibus Ariſtoteles declarat, ſe omnia perfeciſſe, quæ initio Topicorum propoſuerat; totamque hanc doctrinam uno epilogo concludit.

C A P U T I.

DE NOMINE, ET MATERIA TOPICORUM.

TOPICA UNDE DICUNTUR?

℞. Topica dicuntur a græca voce τόπος, ideſt *locus*. Eſt autem locus communis quædam nota, cujus admonitu, quid in quaque re probabile ſit, inveniri poteſt ad problemata Dialectica conſtituenda, & ſolvenda. (1)

Quænam eſt Topicorum materia?

℞. Triplex: Problemata, de quibus diſputatur; Propoſitiones, ex quibus diſputatur; Loci tum Problematum, tum Propoſitionum.

Quinam eſt Topicorum finis?

℞. Diſputatio recta & idonea de rebus omnibus in partem utramque. (2)

Diſpu-

(1) Cicero in Topic. c. 1. *Ut earum rerum, quæ abſcondita ſunt, demonſtrato & notato loco, facilis eſt inventio; ſic cum perveſtigare argumentum aliquod volumus, locos noſſe debemus.*

(2) Hujus diſputationis utilitates recenſet Ariſtoteles in l. 1. Top. c. 2. & Cic. in Tuſcul. 2. c. 3.

Disputatio hæc quibus fit instrumentis?

℟. Instrumenta, quibus Dialecticus utitur in disputando, duo sunt, Inductio, & Syllogismus. Atque Inductio quidem facilior est, & ad vulgi sensum accommodatior; Syllogismus majorem vim habet, & doctorum virorum disputationibus magis convenit. (3)

(3) Discrimen hoc affert Aristoteles in l. 1. Top. cap. 12. Ratio in promtu est, quia inductio progreditur ex singularibus, quæ sensibus proxima sunt; syllogismus ex universalibus, quæ sunt a sensibus remota. Ramus in Animadvers. Aristotel. l. 11. p. m. 17. contendit unam esse argumentandi rationem, syllogismum; inductionem autem non differre a syllogismo, sed esse syllogismum quemdam ex partibus.

CAPUT II.

DE SYLLOGISMO DIALECTICO.

QUINAM EST SYLLOGISMUS DIALECTICUS?

℟. Syllogismus Dialecticus (qui uno nomine Epichirema vocatur) est ille, qui fit ex probabilibus , & parit opinionem ; quemadmodum demonstrativus fit ex necessariis, & parit scientiam.

Quomodo igitur differt Epichirema a demonstratione ?

℟. Demonstratio est probatio perfectissima per caussam rei propriam & necessariam ; Epichirema est probatio quædam per signa & effecta. Itaque illa ad Analyticum , hoc ad Dialecticum pertinet , ut docet Aristoteles Topic. l. 8. c. 11. (1)

Con-

(1) Epichirema Græca vox est, quæ *aggressionem* significat ἀπὸ τοῦ ἐπιχειρεῖν. Dialecticus enim, qui epichiremate utitur, rem non pervincit, sed quodammodo aggrediendo tentat. Et quia hoc genus argumentandi pertinet etiam ad Oratores, hinc Rhetoricæ artis Magistri nomen ipsum sibi sumunt. Vide Auctorem ad Herenn. l. 2. cap. 2. Clemens Alexandrinus lib. 8. Strom. mavult Epichirema esse opus Rhetoricæ artis, Agonisma Dialecticæ.

Conclusio ex probabili estne firma?

℞. Firmissima est ad disputandum, si concedatur propositio & assumtio ab adversario. Itaque veteres Dialectici singulas enunciationes prius interrogabant; deinde vero ex concessis syllogismum conficiebant. (2)

Quid est probabile?

℞. Probabile (ἔνδοξον) definitur ab Aristotele lib. 1. Topic. c. 1. *quod probatur omnibus, vel pluribus, vel sapientibus; hisque vel omnibus, vel plurimis, vel maxime notis & illustribus*. Itaque tota ratio probabilitatis pendet ab judiciis hominum, quemadmodum veritas pendet a natura rerum. (3) Est porro *probabile omnibus*, v. g. parentes colendos esse; est *probabile pluribus*,

(2) Discrimen inter modum concludendi ex concessis, & ex demonstratis explicat Clemens Alexandr. l. 8. Strom. p. m. 771. Καὶ τὸ μὲν περαίνειν ἐξ ὁμολογουμένων συλλογίζεσθαι ἐστίν. τὸ δέγε ἐξ ἀληθῶν τι περαίνειν ἀποδεικνύειν ἐστί. *Et quidem concludere ex concessis est ratiocinari, concludere autem ex veris est demonstrare.*

(3) Hoc probabilitatis genus princeps est. Tria insuper recenset in cap. 10. l. 1. Topic. quæ hinc oriuntur. Nam primo probabile est, quod est probabili simile: ut si una est contrariorum scientia, probabile est unum esse contrariorum sensum. Deinde probabile est, quod est probabili contrarium: ut si de amicis est benemerendum, probabile est, de inimicis esse male merendum. Postremo probabile est in arte qualibet, quod a peritis ejus artis asseritur, quia credendum est cuique in arte sua.

mundum non esse nisi unum; est *probabile sapientibus*, terram moveri. Rursus est *probabile sapientibus omnibus*, sine virtute beatum esse neminem; est *probabile plurimis*, solam virtutem sufficere ad beatitudinem; est *probabile maxime notis & illustribus*, quidquid placet Aristoteli, aut Platoni, aut aliis, quorum sapientia maxime cognita & perspecta est. (4)

Quomodo definitur probabile a Cicerone?

R. *Probabile est* (inquit Cicero lib. 1. de Invent. c. 29.) *quod fere fieri solet*; *aut quod in opinione positum est*; *aut quod habet ad hæc quamdam similitudinem; sive id falsum sit, sive verum*. Itaque probabile neque falsum est, neque verum; sed ita in alteram partem inclinat, ut tamen alteri non plane repugnet. Tria sunt ejus genera. Nam primo probabile est, *quod fere fieri solet*: qua ratione dicimus filium a matre diligi; quia ita plerumque fit. (5) Deinde probabile est, *quod in communi opinione positum est*; ut Philosophos esse incredulos; quia ita vulgo fertur. Denique probabile dicitur, *quod istiusmodi probabilibus simile est*; ex. grat. si filius

a ma-

(4) Videndum tamen est, ne quod probatur sapientibus, repugnet communi opinioni, ut monet Aristoteles Topic. 1. cap. 10. Huc pertinet illud Ciceronis lib. 1. Offic. cap. 41. *Nec quemquam hoc errore duci oportet, ut si quid Socrates, aut Aristippus contra morem consuetudinemque civilem fecerint, locutive sint, idem sibi arbitretur licere.*

(5) Id videtur appellari posse *verisimile*, quia valde accedit ad verum, & fidem facit ex ipsa rei natura.

a matre diligi solet, probabile est, alumnum diligi a nutrice; si Philosophi parum credunt, probabile est, vulgus credere plurimum. (6)

CA-

(6) Tertium hoc probabilium genus dividitur a Cicerone in tria capita: quia similitudo spectatur vel in *contrariis*, vel in *paribus*, vel in *relatis*. En tibi ipsa ejus verba in l. 1. de Inven. cap. 30. *Similitudo in contrariis, & paribus, & in iis rebus, quæ sub eandem rationem cadunt, maxime spectatur. In contrariis hoc modo: nam si iis, qui imprudentes læserunt, ignosci convenit, iis, qui necessario profuerunt, haberi gratiam non oportet.* Ex pari, sic: Nam ut locus sine portu, navibus esse non potest tutus: sic animus sine fide, stabilis amicis non potest esse. In iis rebus, quæ sub eandem rationem caduut, hoc modo probabile consideratur: Nam si Rhodiis turpe non est portorium locare, ne Hermacreonti quidem turpe est conducere.

CAPUT III.

DE PROBLEMATE.

QUID EST PROBLEMA?

℟. Est quæstio Dialectica, quæ a veteribus Peripateticis efferebatur interrogando. Duabus partibus constat vel expressis, vel tacitis. Ex. grat. *Voluptas estne expetenda, an non?* (1)

Quomodo dividitur Problema?

℟. Tres affert Aristoteles problematis divisiones in lib. 1. Topic. c. 11. Prima est, problema vel ipsum propter se cognoscitur, vel propter aliud. Posterius hoc problematis genus Logicum est, quia Logica instrumenti rationem habet. Prius dividitur bipartito: alia enim problemata pertinent ad agendum, hoc est ad fugam mali, & prosecutionem boni; alia pertinent ad contemplandum. Illa Ethica dicuntur, hæc Physica.

Se-

(1) Dicitur a græco προβάλλειν, *projicere*, quod Dialecticus projiceret in medium quæstionem bipartitam, sumturus utram partem sibi dedisset adversarius.

Secunda divisio: Aut nulla est de problemate hominum opinio; (2) aut in eo dissentit vulgus a sapientibus; aut sapientes ipsi inter se diffident; aut vulgus secum.

Tertia divisio: Alia sunt problemata vere ac proprie Dialectica, quia rationes probabiles habent in partem utramque: alia sunt problemata, quæ re vera Apodictica sunt, & capiunt demonstrationem; sed tamen Dialectico more pertractantur, ad quamdam animi præparationem. (3)

Qua in re problema versatur?

℞. Problema Dialecticum nullis finibus coercetur: attamen non debet esse exlex. Itaque illi conditiones quasdam præscribit Aristoteles. Prima est, ne sit improbum & pœna dignum; ut si quis quærat, *num Deus sit colendus*. Secunda, ne de iis rebus instituatur, quæ sunt sensibus manifestæ, v. gr. *utrum nix sit alba*. Tertia, ne de iis sit, quæ vel nimis facilia videantur, vel nimis difficilia: nam priora nullam dubitationem afferunt, posteriora nimiam.

CA-

(2) Velut si quæratur, utrum in Luna sint animalia; utrum Stellæ sint pares, an impares; & similia, quæ ignota potius, quam dubia dici possunt.

(3) Est etiam quædam problematis species, quam *thesim* vocat. Hoc nomine significatur sententia, quæ omnium hominum opinioni adversatur; quamvis levi aliqua ratione nitatur, aut etiam alicujus Philosophi auctoritate: cujusmodi erat thesis Zenonis, *nihil moveri*. Attamen aliquando *thesis* late sumitur pro quovis problemate.

CAPUT IV.

DE PROPOSITIONE.

QUID EST PROPOSITIO?

℞. Alterum materiæ genus, in quo Topica Aristotelica versantur, est Propositio. Est autem propositio generalis sententia per quam breviter locus is exponitur, ex quo omnis vis emanat ratiocinationis ad problema solvendum. Hæc ipsa efferebatur a veteribus Dialecticis per interrogationem, & constabat parte una: ex. gr. *nonne quod delectat, est expetendum*? Apud nos primam Syllogismi partem constituit, quam *majorem* Scholastici dicunt, & caret interrogatione pro modo disputandi nostro. (1)

Quinam est propositionis usus?

℞. Inventa propositione ad problema solvendum ido-

(1) A Cornificio dicitur *expositio* in lib. 2. ad Herenni. c. 20. A Quinctiliano modo *intentum*, modo *intentio*, habita ratione græci vocabuli πρότασις, quod est a προτείνειν, *intendere*, quia intenditur ad problema. Itaque Aristoteles scribit, propositiones & problemata esse paria numero, quod sibi invicem respondeant. Posito enim problemate, ponitur propositio, quæ illud solvat. Et si quod problema propositione caret sibi respondente, problema dici nequit, sed dicitur thesis per se nota, vel inexplicabilis.

idonea, facile eſt addere ſumtionem, & ſyllogiſmum conficere: ideoque præſtantiſſimus quiſque diſputator propoſitionum copia abundare debet.

Unde ſumitur propoſitionum copia?

℟. Ex communi ſermone, ex diſputationibus, ex libris doctorum virorum. Hinc enim fiunt apparatus, quibus pro re nata ad propoſitiones formandas uti poſſumus.

Quomodo fit Apparatus?

℟. Quinque regulas faciendi apparatus tradit Ariſtoteles in libr. 1. Topic. capit. 14. Prima eſt, ut diverſa rerum capita ſeparatim notentur, v. gr. de *Bono*, de *Natura*, de *Arte*. Secunda, ut unumquodque definiendo explicetur, in partes tribuatur, & affectionibus ſuis ornetur. Tertia, ut adſcribantur ſingulis ſententiæ illuſtrium virorum. (2) Quarta, ut diſtinguantur tria ſumma genera, Logicum, Ethicum, Phyſicum. Quinta, ut incipiamus a communibus & late fuſis, ordine deſcendentes ad ſingularia & anguſta. (3)

Quæ-

(2) Ex. gr. ad caput de *Bono* notandum eſt, dixiſſe Pythagoram, *Bonum eſſe individuum*; dixiſſe Ariſtotelem, *Bonum eſſe, quod omnia appetunt*; dixiſſe Epicurum, *Bonum eſſe quod delectat*.

(3) Ex. gr. notanda ſunt *Oppoſita*. Sub his collocari debent *contraria*, *contradicentia*, *privantia*, *relata*. Porro ſub contrariis collocatur *Bonum*, & *malum*; ſub contradicentibus *Affirmatio*, & *Negatio*; ſub privantibus *Lux*, & *Tenebræ*; ub relatis *Emptio*, & *Venditio*, &c.

Quænam sunt instrumenta parandæ propositionis?

℟. Tria recensentur ab Aristotele, distinctio *ambiguitatis*, declaratio *differentiæ*, inventio *similitudinis*.

Explica mihi primum, ejusque commoda.

℟. Primum parandæ propositionis instrumentum est distinctio *ambiguitatis*. Hoc enim valet ad perspicue cognoscendum, quid sit id, de quo differitur, ut differamus de rebus, non de vocabulis; tum facit, ut facile dissolvamus adversariorum argumenta ex ambiguo ducta; denique ut adversarios ipsos ambiguitatibus implicemus. Quamquam tertium hoc magis Sophistæ convenit, quam Dialectico. Porro ambiguorum distinctio sumi potest ex oppositis, ex conjugatis, ex generibus, ex categoriis, ex definitionibus, ex comparatis. Ex. gr. illud est ambiguum & multiplex, cujus oppositum multiplicis naturæ est; cujus conjugata sunt ambigua; quod refertur ad varia genera proxima; quod pertinet ad diversas categorias; cujus definitio multiplex est; cujus membra inter se comparari non possunt. (4)

Ex-

(4) Exemplum hujus postremi articuli esse potest *acutum*, quod ambigue dicitur de *sapore*, & *voce*. Quamvis enim & *sapor acutus* dicatur, & *vox acuta*; attamen *vox* & *sapor* nullo modo inter se comparantur. Neque enim sapor dici potest acutior voce, aut vox sapore. Exempla reliquorum faciliora sunt, & peti possunt ab ipso Aristot. l. 1, c. 15.

Explica secundum.

℟. Secundum propositionis parandæ instrumentum est investigatio *differentiæ*, qua fit, ut cognoscamus naturas rerum, quæ per differentias constituuntur; & problemata solvamus de eodem ac diverso (5). Porro ut differentiæ cognoscantur, spectanda genera sunt: & primum quidem cognosci debent differentiæ eorum, quæ sunt sub eodem genere, ut fortitudo, & justitia; deinde eorum, quæ cum generibus diversis contineantur, tamen aliquo modo similia sunt, ut sensus, & scientia. (6)

Cedo mihi tertium.

℟. Tertium instrumentum est explicatio *similitudinis*, quæ plurimum confert primo quidem ad inductiones Dialecticas, per quas ex pluribus similibus simile concludimus: deinde ad syllogismos hypotheticos; quia v. gr. cum firmatum est, eumdem esse contrariorum sensum; ex hypothesi efficio, eamdem esse contrariorum scientiam, ob similitudinem, quæ intercedit inter utrumque: denique ad inveniendas definitiones; nam quæ in aliquo genere similia esse deprehenduntur, unam definitionem capiunt; quæ ad varia genera pertinent, pluribus definitionibus sunt expli-

(5) Hoc est, ut probemus, alia esse eadem, alia esse diversa; quod apparet ex differentiis, quæ generibus additæ constituunt species.

(6) Juvat etiam cognoscere differentias quaslibet, ex quibus sumi possunt propositiones minus firmæ.

plicanda. Monet autem Ariſtoteles, ut ſimilia quærantur non modo in eodem genere, ſed etiam in diverſis & valde diſtantibus; idque tum per particulam *ad*, ut cum dico, ita ſe habere ſcientiam ad ea, quæ ſciuntur, ut ſe habet ſenſus ad ea, quæ ſentiuntur; tum per particulam *in*, ut cum dico, ita eſſe mentem in anima, ut eſt viſus in oculo.

CA-

CAPUT V.

DE LOCIS PROBLEMATIS, ET PROPOSITIONIS.

QUINAM SUNT LOCI PROBLEMATIS?

℞. AD locos ventum eſt ; quod ordine tertium facimus, ſed natura princeps eſt Topicorum argumentum. Loci igitur Problematis ſumuntur ab ejus prædicato. Prædicatum autem ſpectari poteſt, vel ut prima notio, vel ut ſecunda. Ut prima notio, dividitur per decem Categorias, ut aliud ſit Problema ſubſtantiæ, aliud quantitatis, aliud qualitatis, &c. Sed hac ratione non pertinet ad Dialecticum. Ut notio ſecunda, dividitur in *genus*, *definitionem*, *proprium*, & *accidens*: atque hi quidem ſunt principes loci Dialectici, qui recenſentur ab Ariſtotele in l. 1. Topic. c. 4. Nam quidquid alicui rei tribuitur, vel eſt aliquid communius, & dicitur *genus*; vel eſt aliquid ex æquo reſpondens, & dicitur *definitio*; vel eſt affectio neceſſaria, & dicitur *proprium*; vel eſt affectio communis, & dicitur *accidens*. Hinc problemata Dialectica quatuor, *generis*, *definitionis*, *proprii*, *accidentis*. (1)

N *Quod-*

(1) Quoties igitur quæro *quid* ſit aliquid, *quale*, *quantum*, &c. problema phyſicum eſt. Alii ajunt, decem Categorias conſtituere ſubjectum problematis; a *genere* autem, *definitione*, *proprio*, & *accidente* ſumi prædicatum.

Quodnam est Problema Definitionis?

℟. Problema *Definitionis*, ut etiam aliorum locorum, vel expressum est, vel tacitum: expressum est si quæram ex. gr. *utrum habitus rationi consentaneus sit virtutis definitio, necne*: tacitum est, si ita quæram, *utrum virtus sit habitus rationi consentaneus, necne*. Ad problema definitionis revocat Aristoteles quæstionem, *utrum sit idem, an diversum*. Nam hoc nihil est aliud, quam quærere, *utrum eadem definitione comprehendatur, an diversa*.

Quodnam est problema Generis?

℟. Problema *Generis* est, cum quæro, utrum prædicatum conveniat subjecto tamquam commune aliquid ad essentiam & naturam pertinens. Illa quoque ad problema Generis referuntur, *quo in Genere sit aliquid*, & utrum *duo quæpiam sint in eodem, an diverso genere*.

Quænam sunt problemata Proprii, & Accidentis?

℟. *Proprii* problema est, cum quæritur, utrum prædicatum conveniat subjecto tamquam propria affectio; *Accidentis*, cum quæritur, utrum conveniat tamquam affectio communis. Ad Accidentis problema refert Aristoteles comparationem quamlibet, *utrum ex duobus sit utilius, utrum sit jucundius, utrum honestius*

Cur

Cur non memorat Aristoteles problema speciei?

℞. Speciem non memorat, quia species est id, de quo quæritur, ideoque subjectum quæstionis constituit: problemata autem sumuntur & nominantur a prædicato. (2)

Cur non memorat problema differentiæ?

℞. Quia differentia, si generis est, refertur ad genus; sin autem speciei est, vel est pars ipsius essentiæ, qua ratione ad *definitionem* pertinet; vel est congeries quædam affectionum, quæ simul conjunctæ proprium aliquid efficiunt; ideoque problema *proprii* constituit.

Quinam sunt loci Propositionis?

℞. Cum omnis Propositio referatur ad problema solvendum, idem est quærere locos propositionum, atque argumentorum ad solvendum problema. Porro autem iisdem locis problema solvitur, quibus

N 2 con-

(2) Si quæras utrum species aliqua subjiciatur generi, vel cui generi subjiciatur, v. gr. utrum *homo sit species animalis*; quæstio generis est. Incidit enim in illam, utrum *animal sit genus hominis*.

constituitur, *genere*, *definitione*, *proprio*, *accidente*. (3)

CA-

(3) Hactenus fideliter ex primo Aristotelis libro. In iis, quæ sequentur, aliquanto liberius versati sumus, ut Aristotelicam doctrinam per reliquos libros fusam, in pauca cogeremus.

CAPUT VI.

DE LOCO GENERIS.

Quid Generis nomine intelligitur?

℞. HIc Generis nomine intelligitur quidquid totius rationem habet; cui respondet quidquid habet rationem partis. Et quia totum vel est aliquid Logicum, ut diximus in Rudimentis Par. 1. cap. 6. quod partes habet sibi subjectas; vel Physicum, quod partes habet, ex quibus re ipsa componitur; ex utroque argumenta sumuntur, tamquam a loco Generis. Attamen proprie Genus dicitur totum Logicum, cui respondent species & individua tamquam partes. Et in hoc quidem species non differt ab individuo, sed utrumque significat aliquid Generi subjectum, veluti partem ejus. Quod si a specie tamquam a superiori argumentum ducatur, tum species induit rationem Generis, & argumentum *a Genere* dicitur. (1)

Quomodo sumuntur argumenta ex toto Logico?

℞. Valet hic locus, qui proprie dicitur *a genere*, ad refellendum; regiturque hoc axiomate: *Sublato genere, tollitur quidquid generi subjicitur*. Verbigr. *Si non*

(1) Hinc apparet, cur Aristoteles non posuerit locum *Speciei*: qua de re tam multa divinant ejus Interpretes.

est virtus, neque prudentia est, neque justitia, neque temperantia, neque fortitudo. In confirmando non valet, nisi quatenus posito genere, ponitur aliquid ex iis, quæ genere continentur: ut si dicam, *Virtus est; ergo vel prudentia, vel justitia, vel temperantia, vel fortitudo.* Nulla tamen ex his per se sola concludi potest. Quod si non a genere ipso, sed ab iis, quæ genus necessario consequuntur, argumenta ducere velimus; omnino valet disputatio, tum ajendo, tum negando. Ex. gr. *Virtus est laudanda; ergo tum prudentia, tum justitia, tum temperantia, tum fortitudo laudari debent: Virtus reprehendi non potest; ergo nec prudentia, nec justitia, nec temperantia, nec fortitudo. Laudari* enim, & *non reprehendi* sunt consequentia quædam virtutis.

Ex partibus Logicis quomodo disputatur?

R. Si ex formis ad genus progrediamur, argumentatio in confirmando valet, in refellendo non item. Nam *posita parte aliqua generis, ponitur genus; sublata, non tollitur.* Ita si dicam, *justitia est, ergo virtus est*, recte disputo: non tamen recte, si dicam, *non est justitia, ergo virtus non est*; siquidem potest esse temperantia, aut alia quædam virtutis forma. (2)

Quid si ab una generis parte ad aliam progredi velimus?

℞. *Posito genere, & exclusis partibus reliquis, una recte*

(2) Præclarum ducit ex hoc loco argumentum Cicero, ut probet, posito *bello*, non poni *tumultum*; sed tamen posito *tumultu*, poni *bellum*: quia hoc illius genus est. Ita enim ait Philipp. 8. cap. 1. *Belli nomen ponendum in sententia quidam non putabant: tumultum appellare malebant, ignari non modo rerum, sed etiam verborum. Potest enim esse bellum sine tumultu, tumultus esse sine bello non potest.*

Ste concluditur: ut, si virtus est, nec tamen aut prudentia, aut justitia, aut temperantia dici potest, recte concluditur, esse fortitudinem. (3)

Quid si partes generis tollantur omnes?

℟. Argumentatio valet ad refellendum. Nam *sublatis partibus omnibus, genus corruit*. Ita si Roscius Amerinus, ut Cicero contendit, neque per se, neque per alios patrem occidere potuit, sequitur omnino non occidisse. (4)

Quomodo sumuntur argumenta ex toto Physico?

℟. *Posito toto Physico, ponuntur partes omnes:* ut si est homo, constat mente, & corpore. At *sublato toto, non statim tolluntur partes*. Nam pereunte homine, pars ejus potissima non perit. Id vero locum habet non modo in totis naturalibus, sed etiam in artefactis. Itaque posita domo, ponitur fundamentum, paries, & tectum: at ea eversa, non necesse est, everti partes omnes. (5)

 Quo-

(3) Ad hunc locum pertinet illud Virgilii 4. Æneid. vers. 534. ubi Dido, exclusis omnibus doloris sui remediis præter mortem, demum concludit:

Quin morere, ut merita es, ferroque averte dolorem.

(4) Videndum tamen, ne pars aliqua omittatur, quod facile contingit. Nam siquis verbigr. contendat, mortem non esse malum, ut est apud Ciceronem Tuscul. 1. quod neque morituris malum sit, quia nondum est; neque mortuis, quia amplius non est; incidit in fallaciam partis omissæ: siquidem mors malum est morientibus.

(5) Id accidit, quia partes Physicæ in rei cujuslibet constitutione vel *primariæ* sunt, sine quibus nec esse res, nec nominari potest; vel sunt *secundariæ*, quæ ad eam absolvendam & perficiendam valent. Rursus aliæ sunt cognatæ, h. e. ejusdem generis & nominis, quæ Græca voce *homogeneæ* dici solent; aliæ generis & nominis diversi, quæ *heterogeneæ* vocantur. Utramque hanc differentiam qui non recte tenebit, in varias fallacias incidet.

Quomodo ſumuntur argumenta ex partibus Phyſicis?

℟. Locus hic argumenta ſuppeditat tum ad confirmandum, tum ad refellendum. Et in confirmando quidem duo ſunt modi. Primus eſt, cum *partibus omnibus numeratis*; *totum concluditur*: ut ſi plebs, ſi equites, ſi ſenatores gaudent de reditu Ciceronis in patriam, tota civitas gaudet. Secundus modus eſt, cum pars una, reliquis confutatis, concluditur: ut, *ſi homo eſt immortalis, vel eſt corpore, vel animo, vel utroque*; *non eſt autem neque corpore & animo ſimul, neque ſolo corpore*; *igitur animo eſt immortalis*. In refellendo pariter modi videntur eſſe duo. Primus eſt, cum *ſublatis partibus omnibus, tota res tollitur*: ut ſi dicam, neque fundamentum eſſe, neque parietes, neque tectum; ſequitur, non eſſe domum. Secundus eſt, cum *labefacta parte una, totum ipſum labefactatur*; ut ſi deeſt tectum, non eſt domus. Id non valet in partibus ſecundariis & minus neceſſariis. Neque enim, ruente ſcala, ruit domus; aut cadentibus foliis, perit arbor.

CAPUT VII.

DE LOCO DEFINITIONIS.

QUID INTELLIGITUR NOMINE DEFINITIONIS?

℞. HOc nomine intelligitur quælibet oratio, quæ rei naturam explicat, vel per proprias attributiones, vel per congeriem quamdam affectionum, quarum singulæ aliis quoque rebus communes sunt. (1)

Quomodo ex Definitione argumenta sumuntur?

℞. Cum in qualibet quæstione sit subjectum, & prædicatum, possumus argumentari per definitionem alte- ru-

(1) Quia ipsa quoque oratio definiri potest, ut cum quis definiendo declarat, quid sit *minuere majestatem*; docet Aristoteles in cap. 5. lib. 1. eum, qui definit, modo adhibere orationem pro nomine, modo orationem pro oratione. Cicero autem in Topic. c. 5. definitionem pertinere dicit tum ad ea, quæ *sunt*, tum ad ea, quæ *intelliguntur*. Ea porro sunt, quæ corpus habent, & tangi possunt, ut *hic liber*: ea intelliguntur, quæ cum careant corpore, animo cerni debent, ut *usucapio*. Ex utroque genere sumi potest argumentandi copia.

rutrius, vel utriusque, idque tum confirmando, tum refellendo. Nam hæc sunt axiomata ad hunc locum pertinentia: *Quidquid dicitur de definitione, & quidquid de illa negatur, idem dicitur & negatur de re definita. Quidquid dicitur & negatur de re definita, idem dicitur de definitione, idemque de illa negatur*. Exempli gr. si quæratur, num Dialectica sit ars, id probari potest tum per definitionem Dialecticæ, quæ dicitur *facultas veri disceptatrix & judex*; tum per definitionem Artis, quæ dicitur *recta ratio faciendi aliquid*; idemque per easdem definitiones poterit oppugnari. Quod si de ipsis definitionibus moveatur quæstio, ad res definitas confugiendum erit, & per eas disputandum. (2)

Ex definitione nominis possuntne argumenta duci?

℞. Si definitio nominis reciproca sit, parit argumenta tum ajentia, tum negantia. Sit exempli loco illud Plinii l. 18. cap. 3. *Locupletes dicebant loci, idest agri, plenos*. Hinc enim ita argumentari potes: *Locuples est; ergo loci plenus*. Et contra, *Locuples non est; ergo non loci plenus*. Si definitio reciproca non sit, argumenta negantia suppeditat; ajentia non item. Nam si dicas: *Piso*

(2) Huc revocanda sunt argumenta illa, quæ ex potissima definitionis parte, idest ex differentia & propria nota ducuntur: ut siquis dicat, hominem non debere pecudum voluptates sequi, quod *animal* quidem sit, sed *rationale*. Ita Cicero Paradox. 1. c. 4. *Tu, cum tibi sive Deus, sive mater (ut ita dicam) rerum omnium natura dederit animum, quo nihil est præstantius neque divinius, sic te ipse abjicies atque prosternes, ut nihil inter te, atque inter quadrupedem aliquem putes interesse?*

Piso non consulit patriæ, ergo non est consul, rectæ disputas; non tamen recte, si dicas: *Piso consulit patriæ, ergo est consul*. (3)

CA-

(3) Attamen oratores utuntur interdum istiusmodi argumentis ad confirmandum, cujusmodi est illud apud Ciceronem l. 2. de Orat. c. 39. *Si consul est, qui consulit patriæ, quid aliud facit Opimius?*

CAPUT VIII.

DE LOCO PROPRII.

QUID INTELLIGITUR NOMINE PROPRII?

℟. INtelligitur attributio, quæ rem quamlibet neceſſario conſequitur, & cum ea reciprocatur; cujuſmodi eſt *ridendi* & *admirandi facultas* in homine, quæ hominis propria eſt, ejuſque naturam neceſſario conſequitur; *latrandi facultas* in cane, quæ canis eſt propria, & ab eo numquam abeſt. Hinc argumenta ducuntur eo fere modo, quo ducuntur ex Definitione. Itaque locus eſt: *De quo dicitur, aut negatur Proprium, id quoque de illo dicitur, aut negatur, cujus eſt Proprium.* Idemque valet ex contrario. Ex. gr. ſi facultatem habet ridendi & admirandi, eſt homo; ſi eſt homo, ridendi & admirandi facultatem habet. Si hac facultate caret, non eſt homo; ſi non eſt homo, caret hac facultate. (1)

CA-

(1) Tria ſunt præterea genera proprii minus neceſſaria, quæ ſunt a nobis explicata in Par. 1. c. 5. Ex his quoque ſumi poſſunt propoſitiones; ſed declarandum eſt, quo in genere proprii verſentur.

CAPUT IX.

DE LOCO ACCIDENTIS.

QUINAM EST ACCIDENTIS LOCUS?

℟. Locus *Accidentis* latiſſime patet. Nam ex eo ſumuntur argumenta omnia, quæ neque *generis* ſunt, neque *definitionis*, neque *proprii*, ſed tamen rem quoquo modo probabilem faciunt. Imo ea ipſa, quæ accidunt *generi*, *proprio*, ac *definitioni*, argumenta pariunt ex loco *accidentis*. Propoſitiones loci hujus ſunt innumeræ, quarum longe plurimas recenſet Ariſtoteles in lib. 2. & 3. (1)

Quodnam judicium ferendum eſt de Topicis Rhetoricis?

℟. Topica Rhetorica latent in Topicis Dialecticis, & multa ſunt utrique arti communia. Loci Rhetorum proprii, quos recenſet Ariſtoteles in lib. Rhetor. 2. ſunt εἰκὸς, παράδειγμα, τεκμήριον, σημεῖον, *veriſimile*, *exemplum*, *ſi-*

(1) Quidam ad locum Accidentis referunt *Oppoſita*, *paria*, *ſimilia*, *conjugata*, *effecta*, *ſigna* &c. Sed hæ notæ quædam ſunt, quæ per omnes locos vagantur ad diſtinguendas propoſitiones a propoſitionibus, & argumenta ab argumentis. Rhetores præſertim locos appellant, deque iis multa præcipiunt.

signum necessarium, *signum commune*. Sunt autem loci isti communes omnibus generibus; sed singula genera proprios habent locos; Judiciale *justum & injustum*; *Deliberativum* *utile & inutile*; Exornativum *honestum & inhonestum*. (2)

PARS

(2) V. Ciceronem lib. 1. de Orat. c. 31. Porro hi sunt loci argumentorum insitorum. Nam quæ ἄτεχνα Greci vocant, hoc est *ab arte remota & assumta*, non debent inveniri ab Oratore. Antonius apud Cic. lib. 2. de Orat. c. 27. *Ad probandum duplex est Oratori subjecta materies; una rerum earum, quæ non excogitantur ab Oratore, sed tractantur, ut tabulæ, testimonia &c. altera est, quæ tota in disputatione, & argumentatione Oratoris collocata est. Ita in superiore genere de tractandis argumentis, in hoc autem etiam de inveniendis cogitandum est.*.

PARS V.

DE SOPHISTICIS.

CAPUT I.

DE NOMINE, ET NATURA ELENCHI SOPHISTICI.

QUID EST ELENCHUS?

℟. Est Syllogismus, qui arguit enunciatum aliquod, eique contrarium concludit. (1)

Quid est Elenchus Sophisticus?

℟. Est Syllogismus fallax, oppositus Dialectico, Græce παρεξέλεγχος: fitque vel ex iis, quæ probabilia videntur, sed non sunt; vel ex iis, quæ probabilia sunt, sed præter leges syllogisticas componuntur. Primo modo dicitur peccare materia, altero forma. Quamquam is, cujus forma deficit, & ad concludendum

(1) Ducitur a Græco ἐλέγχω, *arguo*. Itaque non dicitur uti Elenchis, nisi qui disputat adversus aliquem, & ratiocinando disputat, ut colligitur ex Aristotele lib. 2. Prior. cap. 20.

dum inepta eſt, proprie neque Syllogiſmus, neque Elenchus dici debet, ſed Paralogiſmus.

Cur dicitur Sophiſticus?

℞. Quia Sophiſtæ videri malebant ſapientes, quam eſſe, ut ſcribit Ariſtoteles cap. 1. hujus libri: ideoque per ea diſputabant, quibus fallerent. (2)

Differtne Elenchus Sophiſticus a Contentioſo?

℞. Differt fine & inſtituto, non re. Nam *Contentioſo* illi dicebantur uti, qui oſtentationis cauſſa diſputabant, & victoriæ gloriolam quærebant; *Sophiſtico* autem, qui ex diſputatione quæſtum aucupabantur. (3)

In quo differt ab Apatetico?

R. Syllogiſmus *Apateticus*, ſeu *Pſeudographus* (nam utroque modo vocatur ab Ariſtotele) fit ex falſis, ſed propriis ejus diſciplinæ, in qua diſputatur. Itaque oppo-

(2) Dicitur etiam *Sophiſma*: quamquam *Sophiſma* eſt quælibet cavillatio, quocumqne modo fiat. Nomina Græca ſunt, quia res ipſa apud Romanos non valde in uſu erat, ideoque nominibus Latinis carebat, ut ſcribit Seneca epiſt. 111.

(3) Hæc ſumſi ex Elenchis Ariſtotelis cap. 11. Attamen etiam oſtentatio Sophiſtam facit, Si Ciceroni credimus, qui ita ſcribit in Academ. 4. cap. 23. *Sophiſtæ appellantur ii, qui oſtentationis, aut quæſtus cauſſa philoſophantur.*

ponitur demonſtrationi. *Sophiſticus* fit ex communibus, & opponitur epichiremati.

Cur de Elenchis Sophiſticis agit Dialecticus?

℞. Ut viam & rationem ſibi comparet, qua poſſit Sophitis reſiſtere. Nam, ut ſcribit Quinctilianus lib. 12. Inſtit. c. 1. *Remedia melius adhibebit, cui nota, quæ nocent, fuerint.* (4)

O CA-

(4) Clemens Alexan. lib. 6. Strom. cap. 10. θριγκός ἐστι διαλεκτική, ὡς μὴ καταπατεῖσθαι πρὸς τῶν σοφιστῶν τὴν ἀλήθειαν. *Dialectica vallum eſt, ne veritas a Sophiſtis conculcetur.* Nam, ut ſcribit Cicero in Acad. 4. c. 15. *Fallacibus & captioſis interrogationibus circumſcripti atque decepti quidam, cum eas diſſolvere non poſſunt, deſciſcunt a veritate.* Primus autem omnium fuit Protagoras Abderites, qui conſulto adhibuit Sophiſticos elenchos, & per eos ad fallendum diſputavit; ut ſcribit Suidas, & Diogenes Laertius in ejus vita.

CAPUT II.

DE FALLACIIS VOCUM.

UNDE SUMUNTUR ELENCHI SOPHISTICI?

℟. Duo ſunt eorum ſumma genera ; alterum verſatur in voce, alterum in re. In voce ſex poſſunt eſſe fallaciæ, in re ſeptem.

Cedo mihi fallacias vocis.

℟. Tres pertinent ad vocem unam ac ſimplicem, *accentus*, *figura dictionis*, & *homonymia*: tres autem ad voces plures ſimul compoſitas, *amphibolia*, *compoſitio*, & *diviſio*.

Quænam eſt fallacia accentus?

℟. Accentus fallacia valet præſertim apud Græcos, quorum vocabula, variato accentu, aut ſpiritu, mirum in modum variantur. Apud Latinos fallacia hæc ex ſyllabarum quantitate ducitur. Hoc modo ludebat Nero (ut eſt apud Sueton. in ejus vita cap. 33.) cum ajebat, Claudium deſiiſſe inter homines mo-

morari. Nam *moror* prima ſyllaba correpta, ſignificat manere; producta, ſignificat inſanire. (1)

Quænam eſt fallacia figuræ dictionis?

℞. Cum quis ſimili poſitione deceptus, eaſdem vocabulis diverſis affectiones tribuit. Hinc Ariſtoteles ait, Sophiſtas interdum ſpectare ſolœciſmos. (2)

Quid eſt homonymia?

℞. Eſt ambiguitas orta vel ex neceſſitate, vel ex inſcitia, vel ex fraude ejus, qui uno verbo plura ſignificat. (3)

(1) Ad hanc fallaciam pertinet pronunciandi vitium, cum conjuncta ſeparantur, aut ſeparata conjunguntur; quo fit, ut varietur accentus. Hujus generis eſt illud Capitolini in M. Antonino Philoſopho cap. 29. *Crimini ei datum eſt, quod adulteros uxoris promoverit, inter quos Tertullum*. Huic alludens Mimus in theatro, ipſo ſpectante Antonino, ſciſcitatus a ſervo eſt, quiſnam eſſet uxoris ſuæ adulter. Cum is reſpondiſſet, *Tullus*, *Tullus*, *Tullus*; & adhuc Mimus quærendo pergeret, tum ſervus quaſi ſubiratus, *nonne dixi* (inquit) *ter Tullus*? Duo poſtrema verba eodem accentu & pronunciandi modo conjuncta efficiunt nomen adulteri.

(2) Per hanc fallaciam ludebat Diogenes Cynicus, cum Euclydis Dialectici σχολὴν, vocabat χολὴν, ideſt non *ſcholam*, ſed *bilem*; quod ſuos auditores nimis contentioſos faceret. Ad fallaciam ſolœciſmi referri poteſt jocus Plauti Amphit. 1. 1. 188. ubi *verbero* accipitur a Mercurio pro nomine, a Soſia pro verbo. Minuta ſunt hæc: attamen Dialectico cognoſcenda, *non quia poſſint facere ſapientem* (inquit Quinctilianus l. 1. c. 10.) *ſed quia illum ne in minimis quidem oporteat falli*.

(3) Dixi ex neceſſitate, quia, ut ſcribit Sen. lib. 2. de Benef. c. 34. *Ingens copia eſt rerum ſine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, ſed alienis commodatiſque*.

Quotuplex est homonymia?

℟. Duplex. Nam vox interdum res plures significat nulla sibi proportione respondentes; ex. gr. si sidus *latrare* dicas, quod sidus quoddam *canis* vocetur. (4) Interdum vox pluribus rebus tribuitur analogia & proportione quadam; cujusmodi sunt metaphoræ omnes, ut cum *caput* de summo diversarum rerum fastigio dicitur: & ex hac similitudine fallaces ducuntur elenchi. (5)

Quid est amphibolia?

℟. Est fallacia, quæ oritur ex conjunctione ambigua multarum vocum, quarum singulæ ipsæ per se ambiguitate carent. Hujusmodi est Apollinis oraculum, Pyrrho redditum, quod refertur a Cicerone lib. 2. de Divinat. cap. 56. & a Quinctiliano lib. 7. cap. 10.

Ajo te, Æacida, Romanos vincere posse.

Casus similes faciunt, ut non magis in Pyrrhum valeat, quam in Romanos. (6)

Quid

(4) Hujus homonymiæ habemus exemplum apud Ciceronem de Fato cap. 3. in Daphita, qui præcipitatus est ex rupe, quæ vocabatur *Equus*, quemadmodum illi ab Apolline Delphico per ambiguam hanc vocem prænunciatum fuerat. *Quid enim*, inquit, *si Daphitæ fatum fuit, ex equo cadere, atque ita perire? Ex hocne equo, qui cum equus non esset, nomen habebat alienum?*

(5) Exempla passim occurrunt apud Oratores & Poetas. Sed sunt apud Philosophos quoque. Nam per ambiguam infiniti significationem peccasse Melissum in argumentando, ostendit Aristoteles Phys. lib. 1. cap. 3.

(6) Alia exempla habes ibidem apud Ciceronem & Quinctilianum; itemque in lib. 1. ad Herennium cap. 12. Porro istiusmodi Oracula ancipiti errore involuta urbane irridet Lucianus in *Jove confutato* p. 124.

Quid est compositio?

℞. Est fallacia, quæ oritur ex conjunctione earum vocum & notionum, quæ recte intelligi nequeunt, nisi disjungantur: ut siquis dicat, *sedentem non posse stare*. Nam sedens sedendo non potest stare; at si sedere desinat, stare poterit. (7)

Quid est divisio?

℞. Est fallacia, quæ ea dividit, quæ dividenda non sunt: ut siquis dicat, *quinque esse numerum parem, & imparem*, quod *quinque* sint *duo*, & *tria*; *duo* autem sint paria, *tria* imparia. (8)

(7) Hac fallacia peccaret, siquis contenderet, neque cæcos videre, neque claudos ambulare, neque surdos audire; ac proinde reprehenderet, quod est apud Lucam cap. 7. *Cæci vident, claudi ambulant, surdi audiunt*. Scilicet cæci vident, cum desinunt esse cæci, &c.

(8) Fallacia hæc a Scholasticis dicitur *sensus divisi*, superior *sensus compositi*. Huc revocari potest illa Zenonis (ut est apud Aristotelem Physic. lib. 7. cap. 5.) qua contendebat, singula milii grana in terram dejecta strepitum edere, quod edat milii modius uno impetu effusus.

CAPUT III.

DE FALLACIIS RERUM.

QUÆNAM SUNT FALLACIÆ RERUM?

℟. Sunt illæ, quæ oriuntur ex rebus non recte perceptis. Dicuntur autem *accidentis*, *dicti non simpliciter*, *consequentis*, *non caussæ pro caussa*, *petitionis principii*, *ignorationis elenchi*, *plurium interrogationum*.

Quænam est fallacia accidentis?

℟. Est locus ad decipiendum idoneus, cum rei per se tribuitur, quod convenit illi fortuito, & ex accidente. Itaque in hoc vitium labitur quicumque rerum eventa pro rebus accipit necessariis: ut cum Vellejus Epicureus apud Ciceronem lib. 1. de nat. Deor. cap 32. contendit, Deos humana forma præditos esse, quod ratione utantur; quasi vero humana forma sit aliquid cum ratione necessario conjunctum. (1)

Quæ-

(1) Fallacia hæc orta est ex regula prima Anteprædicamentorum. *Cum quippiam de quopiam dicitur, quæcumque de prædicato enunciantur, ea de subjecto quoque possunt enunciari*. Nam hinc Sophista ita disputat: *Animal est genus; homo est animal; homo igitur est genus*. Respondendum, *genus* fortuito & ex accidente dici de *animali*; proinde non posse de homine dici nisi per fallaciam. Ita in fallaciam accidentis incidit, qui hoc modo disputat: *Homo doctus generat; ergo homo indoctus non generat*.

Quænam est fallacia dicti non simpliciter?

℞. Est, cum id, quod aliqua ex parte valet, perinde accipitur ac si simpliciter & omnino valeret; ut si dicam, ut est apud Gellium lib. 18. c. 13. *Quod nix est, hoc grando non est; nix autem alba est; grando igitur alba non est*. Sumitur in prima enunciatione tamquam simpliciter verum, quod est verum dumtaxat ex parte aliqua. (2)

Quænam est fallacia consequentis?

℞. Est, cum ea consequi dicuntur, quæ consequentia non sunt; ut siquis ita argumentetur, *Virtus est, ergo justitia est:* quasi vero species consequatur genus, & posita *virtute*, sequatur *justitia*. Aut si non consequi ea dicantur, quæ re vera consequuntur; ut siquis ita disputet, *Justitia non est, ergo virtus non est:* quasi vero sublata specie, tollatur genus.

Quænam est fallacia non caussæ pro caussa?

℞. Est cum accipitur tamquam rei caussa, quæ caussa non est; ut cum quis humani generis infortunia in Cometas refert. Ad hanc fallaciam revocari po-

(2) Per hanc fallaciam ajebant Cynici, quod licet, ubique licere; ut est apud Sex. Empiricum lib. 1. Pyrrh. hypoth. cap. 14. & lib. 3. cap. 24. Hinc Lactantius de Fals. Sap. cap. 15. *Quid ego de Cynicis loquar, quibus in propatulo coire cum conjugibus mos fuit? Quid mirum, si a canibus, quorum vitam imitantur, vocabulum nomenque traxerunt?* Id tamen in dubium revocat D. Augustinus de Civitat. Dei libr. 14. cap. 20.

potest Terentianum illud, *Veritas odium parit*. Neque enim veritas consentanea odii caussa est; sed improbitatem movet, unde proxime odium manat, tamquam ex vera caussa. (3) Itaque hoc in genere peccatur, quoties pro caussa propria & proxima adhibetur communis aliqua & remota; ut siquis adulteria ex otio oriri dicat. Ita Ovidius de Remed. amor. vers. 161.

Quaeritur, Ægysthus quare sit factus adulter?
In promtu caussa est; desidiosus erat.

Quaenam est petitio principii?

℟. *Petere principium* est, ut scribit Auctor ad Herennium lib. 2. cap. 26. pro argumento sumere, quod in disquisitione positum est; idest idem probare per idem. Exemplum sumi potest ex Sex. Empirico lib. 3. Pyrrhon. hypoth. c. 3. ubi Dogmaticos accusat fallaciae hujus; quamvis accusatio non sit idonea: *Qui dicit esse caussam, vel caussam affert sui dicti, vel non affert: si affert, principium petit, quia probat caussam per caus-*

(3) Per hujusmodi fallaciam praesertim disputant, qui fortunam afferunt caussae loco: qua de re Plinius Histor. l. 2. c. 7. *Toto mundo & locis omnibus, omnibusque horis, omniumque vocibus fortuna sola invocatur: una nominatur, una accusatur, una agitur rea: sola laudatur, sola arguitur, & cum conviciis colitur. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta; & in tota ratione mortalium sola utramque paginam facit*. Ejusdem generis sunt fallaciae ostentorum, quae apud veteres Romanos maxime valebant. De his Cicero lib. 2. de Divinat. c. 26. *Magna stultitia est, earum rerum Deos facere effectores, caussas rerum non quaerere*.

caussam, ideſt id, quod quæritur, per illud ipſum, quod quæritur: ſi non affert, fidem non meretur. (4)

Quænam eſt ignoratio elenchi?

℞. Tum Sophiſta dicitur peccare ignoratione elenchi, cum ejus argumentum non oppugnat id, quod eſt in controverſia, ſed aliud quippiam: ut ſiquis dicat, mortem non eſſe malam, quia neque morituros afficit, cum nondum ſit; neque mortuos, cum amplius non ſit. (5)

Quænam eſt fallacia plurium interrogationum?

℞. Eſt cum plura ſimul interrogantur, quibus reſponſione una ſatisfieri nequit. Ex. gr. *Socrates eſtne Philoſophus, & princeps Philoſophorum?* Siquis ita interroganti reſpondeat, *eſt*, vel *non eſt*, incidit in captio-

(4) Huc pertinet illud argumentandi genus, quod *Piſtilli* verſatio dicitur; de quo Plutarchus adverſus Stoic. pag. m. 1072. Τὴν ὑπέρου περιτροπήν, ἵνα μὴ σκώπτειν δοκῇς, ἔασον. *Piſtilli circumactum, ne cavillari videaris, omitte.* Inde nomen ſumſit, quod cum piſtillum circumagitur, eodem redit, unde diſceſſit, nihilque efficit. V. Part. 3. cap. 14.

(5) Exemplum ſumtum eſt ex Empirico lib. 3. Pyrrhon. hypoth. c. 24. Attingitur etiam a Lactantio, cujus hæc ſunt verba adverſus Epicurum lib. 3. cap. 17. *At idem nos metu liberat mortis his verbis: quando nos ſumus, mors non eſt; quando mors eſt, nos non ſumus; mors ergo nihil ad nos. Quam argute nos fefellit! Quaſi vero tranſacta mors timeatur, qua jam ſenſus ereptus eſt; ac non ipſum mori, quo ſenſus eripitur.* Vide in rem hanc etiam Gellium l. 2. cap. 8. & Ciceronem Tuſcul. 1.

ptionem. Ad hanc fallaciam revocari potest omnis interrogatio, quæ fit per ambigua. Nam vox ambigua significat plura. (6)

CA-

(6) Ut totum hoc fallendi genus intelligatur, legere oportet caput. 2. lib. 16. Gellii, in quo vetus interrogandi & respondendi mos describitur. *Legem* (inquit) *esse ajunt disciplinæ Dialecticæ, si de quapiam e quæratur disputeturque; atque ibi quid rogere, aut respondeas; tum, ne amplius quid dicas, quam id solum, quod es rogatus, aut ajas, aut neges: eamque legem qui non servent, & aut plus, aut aliter, quam sunt rogati, respondeant; existimantur rudes indoctique esse, disputandique morem atque rationem non tenere. &c.*

CAPUT IV.

DE FINE ELENCHI SOPHISTICI.

QUO SPECTANT FALLACIÆ ISTÆ?

R. Sophistarum finis vel remotus est, vel proximus. Remotus est duplex, de quo initio diximus, *quæstus*, & *victoria*. Proximus est in rebus, vel in sermone. In rebus sunt *pugnantia*, *falsa*, *paradoxa*; in sermone *solœcismus*, & *battologia*. Sophista igitur eo spectat, ut compellat eos, quibuscum disputat, ad concedenda modo *pugnantia*, modo *falsa*, modo *paradoxa*. Interdum etiam eos compellit ad *solœcismum* & *battologiam*, ut opinionem scientiæ & elegantiæ sibi comparet. (1)

Quid est Paradoxum?

R. Paradoxum (παρὰ τῆς δόξης) est id, quod repugnat communi opinioni, quemadmodum falsum repu-

(1) Exemplum battologiæ potest esse illud Gracchi apud Gellium lib. 11. c. 13. *Quæ vos cupide per hosce annos appetistis atque voluistis, ea si temere repudiaritis, abesse non potest, quin aut olim cupide appetisse, aut nunc temere repudiasse dicamini.* Vides, id quod antecedit, & quod consequitur, esse idem.

pugnat veritati. Itaque Paradoxum potest esse verum, quamvis non appareat. Immo Socratica omnia dicuntur longe verissima a Cicerone in ipso Paradoxorum initio. (2) Sophistæ tamen non laborant, utrum paradoxa vera sint, an falsa, modo admirationem moveant. (3)

CA-

(2) Arrianus de Sermon. Epitecti lib. 2. cap. 1. & 25. Paradoxa dicit esse illa, quæ solis Sapientibus videntur vera. A Cicerone vocantur *Mirabilia* in 4. Academ. cap. 44. & *Admirabilia* in Paradox. cap. 1.

(3) Itaque Clemens Alexandr. l. 1. Strom. p. m. 289. finem Sophistæ vocat τὴν ἔκπληξιν, *stuporem*.

CAPUT V.

DE SOLUTIONE VERA, ET FUCATA ELENCHI SOPHISTICI.

QUOMODO SOLVENDUS EST ELENCHUS SOPHISTICUS?

R. CUm Elenchus Sophiſticus peccet vel forma, quia non recte concludit, vel materia, quæ fucata eſt; utramque conſiderare oportet. Si peccet forma, neganda concluſio eſt: ſi materia, diſtinguere oportet pronunciatum; & oſtendere, quatenus verum ſit, & quatenus falſum.

Poteſtne umquam adhiberi ſolutio fucata?

R. Solutio fucata non ſolum adhiberi poteſt, ſed interdum etiam veræ ac ſolidæ præferenda eſt, ſi cum iis diſputemus, quos redarguere præſtat, quam docere. Quemadmodum enim contentioſa quædam ingenia ſunt, quæ nihil aliud quærunt, quam redarguendi gloriolam; ita qui contra diſputat, non tam curare debet, ne redarguatur, quam ne redargui videatur. *Dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?* (1)

Quæ-

(1) Hic diſputandi modus ſimilis eſt bellis: & quemadmodum in illis licet hoſtem fallere per ea, quæ ſtratagemata dicuntur, ut oſtendit Polyænus in Proœm. lib. 1. ita in hoc per fallaciarum genera Artis propria licet adverſarium eludere.

Quænam est solutio fucata?

R. Est illa, quæ difficultatem non solvit, sed eludit; quod facere possumus vel eam irridentes; vel reciprocantes, & in adversarium ipsum convertentes; vel ad alia digredientes; vel absurdum aliquid inde colligentes; vel denique alio quovis modo ictum, ut ita dicam, declinantes.

CAPUT VI.

DE INEXPLICABILIBUS.

ESTNE ALIQUA FALLACIA, QUÆ SOLVI NON POSSIT?

R. DUo sunt maxime fallaciæ genera, quæ Græci ἄπορα, Latini *inexplicabilia dicunt*; *Sorites*, & *Pseudomenos*. (1)

Quid est Sorites?

R. Quid sit Sorites, habes in Rudimentis. Fieri solebat a Sophistis per tale quamdam interrogationem: *Decem grana pauca ne sunt, an multa? Efficiuntne acervum, an non?* tamdiuque texendo ac retexendo urgebant, donec exprimerent vel primum illud, quod multa facit, vel ultimum, quod facit pauca. Quod sane

(1) Gellius l. 9. c. 15. *Controversia parum consistens, quod genus Græci ἄπορον vocant, Latine id non nimis incommode inexplicabile dici potest*. Vide Ciceronem l. 2. de Divin. c. 4. & Acad. 4. c. 16. & 29.

ſane inveniri nequit, quia nobis natura neque ſummos, neque infimos rerum gradus patefacere voluit. (2)

Quid eſt Pſeudomenos?

R. Pſeudomenos, qui Latine *Mentiens* dicitur a Cicerone lib. 2. de Divin. c. 4. interdum ſumitur pro quolibet ſophiſmate, ex quo contraria efficiuntur, & cujus exitus reperiri nequit: interdum pro peculiari quadam cavillatione, per quam Sophiſta ita interrogabat, ut eſt apud Gellium lib. 18. c. 2. *Cum mentior, & mentiri me dico, mentior, an verum dico?* (3)

Suntne alia apud Logicos inexplicabilia?

R. Eſt etiam *Ignava ratio*, Græce ἀργὸς λόγος, quæ ita extruebatur, ut eſt apud Ciceronem de Fato c. 12. *Si*

(2) Cicero Acad. 4. c. 16. *Cum aliquid minutatim & gradatim additur, aut demitur, SORITAS hos vocant, quia acervum efficiunt, uno addito grano.* Latini *Acervales* dicunt. Eſt & alia Soritis forma, quam vide in *Rudimentis* P. 3. c. 3. & in noſtra Acroaſi *de Sorite*. Ab Arriano de Serm. Epitecti l. 2. c. 18. appellatur *Quieſcens*, ἡσυχάζων, quod ei Chryſippus *quieſcendo* reſiſteret, ut eſt in Acad. Ciceronis 4. cap. 29. Apud. Sex. Empiricum ſignificatur nomen hoc per verba ἵστασθαι & ἐπέχειν, Pyrrhon. hypoth. l. 2. c. 22. n 253. οἱ περὶ τὸν Χρύσιππον δογματικοὶ, ἐν τῇ συνερωτήσει τοῦ σωρείτου, προϊόντος τοῦ λόγου φασὶ δεῖν ἵστασθαι καὶ ἐπέχειν, ἵνα μὴ ἐκπέσωσιν εἰς ἀτοπίαν. *Dogmatici, qui ſequuntur Chryſippum, interrogati per Soritem, ajunt procedente ſermone oportere inſiſtere & ſuſtinere ſe, ne incidant in abſurdum.*

(3) Vide Acroaſim noſtram de *Pſeudemeno*. Nam res eſt ejuſmodi, ut paucis verbis explicari non poſſit. Hinc certe apparet, locum Ciceronis in Acad. 4. c. 29. ita legendum eſſe: *Si te mentiri dicis; idque verum dicis, te mentiri: verum dicis.* Vel tria poſtrema verba ita ſunt legenda: *mentiris, & verum dicis.* Vel ita: *mentiendo verum dicis.* Si poſtrema hæc lectio retinenda ſit, oportebit Sophiſma ita efferre: *Si, dum verum dicis, te mentiri dicis, mentiendo verum dicis: dum autem verum dicis, te mentiri dicis: mentiendo igitur verum dicis.*

Si fatum tibi est, ex hoc morbo convalescere, sive medicum adhibueris, sive non, convalesces: item, *si fatum tibi est, ex hoc morbo non convalescece, sive medicum adhibueris, sive non, non convalesces: at alterutrum fatum est: medicum ergo adhibere nihil attinet*. Siquid interrogatio ista valeret, omnis e vita tolleretur actio. Sed respondendum est, in sola divina mente, quæ futura omnia sibi præsentia videt, res esse fatales, & modos earum confatales. Alterutrum igitur, quod rogatur, procul dubio futurum est; quamvis nec modus agendi & cognoscendi noster, nec ipsa rei natura patiatur, ut sit necessarium, & possit definiri, antequam sit. (4)

(4) Ejusdem ordinis fallacia est *Dominans ratio*, de qua Arrianus de Serm. Epitect. l. 2. cap. 19. Per hanc colligebant, fatum in rebus omnibus *dominari*; unde illi nomen fortasse est. Ejusdem item est ordinis *Metens*, Græce θερίζων, unde efficiebant, nullam *messis* curam esse suscipiendam, quæ fatalibus caussis regeretur. Vide Acroasim nostram de *Ignava ratione*: ubi tota hæc controversia, quæ *de Futuris contingentibus* vulgo dici solet, abunde explicatur.

F I N I S.

INDEX
RERUM, ET VERBORUM.

A

Ef-

E

F

G

H

I

L

M

N

O

P

Pla-

Q

R

Rela-

S

T

V

FINIS.